

II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türk Romanında Yeni Açılımlar

Osman GÜNDÜZ*

HER ULUSUN tarihinde birtakım olağanüstü dönemler ve bu dönemleri simgeleyen olaylar vardır. Bu olaylar ulusların belleklerinde derin izler bıraktığı gibi, etkisini uzun yıllar boyunca da sürdürür. II. Meşrutiyet'in ilan edildiği 23 Temmuz 1908 tarihi de ulusumuz için böylesi hayati bir özelliğe sahiptir. Şöyle ki Meşrutiyet'in ilanının arkasından Tanzimat'la birlikte başlatılan Batılılaşma ve aydınlanma çabaları Osmanlı tabakalaşmasının üst katlarından başlayarak alt katlara doğru yaygınlaşmış, buna bağlı olarak tüm kurumlarda özellikle toplumsal yaşamı biçimlendiren/düzenleyen geleneksel değerler manzumesini sarsmış/yıkılmış, hatta değiştirmiştir. Yönetimdeki bozulma, çözülme ve yozlaşma her alanda varlığını sezdirmekte ve dönem bir yanda herhangi bir seçime ve ayıklamaya gitmeksizin yeni değerleri benimsetmeye çalışan Batılı eğitim ve terbiye ile yetişmiş yozlaşmış aydınlar, bir yanda geleneksel değerleri ödünsüz savunan eski yanlıları, bir yanda da bu aşırı kutupları uzlaştırmaya çalışarak orta bir yol izleyen ve her iki yaşam tarzına seçici bir dikkatle yaklaşan aydınların çatışmalarına sahne olmaktadır. Bütün bu çatışmaların temelinde, bozulan devlet kurumlarını zamanın ihtiyaçlarına göre yeniden düzenleme, devleti eski gücüne kavuşturma ve toplumu değişen dünya şartlarına hazırlama endişesi vardır. Öte yandan kontrolsüz olarak toplumun bünyesini saran bütün bu düşünce akımları ve yaşam biçimleri, iki farklı uygarlık arasında bocalayan insanımızın ruhsal dünyasını sarsmakta ve içsel çatışma yaşamasına sebep olmaktadır.

Hiç kuşku yok ki sözünü ettiğimiz tüm bu toplumsal değişmeler ve çatışmalar romanda hemen yankısını bulmuştur. Daha yerinde bir söyleyişle II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yazılan romanlar, yaklaşık 40 yıllık bir birikimin ve deneyimin de katkısıyla yaşanan olaylara, toplumdaki çözümlere, arayış-

* Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü öğretim üyesi.

lara ve çoğu zaman atılan yanlış adımlara tanıklık etmesi bakımından önemli bir işlevi yerine getirmiştir. Bu itibarla II. Meşrutiyet dönemi romanı olarak sınırladığımız 1908-1923 yılları arasında yazılan eserler; dönemin sosyal, siyasal ve ekonomik koşulları içinde biçimlenmiş; geçen yüzyılın başlarından itibaren Türkçe, toplumun değişik katlarında bulunan insanların yaşam biçimlerini, insanın dış ve iç dünyasına ait çatışmaları anlatabilecek bir işleklığe ve kıvama kavuşmuştur. Daha yerinde bir söyleyişle roman dili yakalanmıştır.

Dönemin popülist sanatçıları Hüseyin Rahmi, Vassaf Kadri, Ali Sami, Süleyman Sudi, sokağın, evin, konağın havasını, rengini esere sokarlar. Romanlarda betimlenen/tanımlanan yerler; realist ve natüralist sanat terbiyesinin gereği olarak, varlıklı ailelerin, konakların değil; mahalle aralarında, kenar semtlerde yaşayan sıradan insanların çeşitli yaşam biçimlerine sahne olur. Artık dönemin romançıları konağın dar çevresinden kurtulmuş, olaylar geniş alanlara taşınmıştır.

Bu dönemde arayış ve taklit dönemi bitmiş, biraz acemice de olsa esere mahallî bir renk gelmiştir. Kişinin iç dünyasına yönelik incelemeler ve betimlemeler, tam belirgin olmasa da yer yer varlığını sezdirenen psikolojik realizm, II. Meşrutiyet sonrası romanının karakteristiğini oluşturur. Roman yazarları, realist ve natüralist bir tavırla, çevre faktörünün insan üzerindeki işlevini iyi anladıklarından kişilerini belli bir yere yerleştirmenin sıkıntısını yaşarlar. Aynı dikkat, istenen ölçüde olmasa da, Anadolu'yu konu alan romanlarda da görülür.

1908 sonlarından itibaren romanlarda konu ve temel izlekler bakımından bir zenginlik ve çeşitlilik dikkati çeker. Tanzimatçıların ve Servet-i Fünuncuların işledikleri temel izlekler Türkçülük, Osmanlıcılık, Batılılaşma, feminizm gibi dönemin sosyal ve siyasal fikir akımlarıyla beslenerek ve zenginleştirilerek devam eder. Bu gibi fikir akımları, zamanla gelişecek, benimsenecek ve Cumhuriyet kuşağını ve ideolojisini hazırlayacaktır.

Bu dönemde yoğunlukla işlenen temel izlekler daha çok hürriyet, idealizm, çağdaşlaşma, feminizm, alafrangalık çevresinde yoğunlaşır. Meşrutiyet öncesi yönetimin yol açtığı yıkımlar ve yaşanan acılar bir fon olarak kullanılır. Yapı ise Doğu-Batı, alaturka-alafranga, fert-toplum değerleri, fert-idare, gelenekler ve kadın-erkek gibi ikili çatışmalar üzerine kurulur.

Dönemin romanında, bir yandan yıkılan imparatorluğun ve çözülen sosyal kurumların arkasındaki güzellikler, geçmiş-şimdi çatışması içinde sezdirilirken; bir yandan da Doğu-Batı ikilemi içinde geçmişin siyasal, sosyal ve estetik değerler bakımından sorgulaması yapılır. Böylece II. Meşrutiyet dönemini hazırlayan koşullar verilerek bir çıkış yolu bulunmaya çalışılır.

II. Meşrutiyet dönemi romanı, Servet-i Fünun ve Meşrutiyet kuşağı olmak üzere iki ayrı koldan ilerler. Bir önceki dönemde yazınsal işlevlerini tamamladıkları hâlde romancılıklarını sürdürenlerden Halit Ziya, tamamlamadığı *Nesli Ahir*'le; Ahmed Midhat, *Jöntürk*'le (1910) sanat yaşamlarını noktalarlar.

Ahmed Midhat'ta değişen fazla birşey yoktur. Yalnız temel izlekler güncelleşmiştir. Feminizm bilimin kılavuzluğunda ve bilimsel verilere göre açıklanmış; düğün, nişan, evlenme usulleri ve âdetlerine dair bir sürü ayrıntı romana girmiştir. Söz gelişi ilk romanlarından *Felâhın Bey'le Rakım Efendi*'nin -yazarın sözcülüğünü de üstlenen- başkişisi Rakım Efendi'nin işlevini *Jöntürk*'te Nurullah devam ettirir.

Servet-i Fünun romancılarından Mehmed Rauf, bu dönemde piyasa romancılığına yönelir. Pozitivizm açıklamalı romanlarında aile, evlilik ve aşk gibi öncül izlekleri bayağılaştırarak, insanı cinsel içgüdülerinin yönlendirdiği biyolojik bir olgu durumuna getirir. Yer yer ruhsal çözümlenmeleriyle *Eylül*'e yaklaşan ve kadın-erkek ilişkisini feminist bir dikkatle yorumlayan *Genç Kız Kalbi* (1914) dışındaki eserleri, giderek düşen bir grafik gösterirler. *Serap* (1909) ve *Menekşe*'de (1915) evli bir erkeğin yaş dönümü bunalımlarını ve aşk arayışlarını, *Bir Aşkın Tarihi*'nde (1914) ise bir gencin aşk kırgınlığını, kadın-erkek ilişkisini cinsellik ve ten zevki açısından değerlendirir.

Meşrutiyet yıllarında romancılığını sürdürenlerden Safvet Nezihî, dönemin romancılarına iki eseriyle katılır. *Resimli Roman* dergisinde yayımlanan *Kadınlar Arasında* (14 Mart 1909) adlı kısa romanı, hürriyet, eşitlik, adalet ve Kanun-ı Esasî gibi yeni konuları/sorunları kadınların bakış noktasından değerlendirir. Yazarın öteki romanı *Müsebbib*'de (1910), II. Abdülhamid döneminin siyasal olayları ve bu olayların roman kişileri üzerindeki olumsuz yansımaları, özgürlük yanlısı bir ailenin bunlardan etkilenişi; hafiye, baskı, zulüm ve devlet idaresinin aczi, roman başkişisi Rana'nın dikkatiyle ele alınır. Roman, ilk günlerin kargaşası ile başlar ve geçmişe doğru gidilir. Sonra yeniden yaşanan zaman ile birleşir.

Tanzimatçılardan gelen zevk farklılığı, Meşrutiyet sonrası romancılarında da görülür. Namık Kemal'in başlattığı sanatçı üslup, Halid Ziya ve Mehmed Rauf ile gelişerek devam eder. Öte yandan, romanı sosyal bir amaç için kullanan Ahmed Midhat tarzı, dönemin romancıları arasında da ilgi görür.

Popüler halk romancılığı, bu dönemin karakteristiği arasındadır. Hüseyin Rahmi, Vassaf Kadri, Ali Sami gibi romancılar pozitivist aydın-zihni hurafelerle şekillenmiş halk kutupluluğu içinde, toplumun müsbet bilim karşısındaki şaşkınlığını, halktan kişileri konuşarak vermeye çalışırlar. Meşrutiyet romanı bir bütün olarak düşünüldüğünde, tüm çatışmaların temelinde *pozitivist* düşünce ve bu düşünceyle yaşamı düzenleme, yönlendirme gayretinin varlığı görülür. Halktan kişilerin iç dünyalarını ve kişiler arası ilişkilerini düzenleyen "batıl inançlar" olarak adlandırdığımız geleneksel inanış tarzı ile pozitivist dikkat karşı karşıya getirilir.

Bu çatışmayı romanlarının temel yapısı olarak işleyenlerin başında Hüseyin Rahmi gelir. O, Ahmed Midhatvari anlatım biçimini sosyalizm, feminizm, pozitivism gibi dönemin moda düşünce akımlarıyla zenginleştirerek devam et-

tirir. Amacı, sosyal olayları, insana özgü davranışları doğaüstü güçlerle değil, akıl ve mantıkla ve bilimsel verilere dayanarak açıklayan yeni bir aydın tipi yaratmaktır. Bunu yaparken halktan kişileri konuşturarak güldürü unsurlarından bol bol yararlanır.

Hüseyin Rahmi, bu dönemde yazdığı bütün romanlarında, toplumun hurafe ile şekillenmiş inanç dünyasını ve yerleşmiş ahlâkî değer yargılarını değiştirmeyi hedefler. Türünün ilk örneklerinden *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdüvaç* (1912) romanı, konusunu aktüel bir haberden; *Cadı* (1914), ölü bir kadının cadı olarak zaman zaman eski evini ziyaret edip ortaklarını boğduğu söylentisinden; *Gulyabani* (1914) ise varlıklı bir kadının mirasına konmak isteyen şarlatan akrabaların kurdukları düzenlerden alır.

Yazar, bu romanlarında, halktan kişilerin batıl inanışları ve kendilerine özgü konuşmalarıyla, onların dünyasını aralayarak birtakım kesitler sunar. Olayların sonunda, o zamana kadar çözülemez gibi görülen gizemli, doğaüstü olaylar, müsbet bilimin verilerine inanmış pozitivist tavrılı kahramanlar aracılığıyla bir anda çözüme kavuşur.

1901'de tefrikasına başlayıp, birkaç kez yasaklandıktan sonra 1909 yılında tamamladığı *Şipsevdi* romanı, toplumun bir başka yönüne ışık tutar. Yazar, bu romanında da hasta ruhlu kahramanlar yaratmıştır. Bu kişiler, gerek yaşayışları, gerek ileri düşünceleriyle toplum değer yargılarıyla çatışırlar. Hüseyin Rahmi açıkça söyleyemediği pek çok yasak düşüncesini böylesi kişilerine söyletmiştir.

Onun aşk, flört, evlilik, aile ve kadın-erkek ilişkisi konusundaki pozitivist tavrı, *Sevda Peşinde* (1912) romanında geniş olarak ele alınır. Geleneksel yolla evlenmiş bir kadının gençlik aşkı ile kocasını aldatışı, birey-toplum değer yargıları kutupluluğu içinde dikkatlere sunulur. Yazar, bu konudaki genel tutumu gereği, toplumun namus, evlilik, aşk konularındaki değer ölçülerinin göreceliğini savunur. Yine bu bakış açısının gereği olarak namuslu, dürüst ve dindar olarak tanınan kimilerinin, gerçekte ne kadar ahlâksız ve hayasız kişiler oldukları üzerinde durur.

Hüseyin Rahmi ile gelişen popülizm, dönemin romancıları arasında oldukça ilgi görür. Bunların temel özellikleri, sistemli olmamakla birlikte, okura ibretli sahneler göstererek ders vermek ve bu yolla okuru eğitmeyi amaçlamaktadırlar.

Hüseyin Rahmi'nin takipçileri Vassaf Kadri, Ali Sami, Orhan Midhat gibi romancılar ise toplumdaki yerleşmiş inançları sarsmak suretiyle toplumun eskiye olan bağlarını koparmayı amaç edinirler. Bu itibarla görünenin arkasındaki görünmeyeni yakalamak, dönem aydınının en önemli sorununu oluşturur.

Ali Sami'nin düşük ahlâklı bir kadının kocasını aldatmak için cin, peri süsü verdiği âşıklarıyla ilişkisini konu alan *Periler İçinde* (1914) adlı kısa romanı, "Hüseyin Rahmi Bey'i takliden" yazılmıştır. Ancak karışık ve düzensiz üslûbu, olayların dağınıklığı ve savrukluğu ile başarısızdır.

II. Meşrutiyet yıllarında, yoğun roman çalışmaları içinde bulunanlardan biri de Moralızade Vassaf Kadri'dir. Daha çok geçmiş dönemi yargılayan siyasal ve polisiye türünde eserler veren Vassaf Kadri, Hüseyin Rahmi'nin takipçilerindedir. O, *Safiye* ile, 4 büyük ciltten meydana gelen ve birbirini bütünleyen *Hırsız Feneri* (1914), *Kadınlar Komitesi*, *Yetime* ve *Meçhul Konak*'ta Abdülhamid döneminin zabıta olaylarını ve genç bir kızın adalet arayışını konu alır. İççe geçmiş, ama daha çok birbirinin ilkel birer kopyasını anımsatan pek çok olay, kalabalık kişi kadrosu ve bu kişi kadrosunun ayrı ayrı serüvenleri, romanın hacmini şişirmiştir. Cinayet ve polisiye kimlikli bu dizi; yer yer bayağlaşan söylemler, okurla yüzleşmeler ile çok defa eseri çığırından çıkarır. Romanın sonunda geleneksel yapı içinde iyiler ödüllendirilir, kötüler cezalandırılır. Yazarın öteki romanlarından *Melekper* (1914), bir saray cariyesinin intiharla sonuçlanan acıklı aşk öyküsünü; *Ölüm Habercileri* (1914) ise birey-idare kutupluluğu içinde, doğrudan Abdülhamid'in kendisini hedef alır. Yazarın, *Rauf'un Geceleri* (1915) ve *Yetimenin Kabri* (1915) adlı uzun öyküleri ve *Şimal Rüzgârı* (1915) adlı romanı, Müslüman Türklerle Hıristiyan Batı âleminin siyasal çatışmalarını konu alır. *Şimal Rüzgârı*, geçmişten içinde yaşanan zamana aydınlık mesajlar taşıırken; *Rauf'un Geceleri* ve *Yetimenin Kabri*, çöken bir imparatorluğun Batı dünyası karşısındaki direnişini öyküleştirebilir. Vassaf Kadri, Hüseyin Rahmi'nin *Cadı* ve *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç* romanlarını model alarak yazdığı *Çarşamba Karısı*'nda (1915) halkın safsata ile dolu inanç dünyasına maddeci bir dikkatle bakar.

Üslûp, teknik ve roman için gerekli derinliklerden yoksun piyasa romancılığı II. Meşrutiyet sonrası romanlarında da devam eder. İki kadının çatışması çevresinde, veraset hakları elinden alınmış bir kadının hak arayış serüvenini konu edinen Emine Semiye Hanım'ın *Sefalet* (1908) romanı, Vecihî biçiminin bütün özelliklerini bünyesinde taşır. Sunuş yazısında, eserde ele alınan konunun gözlem ürünü olduğu belirtilmekteyse de, yazarın, daha çok Alexandre Dumas Fils'in *La Dame aux Camélias* etkisi altında yazdığı dikkati çeker. Yer yer romantik öğelerle ve abartılı betimlemelerle yoğunlaştırılmış eserde roman başkişisinin yaşadığı yoksulluk sahnelerinin verilmesi, geleneksel yolla da olsa kalıtımla ilgili konuların üzerinde durulması bakımından gerçekçi olma endişesinin varlığı sezilir.

Servet-i Fünun kuşağının romancılarından Cemil Süleyman'ın *Siyah Gözler*'i (1911) dul bir kadının aşk arayışlarını konu edinir. *Siyah Gözler*, -tüm ace-miliklerine rağmen- ruh derinliklerini yoklayan ruhsal çözümlenmeleri, başarılı üslûbu ile dönemin öteki romanlarından ayrılır. Romanda asıl verilmek istenen, dul bir kadının bunalımları, yalnızlığı, çelişkileri, aşk ihtiyacı ve yasak ilişkiye karşı yaşadığı iç çatışması, yani kendi "ben"i ile mücadelesidir. Adı verilmeyen roman kişisi, toplum baskısından dolayı namuslu kalmak ve gönlünün isteklerine yön vermek gibi birbiriyle çatışan iki farklı duyguyu bir arada yaşar.

Roman, başarılı ruhsal çözümlenmeleriyle Paul Bourget'ye bağlanabilir. Konu ve gündeme taşınan sorunların ele alınış biçiminin, Ahmed Reşat'ın aynı yıl yayımlanan *Melihat yahut Afif bir kadın dereke-i mezellete nasıl düşer?* adlı romanı ile örtüşmesi anlamlıdır.

A. Rıfki'nın *Hizmetçi Belâsı* (1911) adlı romanı, konaklara hizmetçi olarak alınan düşük ahlâklı kadınların aile bireylerini ayartarak sebep oldukları aile facialarını işler. Didaktik bir kimlikle okurun karşısına çıkan bu roman, konusu, kişileri, olay ve olayın gelişimi ile tekniği bakımından Hüseyin Rahmi'nin 1899'da yayınladığı *Mürebbiye* romanının kötü bir taklidi olmaktan ileri gidemez. Söz konusu romanlardaki tavır, davranış ve işlevleri ile Hizmetçi Nihal mürebbiye Anjel'le, küçük kardeş Resmi Bey Şemi'yle, ortanca kardeş Afif Bey Sadri'yle, konağın asalağı çapkın halaoğlu Hasan Bey Amca Bey'le, çevresinde olan biteni farketmeyen konağın olgun yaşlı kişisi Şeyda Bey Dehri Efendi'yle, meraklı kâhya kadın ise Eda Hanım'la örtüşür.

Dönemin romanına tek eseri *Şebab-ı Tebah* (1911) ile katılan Nezihe Muhlis Hanım, gençlik aşkı ile kocası arasında bocalayan kadının iç çatışmalarını konu alır. Öte yandan kadını ayartan erkek de, arkadaşına ihanet etmek ile duyguları arasında aynı çatışmayı yaşar. Nedense dönemin yazarları romanlarının yapılarını böylesi ikilemler üzerine kurma kolaylığını seçerler.

Abdülhamid yönetimini sorgulayan İsmail Hikmet (*Vuslat-ı Memnua*, 1908), Hasan Nadir (*Bir Hafîye Ailesi yahut Mazlum-ı İstibdad*, 1910), Vodinalı H. Remzi (*Sevda-yı Medfun yahut Safahât-ı İstibdad*, 1911), Yusuf Niyazi (*Sukût yahut Ceza-yı Melânet*, 1911), Ahmed Naci (*Fehim Paşa ile Margrit*, 1914, *Şüpheliler*, 1914) ve İrfan'ın (*Madmazel Anjel*, 1914) eserleri, döneme özgü sosyal olayları vermeleri dışında romanımıza herhangi bir şey kazandıramazlar.

II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte roman çalışmalarına hız veren yazarlardan biri de, Fazlı Necip'tir. Selanik baskılı romanlarından *Dehşetler İçinde* (1909), XIX. yüzyılın başlarından itibaren yaygınlaşan yeniçeri ayaklanmalarını, âyân zulmünü ve devletin üst düzeydeki siyasal çatışmalarını; aynı yıl yayımlanan *Menfi* (1909), bir aşk serüveni içinde Abdülhamid idaresinin son beş yılını ele alır. Batılılaşma, feminizm, geleneksel evlilik gibi izlekleri işleyen *Küçük Hanım*'da (1910) ise, Batılı terbiye ile yetiştirilmiş bir genç kızın aynı erkeği seven bir başka kızla olan çatışmalarını konu alınır. İki cilt halinde yayımlanan *Küçük Hanım*, ruh derinliklerini yoklayan iç monologlarıyla yazarın öteki romanlarından ayrılır.

Vecihî çizgisini takip eden Mehmed Celâl, dönemin romancılarına biri uzun öykü olmak üzere dört eseriyle katılır. Bunlar, halef-selef iki kadının çatışması içinde Abdülhamid dönemini yargılayan *İsyan*; yer yer *Aşk-ı Memnu*'dan izler taşıyan ve yozlaşmış ailelerin yaşayışını konu edinen *Leman*; döneminin kadın-erkek ilişkilerini anlatan *Kuş Dilinde* ve aldatılan kocanın kırgınlıkları ve içsel konuşmaları üzerine kurulmuş uzun öykü kimlikli *Nedamet*'tir.

1908'den itibaren romanda niceliksel bakımdan bir patlama yaşanır. Geçmiş dönemin siyasal baskısından dolayı suskunluk devresi yaşayan aydınlar, çeşitli konulardaki görüş ve düşüncelerini roman aracılığıyla anlatma/gündeme taşıma fırsatı bulurlar. Ancak roman sayısı arttıkça sanatsal bakımdan bir düşüş dikkati çeker. Zengin bir çeşitlilik gösteren bu dönem romanları, aynı zamanda bir siyasal düşünceye angaje olmalarıyla dikkati çekerler. Bu dönemde yazılan romanlar, ya Meşrutiyet düşüncesinin/rejiminin sözcülüğünü üstlenir ve geçmişi yargırlar ya da Meşrutiyet'le birlikte gelen Batılılaşma eğilimlerini yönlendirmeye çalışırlar.

1910 yılında yayımlananlar arasında elle tutulur tek roman, Bekir Fahri'nin Mısır'daki Jön Türklerin hayatlarından bir yıllık kesit sunduğu *Jönler* romanıdır. Realist sahneleri, başarılı gözlem ürünü olan betimlemeleri, kişiler arası ilişkileri bakımından roman, hakkı yenmiş ve unutulmuş bir eser olarak anılacaktır. Yer yer gerçek kişiler, ad değişiklikleriyle bu romanın olay örgüsüne katılırlar. Böylelikle eser bir belgesel kimliğine ulaşır. Tıbbiyenin üçüncü sınıfında iken özgürlükçü düşüncelerinden dolayı önce Taşkışla, sonra Trablusgarp zindanlarına atılan ve bir yolunu bulup buradan Mısır/Kahire'ye kaçan roman başkışisi Necip, burada kendisi gibi yoksulluk içinde sürgünde bulunan Jön Türklerin arasında geçen olayları ve bunların yönetimle ve kendi aralarındaki bir yıllık kıskançlığa, entrikaya ve kişisel hesaplara dayalı kavgalarını konu alır. Romanın sonunda Jöntürkler birer birer dağılırlar. Kimileri bir suikaste kurban giderken kimileri de yönetimin tarafına geçip Türkiye'ye dönerler.

Ebubekir Hazım, *Küçük Paşa* ile Anadolu coğrafyasına açılır. O, aynı yıllarda Anadolu'dan söz eden ve köye ve köylüye romantik bir dikkatle bakan Fazlı Necip (*Dehşetler İçinde*), Ahü's-Sakıp el-Mahruki (*Belkıs, Gülsüm*), Binti Halim Seyhan (*Ümid-i Afil*), Ebü'l-Akif Mehmed Hamdi (*Köy Hekimi*), Safveti Kemal (*Şadan*) gibi yazarlardan farklı olarak natüralist bir dikkatle yoksulluk sahneleri üzerine eğilir. Bürokratlığından gelen bir alışkanlıkla gereksiz ayrıntıları, özellikle merkezde olan idarenin taşradaki durumunu bir rapor hâlinde okura sunmaktadır. Kendisinin de çekincesiz söylediği gibi onun amacı, roman yazmaktan öte Anadolu ve köy gerçeğini gözler önüne sermektir. Bu eserler, II. Meşrutiyet öncesi idare ile ilgili anıları yansıttıkları gibi Meşrutiyet sonrası ortaya çıkan sosyal ve siyasal koşulların getirdiği problemleri de dikkate sunarlar.

II. Meşrutiyet'le birlikte roman yazmaya başlayan yazarlarımızdan biri de Halide Edip'tir. Onun Meşrutiyet heyecanı içinde yazdığı romanlarından, aşk kırgınlıklarını ve aile ilişkilerini konu alan *Heyula* (tefrikası: 1909), *Raik'in Annesi* (tefrikası: 1909), *Seviye Talip* (1910) dışında; kendisine büyük ün kazandıran *Handan* (tefrikası: 1912), *Eylül*'den sonra bilinçaltını yoklaması/bilinçaltına yönelmesi bakımından edebiyatımızda psikolojik romana örnek gösterilen

eserlerin başında gelir. Yakup Kadri'nin tiplerini "suni", üslûbunu ise "gayet acemice" ve "lüzumundan fazla hâile-engiz" bulduğu¹ bu eser, yazarın öteki romanlarında olduğu gibi kadın kişilerinin yaşamlarına katılan farklı konumlardaki erkeklerle olan ilişkileri üzerinde şekillenir.

Halide Edip'in tek yanlı bir eleştiri yüklediği ve olay örgüsünü tematik güç Kaya adlı başkişisinin çevresinde geliştirdiği *Yeni Turan* (1913) romanı, yazılış tarihinden 20 yıl sonrasının politik, sosyal gelişmelerini işlediği tezli bir eserdir. Türkçülük düşüncesinin uygulama alanı bulduğu bu roman, yapı bakımından aşkı ve ülküleri arasında bocalayan bir kadının çevresinde Türkçülük-Osmanlıcılık çatışması üzerine kurulur. *Yeni Turan*'da kadın, öteki romanlarının zıddına aşk ve aile kadını olmaktan çıkar, modern Türkiye'yi kuran ve bu yolda büyük bir savaşım vererek erkeğinin yanında yer alan "maksat" adamı kimliğine bürünür.

Türkiye'nin ilk kadın ressamı Müfide Kadri'ye armağan edilen *Son Eseri* (tefrikası: 1913) romanı, yazarın *Handan*'dan sonra psikolojik çözümlemeler bakımından başarılı eserlerinden sayılır. Eser, birbiriyle bağlantılı iki yönlü bir çatışma üzerine şekillenir. Bunlardan birincisi evli bir erkeğin karısı ile yasak aşkı arasındaki etik değerlerden kaynaklanan; öteki ise kadının aşkı ile ruhsal bakımdan etkisi altında kaldığı ağabeyisi arasındaki çatışmadır. Böylesine karışık ve kişisel ilişkiler içinde gelişen çatışma halkaları, romanın başkişileri Feridun Hikmet ve Kâmuran arasındaki ilişki çevresinde birbirine bağlanır. Bu halkalar, yer yer Doğu-Batı çatışması ve modernizm, Batılı ve Hıristiyanî imgeler, kıskançlık, suçluluk duygusu ve özellikle *sanat* izlekleriyle beslenir ve desteklenir. Ayrıca bu eserlerde edebiyat, müzik, resim gibi sanata özgü birimler üzerinde durulması, yazarın romancılığı ile ilgili birtakım ipuçları verir.

Yazarın *Emil Zola*'ya armağan ettiği *Mev'ud Hüküm* (1918) romanı; Köprülü'nün "bir kukla kadar cansız (ve) hissiz"² bulduğu kişilerine rağmen, delilik, çıldırma belirtileri, bulaşıcı ve kuşaktan kuşağa geçen zührevî hastalıklara dair kahtımsal özellikleri üç kuşak üzerinde uygulaması ve olay yeri ile öykü kişisinin ilişkisi üzerine kurulmuş betimlemeleriyle öteki romanlarından ayrılır.

Roman, evli bir erkeğin kriz hâlini alan aldatılma korkusunu ve karısının üvey kardeşi ile olan çatışmalarını konu alır. Bu, karmaşık ilişkiler ağı çevresinde oluşan çatışmadan başka Doğu-Batı, varsıllık-yoksulluk, birey-gelenekler, birey-toplum çatışmaları ise ikinci dereceden yapı unsurlarıdır. Ayrıca roman başkişisi dış görünüşe önem vermeyen ve çalışmalarıyla toplumu değiştirmek isteyen kişiliğiyle *Yeni Turan*'ın ülkücü kişisi Oğuz'u anımsatır.

Ahmed Rasim, uzun öykü kimlikli *Belki Ben Aldanıyorum* romanında (1909) düşürülen kadınların hayatını öyküleştiren. "Siz" seslenmesiyle başlayan

1 "Halide Edib Hanım'ın Son Kitabı Handan Hakkında", *Rûbab*, 11 Teşrin-i Evvel 1912, sy. 40, s. 458-462.

2 Köprülüzâde M. Fuad, *Bugünkü Edebiyat*, İstanbul, 1924, s. 164.

üslubu romanımız için yenidir ama yazar bu anlatış biçimini eserinin sonuna kadar devam ettirmez. Romanın temel yapısını düşük ahlâklı bir kadının, kızını kendi yoluna çekmesini işleyen ana-kız çatışması üzerine kurarak dönemin öteki romanlarına bağlanır.

Bu dönemde, eğlence kurbanı bir gencin yaşamını yaşlı bir kadının anılarından aktaran Kemalzâde Ali Ekrem (*Hatice Hanım*, 1909); birbirini seven iki gencin kardeş çıkmalarını aile dramı içinde ele alan Ayşe Zekiye (*Bir Pederin Hatası*, 1909); iyi-kötü kutupluluğu içinde bir aşk ilişkisini konu edinen Seyyid Ganizâde Mehmed İhsan (*Müthiş İntikam*, 1909); *esirlik, aşk* gibi ana izlekleri zenginlik-yoksunluk, birey-yönetim çatışması içinde ve yer yer başarılı ruhsal çözümlenmeleriyle zenginleştiren Hayriye Melek (*Zühre-i Elem*, 1910), ülkücü bir gencin aşkı ve ülküsü arasında bocalayışını veren Vaizzade Hasan (*Hamiyyetli Bir Genç*, 1910); evlilik, aşk izlekleri içinde bir kadının nişanlısı ile sevdiği erkek arasında kalan bir genç kızın sorunlarını ve iç çatışmalarını işleyen Mehmed İhsan (*Kadınlarda Sabah Kahvesi yahut Oğlunun Klavuzu*, 1910) birer kez denedikleri kısa roman/uzun öykü kimlikli eserlerinde, pekçok yazarın ilk eserinde olduğu gibi, yaşamlarını ya da çevrelerinde tanık oldukları olayları öyküleştirirler.

İlk romanı *Neriman*'la (1912) sanat yaşamına başlayan Selahaddin Enis, *Eylül*'ü anımsatan olay örgüsüyle daha sonra yazacağı romanlarındaki duruş yerini belirler. Esere adını veren Neriman adlı kişinin, sevmediği kocası ile gençlik aşkı arasındaki iç çatışmalarını ve sonunda kocasına ihanet ederek kirlenişini romanlaştırır.

Meşrutiyet romanında işlenen izleklerden biri de, Tanzimat'tan beri tanıdığımız yanlış Batılılaşmanın olumsuz modelleri alafranga tipler ve bu tiplerin yer ve çevre ile olan kültürel uyumsuzluklarıdır. Dönemin Ahmed Midhat biçimini sürdüren romancılarından Ahmed Reşat, zaman zaman bayağulaşan sahnelerine rağmen Tanzimat'la birlikte gelen *yanlış Batılılaşmayı* ve yozlaşma hâlini alan kadın-erkek ilişkilerini, toplumun değişik katmanlarından seçtiği çarpıcı örnekler üzerinde yargılar. Hepsisi de bir tezin ispatına yarayan bu romanlarında erkeklerin tuzağına düşüp kirlenilen kadınların acıklı yaşam serüvenlerini (*Melahat*, 1911, *Bohçacı Kadın*, 1913), kadınlara ihanet eden vefasız erkekleri (*Altın Kuvveti*, 1915) ya da kocalarına ihanet eden şehvet delisi kadınların (*Yakıcı Kadın*, 1913) yaşamını, dönemin geleneksel kadın-erkek ilişkisini (*Mezar İçinde Bir Zifaf*, 1911, *Gül Kadar Nazlı*, 1911), yasak aşkları ve bu aşkların sahne olduğu yerleri yer yer basit, geleneksel ölçü ve anlatım biçimi ile işler.

Kâşif Dehri takma adıyla yazan Hüseyin Kâmi, tefrikacılık anlayışıyla ek-lentili ama oylumsuz romanlara yönelir. İlk romanı *Üvey Valide* (1912) ve devamını niteliğindeki *Müteverrim'e*de (1912), duygularına karşılık alamayan iki gencin aşk kırgınlıklarını ve üçüncü kişilerin yararına aşklarından vazgeçişlerini

işler. Yazarın öteki romanları *Mecnune* (1912) ve birbirini bütünleyen *Kâbus İçinde* (1912), *Matem Tülleri* (1912) adlı kısa romanları, bir genç kızın uçarı ve ahlâksız erkekler yüzünden yaşadığı yıkımı dramatize eder. Batı Trakya Türklerine uygulanan soykırımın bir fon olarak kullanıldığı *Mazlume* (1916) ise, iki kadının aşkı arasında bocalayan erkeğin iç çatışmalarını konu edinir. Bir sürü açıklanamayan sorularla yüklü olan roman, bütün kişilerinin ölümü ile sona erer. Öte yandan, uçarı erkekleri bir kadın gözüyle yargılayan Muhib Talat (*Bir Kadın Sev*, 1912), çapraz bir aşk ilişkisini mektuplarla veren Sadiye Vefik (*Muhaberât-ı Hakikiye*, 1913), gelin-kayınvalide çatışması içinde bir aile dramını anlatan Salime Servet Seyfi (*Bir Hatıra-ı Pejmürde*, 1913), yaşlı bir erkekle evli bir kadının duyguları ve mantığı arasındaki savaşımını konu alan Ali Haydar (*Buhran-ı Hayat*, 1913), romantik bir Türk genci ile Amerikalı bir kadının Kahire'de geçen bir aylık birlikteliğini Doğu-Batı kutupluluğu içinde ele alan Mahmut Sadık (*Tekâmül*, 1912), yaşadıkları dönemin zevkini aşamayan romancılarıdır. Bunlar arasında bilhassa *Tekâmül*, kalıtım konularını gündeme getirmesi bakımından, yazıldığı dönemde *İçtihad* dergisinin ortaya attığı ırkın iyileştirilmesi görüşünü destekler.

Yine bu dönemde roman yazmaya başlayan Moralızâde Nazmi Fuat'ın, bir gencin büyük bir yıkımla sonuçlanan aşk kırgınlığını anlattığı *Zehrabe-i Kin* (1912) ve iki kadının çatışması içinde entrika ve serüven ağırlıklı *Bedia* (1914) romanları, Vecihî ve Ahmed Midhat kolunun tipik örnekleridir. Dönemin romanına iki eseriyle katılan Adil Nami, *Şadiye*'de (1913) düşük ahlâklı bir kadınla yaşayan bir gencin iç çatışmalarını öyküleştiren *Nurhaya'ta* (1912) Ziya adlı başkişisinin birbirine zıt iki kimliğini karşılaştırır: Birinci kimliği, geleneksel yöntemlerle eğitilmiş Doğulu Ziya; ikinci kimliği, Fransız bir kadının evlâtlığı olarak eğitilmiş Batılı Ziya'dır. Birincisinde kıskançlık, eğlence düşkünlüğü, çıkarıcılık ve bencillik; ötekinde erdem, ülkücülük, dürüstlük ve sevgi vardır.

1914 yılından itibaren kısa roman/uzun öykü türü eserlerde büyük bir artış görülür. II. Meşrutiyet'in sağladığı özgürlük havası, genç kuşak arasında roman yazma merakı uyandırdığından, söyleyecek sözü olduğunu sanan ve eli kalem tutan pek çok genç, bir iki kısa roman, uzun öykü denemesiyle zihinlerinde problem olarak gördükleri ya da yaşadıkları, çevrelerinden duydukları sosyal olayları romanlaştırma yolunu seçmişlerdir. Ancak sanat deneyimleri olmayan ve roman dilini bilmeyen bu gençlerin solukları otuz, kırk sahifelik kitapçıkların sınırları içinde kalır ve geride isim kalabalığından başka bir anlam ifade etmeyen eserleriyle silinip giderler.

Bu dönemin romancılarından Giritli Halil Zihni (*Nezihe*, 1914) ve Ebu Mukbil Kemal (*Nigârın Aşkıcı*-1914), iffetli bir kadınla namus düşmanı bir konak sahibinin çatışmasını, yoksullukla ilişki kurarak ele alırlar. Enis Avni, *Odalığın Defteri*'nde (1914), geleneksel evliliği feminizm bakış noktasından eleştirir. Sü-

leyman Tevfik, serüven ağırlıklı *Pakize* ve ekleri *Mercandaki Konakta* ile *Cinayet Mahkemesinde* (1915) adlı kısa romanlarında düşük ahlâklı bir kadının sebep olduğu aile yıkımlarını öyküleştirebilir. Muammer Vecdi Şemsi, *Harim-i Aşk'ta* (1915) mutlu bir aile oluşumunu; Hüseyin Hüsnü *(İki Hemşirenin Serencamı,* 1916) ve S. Abdullah *(Kara Sevda,* 1914) romanlarında geleneksel eğitimin sonuçlarını ve aile baskısıyla yapılan evliliği eleştirel bir dikkatle gündeme getirir. Öte yandan Ekrem Ali, *Kanlı Zifafta* (1914) roman kişisinin gençlik aşkı ile kendisini seven ikinci kadın arasında etik değerlerden kaynaklanan çatışmalarına yer verir.

Enis Avni'nin (Akagündüz) tarihsel romanı *Katırcıoğlu'nda* (1916), Avcı Sultan Mehmet devrinde geçen eşkıya-halk çatışmasını ve zevk ve eğlence alemleri içinde Anadolu'yu unutmış devlet adamlarının eleştirisi yapılır. Devlet, Yenişehir yöresini haraca kesen, pek çok suçsuzu öldüren Katırcıoğlu'nu cezalandırmak yerine, âyan rütbesi vererek ödüllendirir. Görülüyor ki yazar, tarihsel bir olay sebebiyle, eşkıyayı yasallaştıran yönetimi eleştirerek yönetim ile halkı karşı karşıya getirmektedir. Devletine güvenmeyen halk ise, kaderine boyun eğmiş bir hâlde, kurtuluşu ya Allah'a havale etmekte ya da eşkıyaya yaranmakta bulacaktır. Romanda, eşkıya ve halk ilişkisi, ironik bir biçimle pozitivist bir dikkatle ele alınmıştır. Katırcıoğlu, her türlü baskıyı yaparken hatta dağa kaldırdığı kadınları adamlarının huzurunda oynatırken namazını kılmaya da özen gösterir.

Dönemin romanları arasında, okuyucuyu eğlendirmek ve güldürmek için yazılan romanlar da oldukça ilgi görür. Bunlardan Adil Nami *(Balodan Sonra,* 1915) ve Hasan Basri *(Tango Yüzünden,* 1916) Batı hayranı züppe gençlerin içine düştükleri komik durumu eleştirirler. Ali Bey, *Anahtar Deliğinde* (1914) adlı kısa romanında, taşra-İstanbul çatışması içinde Anadolu'dan İstanbul'a gelen bir gencin şaşkınlığını konu alır. Güldürü ağırlıklı bu eserler, temelde hem okuyucuyu eğlendirmek hem de sosyal bir problemi vermek amacıyla yazılmıştır. Yusuf Niyazi *(Mesire Perisi, Kadın Pençesi yahut Facia-ı Mazi, İşvekâr,* 1911), Ekrem *(Sacide,* 1911), Osman Paşazade Ahmed Rıza *(Netice-i Aşk,* 1911), M. Ekrem *(Aşka Doğru,* 1913), Hasan Bahri *(Telefonla Muaşaka,* 1911), Derviş Kap-tanzade M. Nevzad *(Rana,* 1914), R. Namık *(Fahriye,* 1914, *Beyza,* 1914), A. Hasan *(Bir Bakirenin Gebeliği,* 1914), Girdli Halil Zihni *(Seniha,* 1914) uzun öykü/kısa roman kimlikli eserlerinde aldatılan kadınların ya da erkeklerin yaşamlarını öyküleştirebilirler. Ahmed Cemal *(Bir Hikâye-i Sevda,* 1914), sevdiği kadından ilgi göremeyen kıskanç bir âşığın sebep olduğu aile dramını; Mehmed İrfan *(Kız mı Çiçek mi,* 1912), Lem'i Nihad *(Uçurumlarda,* 1914), İzzet Ulvi *(Son Mektuplar,* 1916), Mustafa Hasib *(Güzellere,* 1914), Hakkı Seniğ *(Hediye Boşandıktan Sonra,* 1914) didaktik özellik taşıyan romanlarında eğitimde olan ve olması gerekeni verirler.

II. Meşrutiyet dönemi romanları içinde okurun cinsel duygularına seslenen ve yazarına, yayıncısına tatlı kazançlar sağlayan kısa roman/uzun öyküler oldukça yaygındır. Birçoğu imzasız ve kaçak olarak basılan bu eserlerden Mehmed Rauf'un *Bir Zanbağın Hikâyesi* (1910) ve *Kaymak Tabağı*, Ebü'l-Burhan'ın *Bir Çapkının Hikâyesi* (1910), T. P. Z.'nin *Muhabbet Odası* (1912), M. S.'nin *Zifaf Gecesi Harem Ağasının Muaşakası* (1913) ve *Düğün Gecesi Sağır Güveyin Muaşakası* (1914), Ahmed Naci'nin *Bir Aşüftenin Jurnalı* (1914) ve *Zanbak ile Lâle* (1914), G. R.'nin *Beyoğlu Alemi* (1914), Adil Nami'nin *Balodan Sonra* (1914), M. Alişan'ın *Görümce Hanım* (1914), *Kadınların Aradığı* (1914) ve *Üryan* (1914) vb. romanları türünün ilginç örnekleridir. Cinsel ilişkileri kaba bir şekilde betimleyen bu tür eserlerin okuyucuları da bellidir. Birtakım sapkınlıkları ve namus, ahlâk konusundaki aşırı düşünceleri konu alan bu eserler, cinsel duyguların doygunluğunun insana özgü bir davranış olduğu, bu gereksinimin hiçbir ahlâk yasasıyla sınırlandırılmayacağı tezi üzerine kurulmuştur. Sözü edilenler arasında Mehmed Rauf'un *Bir Zanbağın Hikâyesi* ile Marki dö Sad'ın bir eserinden dilimize uyarladığı *Kaymak Tabağı*, Naci Çelik'in ifadesiyle "edebiyat dışı", "edebiyatı satmış eser"³ olarak başta Mehmed Akif olmak üzere Raif Necdet, Tahir'ül Mevlevî, Selahaddin Enis gibi dönemin ahlâkçı yazarlarının tepkisini çekmiş ve hatta basımı ve dağıtımı hükûmet kararıyla yasaklanmıştır.⁴

Gazeteciliği yanında romanı da deneyen Ali Kemal, uzun bir makale özelliği taşıyan *Fetret* (1914) romanında Doğu ile Batı'nın karşılaştırmasını yapar. O, çeşitli konulardaki düşüncelerini roman aracılığıyla vermek amacındadır. Sunuş bölümünde "Fetret, bir hikâye değil bir tarihtir... Çünkü Fetret'in bazı tavırları, hareketleri, temayülleri bugün de bir nebze hayâli andırıyorsa yarısı büsbütün hakikattir" demesi, sözünü ettiğimiz bu tavrından ileri gelmektedir. Kendi yaşamından izler taşıyan bu roman, İngiliz bir anneden doğmuş Fetret'in idealize edilmiş yaşayışı, kişiliği Doğu-Batı zıtlığı içinde verilir.

Bu dönemde romanı bir geçim aracı olarak gören ve bu yüzden gazete tefrikacılığına göz diken romancılar çoğunluktadır. Bunlar polisiye ve popüler halk romancılığı olmak üzere iki koldan ilerler. İlk gruba girenlerden Süleyman Sudi, polisiye romanlar yanında dönemin bayağılaşan kadın-erkek ilişkisini evlilik, aile izleklerini feminizm bakış noktasından ele alır. Yazdığı pek çok eseri arasında *Katina*'da (1914) geçmiş yönetimi yargılamak, *Mihriban*'da (1914) eğlence düşkünlüğünün sebep olduğu aile yıkımlarını, *Damad Beyim*'de (1918) evlilikte kültür farklılığından doğan problemleri, *Aşub-ı Dil* (1914), *Şefika* ve *Şefika'nın Nedameti*'nde (1914) geleneksel evliliğin olumsuz sonuçlarını, *Sevgilimde Bir Gece*'de (1914) dul bir kadının aşk arayışını, *Saliha Hanım*'da (1914)

3 Naci Çelik, *Romanda Hesaplaşma*; Ankara: Türkiye Defteri Yayınları, 1971, s. 40.

4 Ali Birinci, "Müstehcenlik Tartışmaları Tarihinde 'Bir Zanbağın Hikâyesi'"; *Dergâh*, Haziran 1991, sy. 16, s. 18-20.

ise düşürülen kadınların dramını işlemiştir. Bunlar arasında evlilik, namus sorunlarına değer vermeyen *pozitivist* görüşlü bir gencin yaşadığı kadınla evli olduğu kadın arasındaki çatışmasını konu alan *Aşub-ı Dil*, bilinç akışı, iç monoloğ gibi başarılı betimlemeleriyle öteki romanlarından ayrılır.

Romantik akımla beslenen tarihsel romanlar da nicelik bakımından önemli bir yer tutarlar. Birbirine benzerlikleriyle, konusunu Doğu Türkleriyle Moğolların çatışmalarından alan *Kamer Sultan* (1914), *Türkün Romanı* (1916) ve *Timurlenk* (1914), konusunu Endülüs tarihinden alan *Endülüs Masalı* (1916), konusunu Osmanlı tarihinden alan *Şimâl Rüzgârı* (1915) ve *Öksüz Turgut* (1910), XIV. yüzyılın ortalarında Doğu Türklerinden bir gencin serüvenlerini konu alan *Kızıl Köşk* (1914), konusunu yakın tarihin siyasal ve sosyal yaşamından alan *Dehşetler İçinde* (1909), *Katırcıoğlu* (1916), *Defîne* (1911), *Köy Hekimi* (1912), *Kaptan Cemal* (1912) ve *Yetimenin Kabri* (1915) adlı roman/kısa romanlar, dönemin bu türdeki başlıca örnekleridir. Bu eserlerin büyük bir bölümü geleneksel anlatma formu içinde ve Türkçü bir bakışla kaleme alınmıştır.

1908 sonrasında polisiye romanlar da Türk okurunun ilgisini çeken türler arasında yer alır. Ebüssüreyya Sami ve Ekrem Ali'nin, Arsen Lüpen romanlarına öykünerek yazdıkları *Türklerin Arsen Lüpeni Amanvermez Avni* adlı seri romanlarını, Vassaf Kadri ve Süleyman Sudi'nin *Cinayât Koleksiyonu* adı altında yazdıkları dizi romanlar izler. Bunlardan başka Yervant Odyan, Ebü'l-Behzat, Malkaralı Osman Nuri, M. Hasip birer romanla bu türde eser veren romancılara katılırlar. Bunlardan Yervant Odyan Efendi'nin geçmiş dönemi yargılayan oylumlu *Abdülhamid ve Şerlok Holmes* ile eki *Saliha Hanım* (1912-1914) romanları dışında kalanlar, o yıllarda oldukça popüler olan Nik Karter, Şerlok Holmes, Nat Pinkerton ve Arsen Lüpen taklidi romanlardır.

Serüven ve entrika ağırlıklı bu romanlarda, türlerinin mantığına göre olayların sonunda iyiler ödüllendirilir, kötüler cezalandırılır. Söz gelişi, *Arsen Lüpen'e* öykünerek yazılmış *Gece Kuşları'nın* (1914) başkişisi Nahit Sami, Arsen Lüpen'in bütün özelliklerini taşır. Altı yabancı dili başarıyla konuşur, kılıktan kılığa girer, Batılılar gibi yaşar. Bu tip romanların genel mantığı icabı üstün yeteneklerle donatılmış bu kişiler, ne olursa olsun sonunda amaçlarına ulaşırlar. Bayağılığa kaçmayan davranışları, kurnazlıkları, kibarlıkları ve cinayete karışmamalarıyla okurun gözünde aklanırlar.

Bu dönemde birtakım arayışlar içinde olanlar da vardır. Bunlardan Tahir'ül Mevlevî'nin *Teşebbüs-i Şahsî* (1914) romanı, ironik bir anlatımla, Batılılaşma ile yozlaşma hâlini alan toplumsal değişimden kesitler sunar. Roman başkişisi Neşati Efendi, yaşayış ve davranışlarıyla eskinin bozulmayan sağlam yanını temsil eder. Değişim; nüktedan, çelebi ruhlu bu kişinin bakış noktasından verilir. Neşati ve arkadaşlarının çıkardıkları, ancak iki sayı devam edebilen, *Rehñümayı Memleket* gazetesi, yeniliğe ve özel girişimciliğe hazırlıksız bir toplumun eleştirisine yöneliktir.

Değişen toplum ile Meşrutiyet'in getirdiği yeni sosyal koşulların uyumsuzluğundan doğan çatışmalar üzerine kurulan romanın olaylar zinciri; eski-yeni, fert-idare, alaturka-alafranga çatışması ile zenginleştirilir. Ağır üslûplu alaycı dili; Türkçe, Arapça, Farsça, Fransızca ve Rumca şiirlerle yüklü betimlemeler, inceleme ve yorumlar; gereksiz tartışma ve sözü uzatan diyaloglar (tekellümi anlatım) ile eser, bilinçsizce kotarılmış bir roman parodisinden ileri gidemez.

Romanda arayışlar devam etmektedir. Ali Sami, *Karagöz Beyoğlu'nda ve Karagöz Yataкта* (1915) romanlarında Karagöz tiplemesini romana sokar. Roman, geleneksel motiflerin modernize edilmesi ile oluşmuştur. Karagöz, gölge oyununda olduğu gibi, toplumun saf, aldatılmaya yatkın bir yanını; Hacivat ise çalışkanlığı, dostluğu, kadirbilirliği ve sağlam iradesiyle iyi olanı, halkın sağduyusunu temsil eder. Ancak bu tipler, gazetecilik ve yazarlık gibi meslekleri, sosyal yaşamları ve giysileri ile, gölge oyunundaki geleneksel kimliklerinden sapma göstererek ayrılırlar. Ali Sami, "Bir iki söz" başlıklı sunuş yazısında yaptığını şöyle açıklar:

Bugün roman yazmak cidden büyük bir san'attır (...) Bunu söylemekten maksat biz de yazarız demek değil, yazdığımız eserin bir roman olmadığını, sırf vakayı-i tabiiyeden (gündelik bir olaydan) bir macerayı Karagöz'ün başından geçmiş gibi göstermek, aynı zamanda da kari'lerimize, sefâhatı, sefâleti, Beyoğlu'nda imrar-ı hayat eden (yaşayan) gençlerimizin akıbet-i müessifini (kötü sonlarını) bir kat daha açık olarak anlatmaktan ibarettir.⁵

Yer yer alaycı bir üslûpla toplumun pek çok sosyal sorununa parmak basılan romanda; sefâhat/kumar, batıl inanç/cehalet, mirasyedilik, yanlış Batılılaşma izlekleri ile zenginleştirilen olaylar, iyi-kötü, aşüfte kadın-saf erkek, Doğu-Batı çatışmaları içinde ele alınır.

II. Meşrutiyet yıllarında polisiye roman çevirileriyle tanınan Orhan Midhat, kısa roman özelliği taşıyan eserlerinde (*Küçük Gelin*, 1914, *Kahraman Türk Kızı*, 1917, *Kanlı Muşaka*, 1917, *Genç ve Güzel*, 1918) aile, evlilik, iç güveysilik ve geleneksel evliliğin olumsuz sonuçlarına dair birtakım sahneler yardımıyla dönemin evlilik ve aile kurumunu tartışmaya açar. *Genç ve Güzel*'de hiçbir romanda ele alınmayan evliliğin tekdüze bir hâl alışı; kayınpeder, kayınvalide, çocuklar ve konak sakinleri, çevre, komşu ve akrabalık ilişkileri canlı sahneler ve kadın konuşmaları içinde verilir. Sevgisiz ve çıkar ilişkisine dayalı evliliğin yıkılışı, düğün, nişan, evlenme töreni, evlilik sonrası aile yaşamı ve bu yaşamın geleneklerle kuşatılmış durumunun anlatıldığı bölümler, romanı âdeta töre romanı hâline sokar. Bu yüzden yazar, toplumun genel psikolojisini verirken, konaklarda sürdürülen yaşamın sıkıcı yanını tatlı bir üslûpla ve canlı sahnelerle gösterir. *Kahraman Türk Kızı* ve *Kanlı Muşaka*'da roman kişilerinin, aşkları ile vatan ülküsü arasındaki çatışmaları ele alır.

5 A[lı] Sami, *Karagöz Beyoğlu'nda*, [İstanbul]: Asır Matbaası, Perde Kütüphanesi, 1331/1915, s. 2.

Bu dönemde tiyatro eserleri yanında romanı da deneyen İzzet Melih, *Tezad*'da (1915) farklı din ve uyruktan iki gencin sonu hayal kırıklığıyla bitecek olan romantik aşklarını işler. Üslûp, olayların ele alınış biçimi ve yorumlanışı bakımından kuşağının roman yazarlarından kimilerinin (Yakup Kadri) “son derece fuzuli, mânâsız birtakım cümel ü tabirât ile mahmûl (anlamsız birtakım cümle ve sözlerle yüklü)”⁶ bulduğu, kimilerinin (Halid Ziya) ise övgüsünü kazanan eser,⁷ ruhsal çözümlenmeleri ile dönemin başarılı romanları arasında sayılır. Bütün bunların yanında yer yer gizli araya girmeler, “gece saat dört vardı” gibi Türkçenin söz dizimini zorlayan söyleyişler, tiyatroculuğundan gelen uzun konuşma parçaları, eseri teknik bakımından zayıflatır.

Yazarın romantik özellikler taşıyan *Sermed* (1918) romanı, konağın küçük beyine âşık olan bir cariyenin acıklı aşk öyküsünü anlatır. Olay, kuruluş bakımından, çok yerde Sezai Bey'in *Sergüzeşt*'iyle kesişir. Romanın başkişisi Neyyire, *Sergüzeşt*'i birkaç kez okumuştur. Neyyire'nin Hüseyin Paşa'nın oğluna olan garip aşkı ile sonradan karşısına çıkan Sermed'le ilişkisi, psikolojik derinliği içinde ele alınmıştır. Bu bakımdan roman, Sermed ile Neyyire'nin ruh derinliklerini yoklayan çözümlenmeleriyle hastalıklı, karışık ruh yapısı içindeki kişilerin iç dünyalarına ayna tutar.

Bu dönemde din, insan ve Tanrı ilişkilerini ele alan iki de fantastik roman vardır. Bunlardan Şehbenderzâde Ahmet Hilmi'nin *A'mak-ı Hayâl* (1910) romanı *insan-Tanrı* ilişkisini *ruhçu* bir görüşle, Celâl Nuri'nin *Perviz*'i (1916) ise *pozitivist* bir dikkatle ele alır. Her iki eser de geleneksel öykü ile Avrupaî romanın acemice kotarılmış bir bileşimidir. Hatta bunlara roman demek dahi zordur. Ancak Batı'da (*Faust*) ve bizde bu türün (*Abdullah Efendi'nin Rüyalari*) farklı örnekleriyle karşılaşmak mümkündür. Bu yüzden gerek *A'mak-ı Hayâl*'i gerek *Perviz*'i Batı standartlarındaki roman türlerinden birine sokmak zor gibi görünüyor. Sözü edilenlerden özellikle *A'mak-ı Hayâl*, üslûp bakımından öğüt verici özellikler taşımaktadır ve bu yönüyle angajedir. Yazar, Doğu geleneğinden yararlanarak, Tanzimat'tan başlayarak Avrupa ile kurduğumuz düşünsel ilişkilerin şaşkına çevirdiği, bunalımlara sürüklediği bir Osmanlı aydınına ilahî gerçeği, yine Doğu hayal dünyasının ve atmosferinin içinde göstermektedir.

Romanın asıl amacı “Gerçek nedir? Nereden geldik? Nereye gidiyoruz? Yaşamın anlamı, yaratılışın sırları ve amacı nedir?” vb. sorulara cevap aramaktır. Bu da, yazarın asıl tezi olan *vahdet-i vücud*'a götürmektedir. Bu yüzden birtakım arayışlar ve metafizik sorularla biraz da diyalektik metot kullanılarak başkişi Raci'ye geleneksel yöntemlerle *vahdet-i vücud* düşüncesinin yolları öğretilir.

Celâl Nuri, birer yıl arayla yazdığı romanlarından *Ölmeyen*'de (1917), yaşamının bir döneminde kişilik değişimi geçiren bir kadının, birbiriyle zıt iki kim-

6 Yakup Kadri, “Efkâr ve Adât II, ‘Tezad’”, *Rûbab*, c. II, sy. 75, s. 432.

7 Halid Ziya'nın 2. baskı için yazdığı “*takriz*” yazısı.

liği arasındaki çatışmasını; *Ahir Zaman*'da (1918), birbirine zıt iki yer ve sahneler içinde, I. Dünya Savaşı yıllarındaki eğlenen İstanbul'u; *Merhume*'de (1918) ise bir Türk genciyle Fransız bir kadının mutlu evliliklerini Doğu-Batı kutupluluğu içinde ele alır. Celâl Nuri, natüralist bir dikkatle yaptığı betimlemeleri, yer-insan ilişkisini, Hyppolyte Taine'in ırk, zaman ve çevre faktörüne ve kalıtıma bağlamasıyla başarılı olabileceken, sanatını siyasal kavgaları ve gazetecilik çalışmaları arasında harcamıştır. Romanların başında verilen ve daha çok yazarın gazeteci kimliğini yansıtan alaylı söyleyişler, eş anlamlı sözcükler, cümlelerin uzatılışı ve her birinin içerisine serpiştirilmiş Fransızca söz kalıpları, eserin doğallığını bozduğu gibi kusurlarını da oluşturur.

1918 yılında yayımlanan Müfide Ferid'in *Aydemir* romanı; Anadolu insanının bozulmamış güzel yanlarını ve kahramanlık duygularını işleyen *Ümid-i Afil*, *Gülsüm*, *Belkıs*, *Çiftlik Müdürü*, *Yiğit Türkler* gibi kısa roman/uzun öyküler dışında, Halide Edib'in *Yeni Turan*'ından sonra Türkçülük ana izleğini işleyen romanlarından ikincisidir. Köprülü'nün övgüsünü kazanan *Aydemir*,⁸ *Yeni Turan*'dan farklı olarak Rus baskısı altında bulunan Doğu Türklerinin siyasal ve sosyal sorunlarını ele alır. Müfide Ferid, roman kişisi Demir Bey'in serüveni içinde, kızkardeşinin kocası Yusuf Akçura'nın yaşamını öyküleştirebilir. Yazar, 1918'lerin ülkücü kişisi Demir'ine günümüzde tek tek bağımsızlığını kazanan Asya Türklüğünün Rus tutsaklığından kurtuluşunun rüyasını gördürür.⁹ Ne var ki Demir, romanın sonunda, yaptığı mücadelenin sonunu göremeden Ruslar tarafından idam edilecektir.

Aydemir'le aynı yıl yayımlanan Ömer Seyfettin'in *Eshab-ı Kehfimiz* (1918) adlı romanı, *Türkçülük-Osmanlılık* çatışmasını işler. Romanda dejenere olmuş Osmanlı aydını ironik bir üslûpla eleştirilirken, bir yandan da sözü edilen aydının gerçeklerden uzak düşsel dünyası gözler önüne serilir. Bu kişilerin içine düştükleri kaos, yanılgi ve gaffet ise önceleri aralarına girip Osmanlılık ülküsünü savunan fanatik bir Ermeni gencinin anı defterinden dikkatlere sunulur.

Ömer Seyfettin, aynı yıl yazdığı *Harem* (1918) adlı uzun öyküsünde ise *Batılılaşma* konusunu dünya görüşleri birbirine zıt karı-koca iki kişinin dikkatiyle verir. Baştan sona kadar simetrisinin hakim olduğu romanda erkek alaturkayı, kadın ise yozlaşmayı ve alafrangayı sembolize eder. Romanın sonunda ikisi de ortak bir yolda, Batılılaşmanın ideal ölçüleri çevresinde birleşirler. Romanda eski tüm kurumlarıyla eleştirilirken nasıl bir Batılılaşma sorusuna da cevap aranır. Ancak romanda bakış açısının tam olarak saptanamamış olması ve iki zıt anlayışı temsil eden roman kişilerinin görüşlerinin belirsizliği, okuyucuyu romanın sonuna kadar çelişkiye düşürür.

8 Köprülüzâde Mehmed Fuad, "Aydemir: Müfide Ferid Hanım", *Bugünkü Edebiyat*, İstanbul, 1924, s. 172-180.

9 Sadık Kemal Tural, "II. Meşrutiyet Döneminde Türk Edebiyatı", *Türk Dünyası El Kitabı*, Ankara: TKAE Yayınları, 1982, c. III, s. 496.

Reşat Nuri, Cemil Nimet takma adıyla yazdığı *Harabelerin Çiçeği*'nde (tefrikası: 1918), ikbal sahibi roman kişinin yüzünün bir yangın sonucu harabeye çevrilmesi ile ortaya çıkan durumunu farklı bir bakışla ele alır. *Gangue* adlı bir Fransız romanının etkisinde kalınarak yazılmış *Harabelerin Çiçeği*, yazarın ilk eseri olmasına rağmen, üslup, kurgu, olay örgüsü ve teknik bakımdan başarılı bir romandır. Özellikle romandaki olayların bir kişinin çevresinde dönmesi ve olayın ben anlatıcı aracılığıyla verilmesi, ruhsal çözümlemelerinin başarısını artıran unsurlardır. Buna göre çirkinlik/yaşama azabı, yalnızlık/uzlet duygusu/toplumdan, mekândan ve realiteden kaçış, sevmek ihtiyacı gibi izleklerle beslenen roman, temelde beden-ruh, birey-toplum, birey-kader gibi ana ve birey-yönetim, çocuk ve sevgisiz aile, Doğu-Batı gibi yan çatışmalar üzerinde şekillenir.

II. Meşrutiyet Sonrası Romancılarda Kurmaca Dünyanın Algılanışı ya da Geleneksel Romandan Çağdaş Romana Geçişin Sancılı Serüveni

II. Meşrutiyet dönemi romancılarının pek çoğu, romanı bir deneme olarak düşünürler. O yıllarda ünlü bir yazar olmak arzusuyla tutuşan pek çok genç vardır. Bir iki denemeden sonra okuyucu tarafından ilgi görmeyip, soluğu kesilen roman yazarları çoğunluktadır. Zayıf kurgu ve çatışma, sığ söyleyişler, karsarsız, ürkek betimleme ve anlatım, kişilerarası ilişkilerin tıksızlığı ve zayıflığı, birinci ve asıl olay zincirinin çok zaman kayboluşu gibi tutarsızlıklar, bu romanların genel karakteristiğidir. Söz gelişi bunlardan biri romanının sunuş yazısında bu durumu şöyle açıklayacaktır:

Şayet ilk eserini vücuda getirmekle iftihar eden şu muharrir-i aciz muvaffak olduysa.. Ey kari' ve karie!.. tesadüf edeceğin birçok hataları 'ilk eserim' diye size yekten haber veren muharririn mübtediliğine hamlediniz (acemiliğine yorunuz) ve onun bu hususta rebab-ı kalbinden yükselen enin-i istirhamâtını (yalvaran iniltilerini) kabul ediniz.¹⁰

Bu yüzden üslup, birkaç ad dışında roman dilinden uzaktır. İçsel konuşmalar "ah"lı, "oh"lu söyleyişler ve "evet"le başlayan kesik cümlelerle verilir. *Bohçacı Kadın*'ın sonunda verilen bir sayfalık bölümde, bütün olaylar birer cümle ile ve meddah söyleyişini anımsatır bir üslupla özetlenir. Olaylar toparlanır, bozulan denge yeniden kurulur.

Başta Hüseyin Rahmi ve Ahmed Reşat olmak üzere Muhip Talat, Fatma Aliye, Adil Nami, Celâl Nuri, H. Remzi, Tahir'ül Mevlevî gibi romancılar, eserlerinde, konuşmalar arasına Fransızca sözler sokuştururlar.

Romantik akıma bağlı kalan romancılar, okuyucuyu etkilemek için en umulmadık sahne ve oyunlara başvururlar. Duygusal yazılmış mezar taşları (*Sevda-yı Medfun, Sefâlet*), muradına ermemiş bahtsız kızların arkalarında bıraktıkları ya da intihar etmeden birkaç dakika önce "ağlayarak yazılmış" veda mektupları (*Bir Kadın Sev, Mecnune, Sevda Peşinde, Netice-i Aşk, Hırsız Feneri* ve zeylleri,

10 Osman Paşazade Ahmet Rıza, *Netice-i Aşk*, İstanbul: Matbaa-ı Nefaset, 1327/1911, s. 4.

Melekper, Şefika'nın Nedameti, Şebab-ı Tebah, Zehrabe-i Kin, Seniha, Leman, Enîn), vasiyetnameler (*Müteverrim, Define, Sefâlet*), cepheden gönderilen mektuplar (*Belkıs, Üvey Valide*) romanları kaba bir duygusallığa boğar.

Bu tür romanların bir başka özelliği de, toplumdaki birtakım olumsuzlukları göstererek toplumu eğitmektir. *Sefâlet, Hamiyyetli Bir Genç, Son Mektuplar, Güzellere, Uçurumlarda, Alafranga Bir Hanım, Melahat, Nezihe* gibi romanlar, genç kızlara iffet ve namus, erkeklere ise ahlâk ve eşlerine bağlılık dersi veren, onları var olan tehlikeler konusunda bilgilendiren öğretici yanı ağır basan eserlerdir. Bu anlayışa bağlı olarak, kalıtım yoluyla geçen iyi ve kötü huylara kadar her yol roman formu zorlanarak denir. İyiler çok iyi, kötüler çok kötüdür. Her kötü mutlaka cezasını çekecek, iyiler ödüllendirilecektir. Ne var ki gerçeği zorlayan sahneler ve rastlantılara yer veren olaylar ile okuyucuya akıl veren, bilgilendiren, anımsatmalar yapan ve yeri geldikçe olayı özetleyen araya girmeler, romanları doğal çizgisinden uzaklaştırır.

Geleneksel anlatma formu, II. Meşrutiyet dönemi romancıları arasında da devam eder. Tarihsel bir özellik taşıyan *Timurlenk*, yapı bakımından geleneksel anlatma formuna bağlı kalır. Romanın duygu cephesini oluşturan Olcay Türkanî ile Timur arasındaki ilişki, bir masal motifinden hareketle ve roman mantığı içinde verilir. Maverâünnehir'de Celayir hanedanı hakanı Kızgın Vezir'in kızı Olcay Türkanî'ye, aralarında Timur'un da bulunduğu 9 bey talip olur. Birbirleriyle kavga içindedirler. Ancak kızı almak, hakanın koyduğu bir şarta bağlanmıştır. Kız, Horasan kentinin anahtarını getirene verilecektir. Bu şart bilge yardımcısı Oğuz Arslan'ın yol göstermesiyle Timur tarafından yerine getirilecektir. Yardımcı kişi, geleneksel anlatma esasına bağlı türlerin temel unsurlarından biridir ve bu, aracı tip olarak, öykünün başkişisine akıl öğretmek, yol göstermek, sıkıştığı zaman en çetrefil sorunları çözmekle görevlidir. O, aynı zamanda Timur'un cihangirlik yolunda yetişmesi, olgunlaşması ile de görevlidir. Nitekim Oğuz Arslan, görevini tamamladıktan sonra ortadan kaybolur. Rakipleri Süleyman, Kayaalp ve 6 arkadaşı her türlü hileye başvuran ve rakibe has özellikleri bünyesinde taşıyan bir kimliğe sahiptirler.

Kızıl Köşk'ün yapısı, Nevâî'nin *Ferhad ü Şirin* mesnevisini anımsatır. Babadan anne aracılığıyla oğula bir sır aktarılacak, oğuldan bunun gereğinin yapılması istenecektir. Sözü edilen sır, bir çekmeceye gizlidir. Çekmece iki aşamada açılır. Önce şartlar ortaya konur. Roman kişisinden olağanüstü özveri göstermesi beklenir. "Eğer hayatını sever, korkar, muvaffak olacağını ümid etmiyorsan ikinci kapağı açma. Çünkü o saattan itibaren daima tehlikeye göğüs germeğe mecbur olacaksın" (s. 25) uyarısı yapılır. Amaç, okuru meraklandırmak ve kıskırtmaktır. Sonra izleyeceği yol hakkında bilgi verilir. Bu yolda akıl danışacağı bilge kişiler, yapacağı çalışmaların yöntemleri ve yaşanmış deneyimler vardır. Artık mesaj alınmış, geriye bu mesajın gösterdiği definenin bu-

lunması, yani hedefe ulaşmak kalmıştır. Ama yol uzun ve zahmetli, rakip ve düşmanlar sinsidir. Romanda bütün anlatılanlar, kişiler arasındaki çatışmaların hepsi; insanın erdemine, olgunlaşmasına ve yapılan yanlışlıklardan ders alınmasına yarar.

Şehbenderzade Ahmet Hilmi'nin *A'mak-ı Hayâl* adlı eserinde -*vahdet-i vücud, tecellî, fenâfillâh* ve yaratılış sırlarına dair tasavvuf öğretileri tartışılabilir olsa da- uygulanan yöntem, ana hatlarıyla geleneksel öykülerin dünyasına aittir. Romanda verilenler; cinli, devli, perili, ejderhali, padişahlı, vezirli dünyasıyla gizemli, efsanelerle beslenen Doğu'nun anlatma geleneğinden alınmıştır. M. Akif Ak'ın¹¹ da işaret ettiği gibi öyküler, Doğu insanının bilinçaltına tutulmuş bir projektör görevi görür. Arayış içinde olan kişi, kendisine kılavuzluk eden bir şeyhin yardımıyla, zahmetli, aldatici tuzaklarla dolu sorulardan, sınavlardan ve yollardan geçtikten sonra dünyaya özgü kimliğinden kurtulacak, yaratıcısıyla bütünleşecek ve aslına dönecektir.

Bu yolculuklar sırasında gösterilenler, hiç kuşku yok ki hayal sınırlarını zorlayan olağanüstülüklerle doludur. İyiler çok iyi, kötüler çok kötü, nimetler hayale sığmaz görkem, zenginlik ve güzelliكتedir. Zaman, kozmik zaman takvimine göre işler. Milyonlarca yolla hesaplanır. Bin yıllık yollar, milyonlarca, hatta milyarlarca kilometrelik uzaklıklar (özellikle uzayda evrenin gezilmesinde) bir anda aşılır. Yine bir anda yer ve zaman sınırları aşılarak ya geçmişin derinliklerine ya da geleceğe ulaşılır. Kişi, zaman zaman beden değiştirir. Masal varlıklarının, hayvanların hatta böceklerin (karıncalar), delilerin kimliğine girerek insanları, canlıları, dünya sistemlerini inceler. Sonuçta, bu geniş perspektiften, açıklanması güç pekçok soru/sorun kolaylıkla çözümlenir. "Yedi bin senelik mesail-i insaniyenin mahsülü olan maarif (insanlık emeğinin ürünü olan bilgi)", bir anda yıkılır ve çürütülür. Bu arayış/gösterme sırasında, zaman zaman tasavvufî şiirlerden ve terminolojiden de yararlanıldığı görülür.

Romanlarda, olayın kurgulanışında da, değişik yollar denenir. Önce olayın ortasından ya da sonundan başlanır; sonra geriye dönülür. Bundan sonrası artzamanlı düz bir çizgiye göre sıralanır. Sonunda ilk bölümle son bölüm bir noktada birleşir ve kesişirler. Romanda anlatılanlar başlangıçta verilen durumun açıklanmasına yöneliktir. *Sefâlet, Küçük Paşa, Müsebbib, Yeni Turan, Madmazel Anjel, Belki Ben Aldanıyorum, Şebab-ı Tebah, Buhran-ı Hayat, Sermed* romanlarının kuruluşları da bu biçimdedir.

Serüven ağırlıklı romanlarda, önce gerilimi sağlayan entrik unsur verilir. Roman kişileri, büyük bir yıkım yaşar ya da ortadan kaybolurlar. Gerilim uzun bir süre devam eder. Okur, devamlı merak içindedir. Aradan bir hayli zaman geçmiş, dengeler bozulmuş, başka metin halkalarına geçilmiştir. Sonra o kişi, aniden ortaya çıkar. Artık okurun bilgilenme zamanı gelmiştir. Bu da, ya yaza-

11 M. Akif Ak, "A'mak-ı Hayâl", *İlim Kültür ve Sanatta Gerçek*, Şubat 1980, sy. 20, s. 3.

rın araya girip olanları özetlemesiyle ya da meraklı kişiler konuşturularak gerçekleştirilir.

Hamîyyetli Bir Genç gibi kimi romanlarda ise, önce yardımcı olay parçası verilir. Bu, ana olaya bir çeşit hazırlık görevi görür. Sonra asıl olaya geçilir ya da *Cadı*'da olduğu gibi çerçeve olay asıl olayı kuşatır. Birbirinden ayrı gibi görülen bu iki olay zinciri sonunda birbiriyle birleşir. Bazı romanlar ise (*Defîne, Köy Hekimi, Netice-i Aşk, Bir Hatıra-i Pejmurde*) geleneksel anlatma formuna bağlı öykülerde olduğu gibi içiçe girmiş metin halkalarından meydana gelir. Romanın sonunda iyiler ödüllendirilir, kötüler cezalandırılır. Kimi zaman da yazar, başlangıçtaki dengeyi roman kişileri aleyhine bozar. *Rana, Sefalet, Pakize* ve zeylleri, *Hırsız Feneri* ve zeylleri, *Melekper* vb. gibi romanlarda bozulan denge, hep roman başkişilerinin aleyhine gelişir. Bozulan, alt üst olan dengeler, yoksulluğun ve sefaletin en uç sınırlarını yoklar.

Kimi romanlarda (*Neriman*), önce olaylarda görev alan kişiler tanıtılır. Böylece okuyucu bu kişilerin ne zaman, nasıl, nerede tepki göstereceklerini öğrenmiş olur. Bundan sonrasını kestirmek çok kolaydır. Kimilerinde ise (*Hizmetçi Belası*), romana yer betimlemesi ile başlanır. Kişilerin tanıtımı yapıldıktan sonra, olayın anlatılmasına girilir. Kimi zaman da, bir konuşma sırasında, olaya katılanlar/ortak olanlar ana hatlarıyla tanıtılır (*Enîn, Sefâlet*).

Yazar anlatıcının romanda kurgulanan olayı ele alışını da, çeşitli sebeplere bağlanır. Bu, rastlantı sonucu bulunmuş bir anı defteri (Osman Paşazâde Ahmed Rıza, *Netice-i Aşk*), günlük ya da olayı yaşayanların yazarla bağlantı kurarak anılarının/yaşadıklarının/tanık olduklarının romanlaştırılmasını istemeleri (Vassaf Kadri, *Yetime, Çarşamba Karısı*; Celâl Nuri, *Ölmeyen, Şehbenderzâde, Pakize-Nihal*) şeklinde olabilir. Ya da kendisine gönderilmiş mektuplar aracılığıyla olur (Sadiye Vefik, *Muhaberat-ı Hakikiye*). Kimi zaman da okur tarafından böyle bir roman yazılması istenir (Hüseyin Rahmi, *Gulyabanî*). Kâşif Dehri, *Üvey Valide* romanının sunuş yazısında, eserine geçmiş süsü vermek için, olay içinde geçen adların takma adlı gerçek kişiler olduklarını, “kariine bir ders-i intibah verebileceği ümidiyle” yaşam öykülerini romanlaştırdığını söyler. Kimileri, bu konuda okuyucu ile pazarlığa dahi girişir. Söz gelişi Ahmed Reşat, *Gül Kadar Nazlı* adlı kısa romanının sonunda, olayı tanıdık birinin mektuplarından aktardığını söyledikten sonra olayların seyrine dair görüşlerini şöyle sürdürür:

Kariat ve kariin-i muhteremeye bu ilk mülakatlarında ne konuşulup ne olduğunu ben de merak ettim. Lâkin şimdilik ötekilerini elde edemedim ve neşrine de mezun değilim. Kari ve kari'lerim benim gibi ne olduğunu anlamak merakına düşerler ise aşağıdaki adrese birer mektupla bildirsinler ve bu mektuplarında aşk hakkındaki fikir ve mütalaalarını da ilave etsinler. Ben de muhibbemin muvafakatini istihsal edebilirsem (dostumun onayını alabilirsem) mektupların mütebakisini (geri kalanını) neşredeceğimi vadederim.

Melekper, Çarşamba Karısı, Ümid-i Afil, Bir Aşüftenin Jurnalı gibi kimi romanlarda ise yazarlar, doğrudan olayın içine katılarak kişilerarası ilişkiyi yönlendirirler.

Geleneksel anlatma formundan gelen alışkanlıkla roman kişilerinin çok zaman bir sırdaşları ya da yardımcıları vardır. Remzi (*Kuş Dilinde*), Şemsi (*İsyân*), Güstav (*Nurhayat*), Mebruke (*Bedia*), Seza ve Sermed (*Sevda Peşinde*), Siret (*Raik'in Annesi*), Nazmi (*Hamiyyetli Bir Genç*), Avni (*Müteverrim*), Numan (*Seviye Talip*), Hüsnü, Avni (*Jönler*) vb. gibi kişiler roman başkışilerini her türlü tehlikeden ve rakibin düzenlerinden korur, dertlerini ve sırlarını paylaşırlar. Kadınlarda ise bu görevi kendilerine bağlı cariyeleri ya da okul ve mahalle arkadaşları üstlenirler.

Romanı toplumun yararına ve eğitimine adayan Ahmed Midhat'ın üslûbu, Meşrutiyet romancıları arasında da ilgi görür. Bu yönleme başvuranların başında Hüseyin Rahmi gelir. O, hiç gereği yokken romanın akışını durdurarak matematiğe, geometriye, astronomiye ve toplum düzenine dair bilgi verir. Halktan kişilerin kültürleri ve sosyal durumlarına göre yerel konuşmaları, söz komiği ile ifadeye çeşni katma, bilgisiz kişilerin olayları kendilerince yorumlayışları, batıl inançlar, bağnazlık, modernizm, alafrangalık karşısındaki şaşkınlıkları, çirkine, kabaya, bayağılığa, yoksulluğa dair dikkatli gözlemler, halk kültürü ile beslenmiş betimlemeler, bir yolunu bulup ustası gibi popüler konularda uzun nutuk atmalar, romanlarının karakteristiğini oluşturur. Bu yüzden onun romanın akışını durdurup felsefe yapması anlamlıdır. Bütün bu gayretlerin arkasında bir entelektüel zümre oluşturmak düşüncesi vardır. Bu bakımdan Hüseyin Rahmi, ta ilk romanından bu yana okuru bilgilendirme alışkanlığından bir türlü vazgeçmez. Söz gelişi *Cadı*'da, mezarlığa gidilir. Cadı sebebiyle, "Eğer ölümler dirilseydi.." diye bir konu açar. Kendince yüksek felsefesini, biraz da komedi karıştırarak dile getirir. Sonra sözü ruh/ruh çağırma konularına taşır. Eskinin çetrefilli akıl yürütme yöntemleriyle alay etmek ve okurun gözünde muamma hâline getirmek için, devrine göre kültürlü sayılabilecek kişileri Naşit Nefi ve karısı Şükriye Hanım'ın akıllarını yorar. Bir başka yerde, hiç gereği yokken, uygarlık sorununa dokunur. "Uygar kimdir? Uygarlığın ölçüsü ne olmalıdır?" gibi sorularla yerleşmiş değer ölçülerini eleştirerek olması gerekeni sezdirir. Sonra yeni ve uzun bir konu açarak ruh çağırma ve ispartizma çalışmalarına kayar. Bir figür hüviyetinde romana sokuşturulmuş olan ispartizma derneği "*reis*"i ile Şükriye'nin septik babasını konuşturur; müsbet ilim yerine bu tür yöntemlerden yardım uman yarı aydınla alay eder.

Hüseyin Rahmi, hemen her konuya atlayarak takılır. *Şıpsevdi*'de alafrangalık ağırlıklı olmak üzere Yunan mitolojisi, dekadın ressamlar ve resim bilgisi, feminizm, görgü kuralları, dans teknikleri, çocuk düşürmeye dair teknik bilgi ve ilaç isimleri, Avrupa mutfağı ve yemek türleri, giyim kuşam, sevişme teknik-

leri, kadınların nasıl makyaj yapacağı vb. gibi her konuyu ayrıntılı olarak ele alır. Bir yerde işi bayağılaştırarak cinsellik sorununa değinir. Çoğu kez romana sokuşturulan uzun söylevler okuru canından bezdirir. Söz gelişi kuşkonmazın Fransız ve İngiliz mutfağında nasıl pişirildiği, çekirdekli meyvelerin nasıl ayıklanacağı ve bunlarla ilgili görgü kuralları, tavuğun sofrada servis yapılması romanda geniş bir yer tutar.

Dehşetler İçinde, Öksüz Turgut, Kamer Sultan, Timurlenk gibi tarihsel romanlarda yeri geldikçe dipnotlarla tarih kitaplarından alıntılar yapılır. Mehmed Celâl, *Kuşdilinde* romanında, olay ile doğrudan ilgili olmamasına rağmen Fransız devrimine dair uzun ve ayrıntılı bilgiler verir. *Küçük Paşa, Teşebbüs-i Şahsi, Hamiyyetli Bir Genç* adlı roman/kısa romanlarda, okura dönemin siyasal ve sosyal durumu; *Ahmed Reşat*'ın bütün romanlarında düşük ahlâklı kadınların toplumda açtıkları sosyal yaralar hakkında roman formunu zorlayan ayrıntılar üzerine odaklanılır. *Köy Hekimi*'nde Anadolu'ya ait evlenme törenleri, töre ve geleneklerin anlatılması romanın önemli bir bölümünü kapsar.

Nazmi Fuad, *Bedia*'da, ansiklopedik bilgi vermeye bayılır. Fransızca tıp terimleri, farmakoloji, anatomi, embriyoloji, fizyoloji, botanik, felsefe ve mantığa kadar her konuda bilgi verilir. *Köy Hekimi*'nde de Anadolu'daki düğün, nişan âdetleri ve tıp bilgisi geniş yer tutar. Böylece romanlar, asıl fonksiyonlarından ayrılarak âdeta bir faydalı bilgiler kitabına dönüşür. Zaman zaman da karşılıklı sanat konulu sohbetler/tartışmalar, dönemin yazınsal çalışmalarını ve geçmişin şairlerini beğenme ya da eleştirme cinsinden bilgilendirmeler, üslûba ait sıkça görülen özelliklerdendir.

Ahmed Midhat ve Hüseyin Rahmi üslûbu, bu yazarlara öykünme düzeyinde de olsa devam etmektedir. Ahmed Reşat (*Melahat, Yakıcı Kadın*), Adil Nami (*Şadiye*), Tahir'ül Mevlevî (*Teşebbüs-i Şahsi*), Ebu Mukbil Kemâl (*Nigârın Aşığı*), Vassaf Kadri (*Melekper, Hırsız Feneri* ve zeylleri, *Kadınlar Komitesi, Yetime, Meçhul Konak*), Ali Sami (*Periler İçinde*), Ahü's-Sakıp el-Mahrûkî (*Gülsüm*), Ebü'l-Akif Mehmed Hamdi (*Köy Hekimi*) ve Safvetî Kemâl (*Şadan*) romanlarında zenci kalfaları, Anadolu'dan gelmiş bilgisiz kişileri, bakkal, kasap, hizmetçi, yaşlı dedikoducu kadınları, şehvet düşkünü bunak ihtiyarları kendilerine özgü ak-sanlarıyla konuşarak sokağın, konağın renkli dünyasını romana taşırlar.

Bu tür romanlarda, roman kişileri birer sembol durumundadır. Hatta pek çoğunun adları dahi olay içindeki kimlikleriyle özdeşleşmiş gibidir. Söz gelişi Emine Semiye Hanım'ın *Sefâlet* adlı romanında başkişi Sabite dürüstlük, iffet ve kararlılığı; Şeker Hanım, iyi huy ve yardımseverliği; Gayret Kalfa, özveri ve gayreti; Mahir, sahte belge düzenlemede ve entrika kurmadaki becerikliliği; Ruhi Bey ve Zümrüt Hanım, iyi ahlâk ve yoksullara yardımı; Sadakat Kalfa, bağlılığı ve özveriyi; Kesbiye, yalan, düzen ve kıskançlığı sembolize ederler. *Bohçacı Kadın*'da Melek Hanım, adı gibi temiz, namus sembolü bir kadındır. *Yakıcı*

Kadın'ın düşük ahlâklı kişisi Sahire, erkekleri baştan çıkarır, tuzağa düşürür; Müştak, duygularının esiri iradesiz erkeği; Hilmi Paşa, karısı tarafından aldatıldığına farkında olmayan saf kocayı; *Jöntürk*'te Ahdiye, yerine getirilmesi gereken bir vasiyeti; *Mev'ud Hüküm*'de Atime, ülkenin gelecek kuşağını; *Yeni Tü- ran*'da Oğuz, geçmiş şimdije taşıyan bir kimliği sembolize ederler.

Kimi romanlarda ise olay içinde görev alan kişilerin adlarının saptanmasında/belirlenmesinde simetri gözetilir. Üçüncü kişilerle evlenmek zorunda kalan roman kişileri, çocuklarına, kavuşamadıkları sevgililerinin adlarını vermek suretiyle, aşklarını öldükten sonra da yaşatırlar. *Sefalet*'te Sabite'nin kızının adı Hayat, sevdiği erkek Hayati'nin oğlunun adı ise Sabit'tir. Aynı şekilde Halide Edip'in *Handan* romanında Refik Cemal, birbirine kavuşmadan ölen Handan ile Nazım'ın adlarını çocuklarına vermek suretiyle bu iki sevgilinin anılarını canlı tutmaya çalışır.

Kimi romanlarda (*Leman*, *Kuşdilinde*, *İsyân*, *Kadınlar Arasında*, *Raik'in Annesi*, *Hizmetçi Belası*, *Teşebbüs-i Şahsî*, *Karagöz Beyoğlu'nda*, *Karagöz Yatakta*) anlatılanlar resimlerle, kimilerinde ise (*Fetret*, *Şadiye*, *A'mak-ı Hayâl*, *Aydemir*, *Yakıcı Kadın*) bölüm başlarına konan epigraflarla desteklenir.

Mehmed Celâl, Selahaddin Enis, H. Remzi, Ali Kemâl, Tahir'ül Mevlevî ve Ahmed Reşat'ın romanlarında betimlemelerde şiirden yararlanılır. Roman kişileri şair oldukları ya da edebiyata ilgi duydukları için, duygularını kendi şiirleri dışında Tanzimat, Servet-i Fünun ve Fecr-i Ati şairlerinden okudukları şiirlerle dile getirirler. Bu şiirler, kimilerinde nicelik bakımından büyük bir yer tutar. Söz gelişi Mehmed Celâl'in *Leman* romanında irili ufaklı güfte, şiir, beyit ve dizelerin toplamı elliye bulur.

Hatipzâde Mustafa Akif'in *Kaptan Cemal* romanında olay içinde görev alan kişilerin tanıtımı geleneksel ölçüler içinde yapılır. Önce kişinin dış görünüşü, yaşı, kimliği vb. hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra olayın nakline geçilir. Bu yüzden kişiler, iki boyutlu olmaktan kurtulamazlar. Fatma Aliye, Emine Semiye, Halide Edib, Muhib Talat, Salime Servet Seyfi gibi romancılar, özellikle kadın kişilerini tanıtırken, kadın giyim kuşamına dair lüzumsuz ayrıntılara girerler. Ayrıca kadınların dedikodu ve entrikaları romanların önemli bir bölümünü işgal eder.

Romanlardaki olay yerinin tanıtılması, iki farklı yazınsal zevke göre şekillenir: romantik tavır, realist ve natüralist tavır. Birinci gruba girenlerden *Menfi*'de temel olay kapalı yerlerde geçer. İstanbul'daki Zaptiye Nezareti dışında kalan yerler, (Selânik vb.) bir süs, bir fon olmaktan ileri gitmez. Zindana ait realist sahneler dışında tanıtılan yerler sadece birer ad olarak vardır ve tek boyutludur. *Kuşdilinde* ve *Leman* gibi benzeri izlekleri işleyen romanlarda yer, Kuşdili, Beykoz, Çırpıcı Çayırı, Fenerbahçesi, Beyoğlu ve Galata'daki cadde, sokak, içki evleri ile Tepebaşı Gazinosu gibi mahallerdir.

Jöntürk, Genç ve Güzel, Melahat, Yakıcı Kadın, Kaptan Cemal, Hırsız Feneri, Pakize, Dehşetler İçinde vb. gibi romanların önemli bir bölümünü kaplayan büyük konaklar romana nicelikleri ile girerler. Söz gelişi bir konak tanıtılırken kaç odası olduğu, kaç uşak, hizmetçi bulunduğu, bahçesi, salonları, merdivenleri vb. gibi genel görüntüler ile sınırlı kalır.

Sanat eğilimleri bakımından realist, natüralist bir yol izleyen Hüseyin Rahmi, Bekir Fahri, Ebubekir Hazım, Vassaf Kadri ve bazı romanlarıyla Halide Edib, betimlemelerinde yer-kışı ilişkisine dikkat ederler. Söz gelişi *Gulyabani*'nin kişilerinden Muhsine, hizmetçi olarak geldiği “Yedi Çobanlar Çiftliği”ne adımını atar atmaz kendine korku veren bir ortamla karşılaşır. Çiftlik İstanbul'un dışında, çevresinde koruma duvarları olan ve çevre köylerden uzak bir yerdedir. Muhsine'nin yolda gelirken arabacıdan duyduğu bu çiftliğin cinli perili olduğuna dair sözler, burada geçireceği kâbus dolu günleri sezdirir. Betimlemeler, natüralist bir dikkatle yapıldığı için, özellikle yazarın dikkati, en alt tabakalara, çöp bidonlarına, lağım menfezlerine, kenar mahallelere, mezarlıklara, kuytu/izbe yerlere takılır kalır. *Şipsevdi*'nin başında verilen atlı tramvay sürücüleri ve onların buldukları mikrop yuvası hâline gelmiş oturak yerleri, kirli önlüklü kahveciler ve bu yerlerdeki bayağı konuşmalar böylesi bir dikkatin ürünüdür.

Vassaf Kadri (*Hırsız Feneri* ve zeylleri) ile Halide Edib (*Mev'ud Hüküm*), İstanbul'un yoksul semtlerinden ve bu semtlerde hayat sahnelerinden kesitler sunarken; Ebubekir Hazım, *Küçük Paşa*'da dikkatini, unutulmuş Anadolu'ya çevirir. Realist bir dikkatle yaptığı köye ve köylülere yönelik yer betimlemeleri; bürokrat tavrından gelen asker toplama, vergi, tahsildar zulmü gibi uygulamalara dair bazı gereksiz nutuk atma ve ayrıntılar yığınını saymazsak roman oldukça başarılıdır. Kimi zaman yazar, gereksiz çevre tanıtımı ile olayı/olayları alabildiğine şişirir. Yani romanda seçilmiş yerlerden çok önüne ne gelirse gösteren bir projektör anlatıcıyla karşı karşıya kalınır.

Sanatını natüralist estetiğin hizmetine veren Bekir Fahri, *Jönler*'de, yoksul Arapların yaşadığı kenar mahallelerden gözleme dayalı realist sahneler sunar. Ancak çoğu yerde ipin ucunu kaçıır; “Zolacı” olayım derken, romanı, ağza alınmayacak küfürlerle ve bayağı ifadelerle doldurur.

Geleneksel hikâyelerimizin anlatma motiflerinden ilk görüşte âşık olma motifi, dönemin romanlarında da görülür. Şamil (*Dehşetler İçinde*), Refet (*Kuşdiline*), Raşit (*Melahat*), Müştak (*Yakıcı Kadın*), Rifat (*Enîn*), Müştak (*Sefâlet*) ve *Siyah Gözler*'in adı verilmeyen erkek kişisi, uzaktan gördükleri ya da sesini duydukları kadınlara ilk görüşte tutulurlar. Daha sonra yalnız gözlerini gördükleri bu kadınların güzelliklerini betimleyen ve sevda kokan mektuplar gönderirler. *Altın Kuvveti*'nde Emin Bey, Paris'te Karmen'e ilk görüşte çarpılır ve İstanbul'daki nişanlısını, düğününü unuttur. *Köy Hekimi*'nde Ali'nin, *Bedia*'da

Mebruke ile doktor Macid Nezih'in, *Şadiye*'de Behzat ile Şadiye'nin evlilikleri de aynı biçimde birbirlerine âşık olmaları ile gerçekleşir.

II. Meşrutiyet sonrası romanının bir başka karakteristiği, tiyatrodan gelen konuşmalı (*tekellümî*) öyküleme tekniğinin romana sokulmasıdır. Bunda romanın oylumunu şişiren ve uzatan tefrikacılık anlayışının da büyük ölçüde etkisi vardır. Mehmed Celâl, Ahmed Reşat, Hüseyin Rahmi, Mehmed Hamdi Hatib, Fatma Aliye, Adil Nami, Ömer Seyfeddin'in romanlarında özellikle mahalle kadınlarının kısa cümleli ve karşılıklı konuşmaları geniş bir yer tutar. Söz gelişi Mehmed Celâl'in *Leman* romanının üçte biri şiir, üçte biri karşılıklı konuşma, üçte biri ise anlatmadır. Bu betimleyici ya da çözümleyici bir anlatım biçimi olmayıp romanı şişirmek için yapılmıştır.

Selahaddin Enis, *Neriman*'da, olayı uzatmak için her yolu dener. Dönemin edebiyatından söz etmeler, eserin pek çok yerine serpiştirilmiş şiirler, olay dışı ayrıntılı bilgiler, çok zaman usandırıcı bir hal alır. *Bedia*'da, Şadiye ve Behzat'ın tartışması, romanın üçte birini doldurur.

Vassaf Kadri'nin romanlarında iç içe girmiş bölümler ve karıştırılan adlar, romanın para kazanma kaygısıyla yazıldığı izlenimini uyandırır. Romanların sonunda hem bir özet hem de bir sonraki ek'e geçiş için zemin hazırlanır. Bunlardan başka kadın ve erkekler hakkında uzun uzadıya görüş açıklamalar, sözü uzatmak için aynı olayın farklı yerlerde farklı ve aynı kişiler tarafından tekrarı ve bunun için diyalog/tekellümî yolun seçilmesi eserlerin zayıf noktalarını oluşturur.

Kimi romancılar eserlerinde birtakım olağanüstülüklerle gerçeği zorlarlar. *Dehşetler İçinde*, *Sefâlet*, *Bohçacı Kadın* romanlarının kişileri, ileride olabilecekleri ya yarı uyanık hâlde gördükleri düşlerle önceden bilir ya da kestirirler. Şamil (*Dehşetler İçinde*) gibi kimileri bir yılda okuma yazmayı öğrendiği gibi devrinin bütün ilimlerinde tartışacak seviyede uzmanlaşır. Hatta daha ileri gidilir. Şiir ve edebiyat konusunda da pek çok kasideyi ve gazeli ezbere okuyacak kadar bilgisini artırır.

Dönemin başarılı romancılarından Halide Edib'in eserleri de bu teknik kursurlardan kurtulmuş değildir. Söz gelişi *Seviye Talip*'te Macide, dört ay gibi kısa zaman içinde İngilizceyi, bu dille yazılmış romanları ve felsefi kitapları okuyacak kadar öğrendiği gibi bu arada piyano dersi de alır. Çocuk büyütme, eğitme, davetlere, konserlere, kır gezintilerine gitme, modayı takip etmek, dikme, dikmek gibi yıllara yayılabilecek gelişmeler birkaç aylık bir zamana sığdırılır. Kimileri sanki doğuştan müzisyendir. Operaları, dramları İngilizce olsun, Almanca ya da Rusça olsun farketmez, ezberden okuyacak derecede müzik bilgisine sahiptirler. Erkek kahramanlar ise sanki kadınların âşık olmaları için yaratılmışlardır. Mısır'da bütün sosyetenin hafif bir gülümsemesi için servetler döktüğü primadonna Evelyn Marchal, ilk bakışta Fahir'in kara gözlerine tutulur. Necdet

(*Dehşetler İçinde*), çaresiz bir hastalığa yakalanmışken sevdiği kıza kavuşunca bir anda iyileşir. *Kaptan Cemal, Bir Pederin Hatası, Köy Hekimi* gibi kimi romanlarda birbirini seven iki genç, roman sonunda kardeş çıkarlar. Bunlar arasında kirlenenlerden Müeyyed ile Meliha (*Bir Pederin Hatası*) intihar ederken; ötekileri, üçüncü kişilerle evlenerek okurun gözünde aklanırlar. *Köy Hekimi, Kızıl Köşk* ve *Kaptan Cemal* romanlarının sonunda, birbiriyle ilgisi olmayan olaylar ve kişiler garip raslantı ve bağlarla birbirine bağlanır. *Endülüis Masalı*'nda doğaüstü olaylar, tılsımla define bulmak gibi masal unsurları bir arada verilir.

Roman yazarları, eserde gerçeklik duygusu uyandıracakı düşüncesiyle bir yapı unsuru olarak mektup tarzından yararlanırlar. Zira mektup tarzı, olayı anlatmada kolaylık sağladığı gibi, yazarın vaka karşısındaki ruh hâlini, kişiler arasındaki ilişkiyi ve yine yazarın onlara karşı tavrını da vermeye yarar. Kısaca mektupların kendince bir anlamı, bir de okuyucu tarafından onların değerlendirilişi söz konusudur. Bu itibarla Safvet Nezihî'nin *Kadınlar Arasında*, Halide Edib'in *Handan* ile Sadiye Vefik'in *Muhaberat-ı Hakikiye* romanlarında vaka, baştan sona kadar mektuplarla yürütülür. *Nedamet, Odalığın Defteri, Netice-i Aşk, Ölmeyen, Eshab-ı Kehfimiz* roman/uzun öykülerinin yapısı kişilerinin günlük tarzında tuttıkları anılarından oluşur. *Şadan, Küçük Gelin, Sermed, Kahraman Türk Kızı, Harem* romanlarının kahramanları günlük tutarlar.

Adı anılanlar dışında, *Heyula, Son Eseri, İsyân, Menekşe, Melahat, Mazlume, Mecnune* ve zeylleri, *Bir Kadın Sev, Zehrabe-i Kin, Şadiye, Bir Hatıra-ı Pejmürde, Hırsız Feneri* ve zeylleri, *Melekper, Ölüm Habercileri* gibi romanlarda karşılıklı mektuplaşmalar, anı defterleri ve günlükler önemli bir yer tutar. Kimilerinde itirafname ve benzeri yazılar; telgraf metinleri, jurnal, rapor, resmî ve özel şifreli evrak metinleri ya da olayın akışını keserek verilen bilgiler, romanları gereksiz ayrıntı yığını hâline getirir.

Romanlarda aşıklar -biraz da dönemin sosyal yapısı icabı-, duygularını birbirlerine kısa aralıklarla gönderdikleri mektuplarla dile getirirler. Randevular, telefon yaygın olmadığı için, yine mektuplarla verilir. *Melahat*'te karşılıklı mektuplar on yedi tanedir. Sevgililer saatlerce başbaşa konuşsalar dahi mektup alışverişine pek meraklıdırlar. Pembe, leylak, menekşe, gül renkli ve kokulu mektuplar yine özel kokulu mürekkepli yazılarıyla aşıkların cüzdanlarında ya da göğüslerinde okuna okuna aşınır.

II. Meşrutiyet sonrası Türk romanı, Meşrutiyet ideoloji çevresinde değerlendirilmelidir. Bu ideoloji, yeniden kuruluşun, ulus olma ülküsünün, çağdaşlaşmanın endişesini de beraberinde getirir. Bu bakımdan Cumhuriyet dönemine kadar uzanan çizgide meydana gelen yazınsal ürünler -konumuz bakımından roman- bir hazırlık döneminin bütün özelliklerini bünyesinde taşır. Bu süreç, bir sanatçının doğup, büyüüp olgunlaşmasına benzer. Tanzimat'ı doğuş kabul edersek, Servet-i Fünûn ve II. Meşrutiyet büyüüp gelişme, Cumhuriyet ise olgunlaşma dönemidir.

II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türk Romanları ve Romancıları (1908-1923)*

- A. Hasan, *Bir Bakirenin Gebeliği* (1914).
- A. Rifki, *Hizmetçi Belası* (1911).
- Abdullah Ziya [Kozanoğlu], *Kızıl Tuğ* (1339).
- Ahmed Cemal, *Bir Hikâye-i Sevda* (1914).
- Ahmed Cevad, *Endülüs Masalı -Endülüs'te Elhamra, Gırnata civarında-* (1916).
- Ahmet Hikmet (Abdurrahman Ali), *Güzide'nin Hayatı* (1922).
- Ahmet Hikmet [Müftüoğlu], *Gönül Hanım*, 1 Şubat 1336-13 Nisan 1336 [14 Şubat 1920-26 Nisan 1920] (*Tasvir-i Efkâr*'da tefrika. Kitap halinde, MEB 1000 Temel Eser, 1971.)
- Ahmed Hilmi, Şehbenderzâde [Filibeli], *A'mak-ı Hayâl -Raci'nin Hatıraları* (1910).
- Ahmed Hilmi, Şehbenderzâde [Filibeli], *Öksüz Turgut* (1910).
- Ahmet Hilmi, Zekibeyzâde, *Şark Güneşi* (1921).
- Ahmet Kamil, *Can Vermezler Tekkesi* (1922).
- Ahmed Midhat Efendi, *Jöntürk* (1910).
- Ahmed Naci, [İştihli], *Ben Güzelim* (1914), *Bir Aşiftenin Jurnalı* (1914), *Çılgın İhtiyar* (1914), *Fehim Paşa ile Margrit* (1914), *Kamer Sultan* (1914), *Şüpheliler* (1914), *Tal'at ile Fitnat* (1914), *Zambak ile Lâle* (1914).
- Ahmed Rasim, *Belki Ben Aldanıyorum - Hayat-ı Hakikiye Sahnelerinden* (1909) [*İki Güzel Günahkâr: Bedia-Eleni* adıyla 1922], *İki Güzel Günahkâr* (1922), *Asabi Kız* (tefrika: *Musavver Muhit*, 12 Kasım 1908-10 Aralık 1908), *Sabiha: Hayat-ı Hakikiye Sahnelerinden* (tefrika: *Musavver Muhit*, 17 Aralık 1908-4 Şubat 1909), *Hamamcı Ülfet* (1922) (Ş. Aktaş'a göre daha önce *Ülfet* adıyla (1899) yayımlanmış), *İki Günahsız Sevda* (1923).
- Ahmed Reşat, *Gül Kadar Nazlı* (1911), *Melihat yahut Afif bir kadın dereke-i mezellete nasıl düşer?* (1911), *Mezar İçinde Bir Zıfaf* (1911), *Bohçacı Kadın* (1913), *Yakıcı Kadın* (1913), *Altın Kuvveti* (1915).
- Ahmed Rıza, Osman Paşazâde, *Netice-i Aşk* (1911).
- Ahü's-Sakıp el-Mahrukî, *Belkıs* (1914), *Gülsüm* (1914).
- Ali Bey, *Anahtar Deliğinde* (1914).
- Ali Ekrem, Kemalzâde [Bolayır], *Hatice Hanım* (1909).
- Ali Haydar, *Buhran-ı Hayat* (1913).
- Ali Kemâl, *Fetret* (1913-1914), (2 cilt, 2. cilt tamamlanmıyor).

* Dönemin romanlarına dair ayrıntılı bilgi için bkz. Osman Gündüz, *Meşrutiyet Romanında Yapı ve Tema*, İstanbul: MEB Yayınları, 1997, c. II, s. 999-1051.

Dönemin roman varlığı ile ilgili tabloyu net olarak gösterebilmek için, daha önce tefrika edildiği halde II. Meşrutiyet yıllarında yayımlanan ya da bu dönemde tefrika edildiği halde Cumhuriyet'in ilk yıllarında kitap olarak yayımlananlar, dergi/gazete sayfalarında yarım kalmış ya da tamamlanmamış roman tefrikaları, polisiye roman ve o dönemde romanla aralarındaki çizgi tam olarak belirlenmemiş olan uzun öykü hüviyetli eserler, kitap arkasından ya da dergi ve gazetelerde yayımlanacakları duyurulduğu halde yayımlanmamış olan roman adları da birarada verilmiştir.

- A[li] Sami, *Kurt Masalı* (1913), *Periler İçinde!!* (1914), *Karagöz Beyoğlu'nda* (1915), *Karagöz Yataкта: Zavallının başına gelmeyen kalmıyor* (1915).
- Ali Süha [Delilbaşı], *İkinci Gençlik* (1923).
- Ali Zeki Bey, *Alev* (1920).
- Avni Ali, *Talaktan Sonra* (1918).
- Ayşe Zekiye, *Bir Pederin Hatası* (1909).
- Bekir Fahri [İdiz], *Jönler* (1910), *Rebab-ı Aşk* (1913) (tefrika tamamlanmıyor).
- Binti Halim Seyhan, *Ümid-i Afil* (1913).
- Burhan Cahit [Morkaya], *Bizans Akşamları* (1922).
- Celâl Nuri [İleri], *Perviz, O, yine O, hep O* (1916), *Ölmeyen -masal-* (1917), *Ahir Zaman* (1918), *Merhume* (1918).
- Cemal Hurşid, *Sırtlan* (1923).
- Cemil Süleyman [Alyanakoğlu], *Kadın Ruhu* (1908-1909) (tefrika tamamlanmıyor), *Siyah Gözler* (1911).
- Dündar Alp, *Timurlenk - Şarkın En Büyük Hükümdarı* (1914).
- Ebubekir Hazım [Tepeyran], *Küçük Paşa -yeni şeyler-* (1910).
- Ebu Mukbil Kemâl, *Nigâr'ın Aşığı* (1914).
- Ebü'l-Akif Mehmed Hamdi, *Köy Hekimi* (1912), *Define* (1911).
- Ebü'l-Behzat, *Bir Polisin Hatırası -İki Kapılıda Bir Cinayet-* (1913).
- Ebü'l-Bürhan Nedim, *Bir Çapkının Hikâyesi* (1910).
- Ebü's-Süreyya Sami, *Kanatlı Araba* (1913), *Kamelyanın Ölümü* (1913), *Yanmış Adam* (1913), *Sessiz Tabanca* (1914), *Ölü* (1914), *Mavi Göz* (1914), *Körebe* (1914), *Kara Katil* (1914), *İskeletler Arasında* (1914), *Boyacı* (1914).
- Edhem Nejad, *Çiftlik Müdürü* (1912), *Yiğit Türkler* (1912).
- Edhem Veysi, *Besleme* (1923).
- Ekrem, *Sacide* (1911).
- E[krem] Ali, *Gece Kuşları -Nahid Sami Türk Arsen Lüpeni-* (Süleyman Sudi ile birlikte, 1914), *Kanlı Zıfıf* (1914).
- Emine Semiye, [binti Cevdet], *Sefâlet* (1908).
- Enis Avni [Akagündüz], *Zıfıf Hatırası* (1914), *Odalığın Defteri* (1914), *Katircioğlu -Avcı Mehmed Devrinde-* (1916).
- Ercüment Ekrem [Talû], *Evlüya-yı Cedid* (1920), *Sabir Efendi'nin Gelini* (1921), *Asriler*, (1922), *Gün Batarken* (1922), *Kopuk* (1922).
- Fatma Aliye [Hanım], *Enîn* (1912).
- Fazlı Necib, *Menfî* (1909), *Dehşetler İçinde* (1909-1910, 3 cilt), *Küçük Hanım* (1910).
- G. R., *Beyoğlu Alemi* (1914).
- Güzide Sabri [Aygün], *Yaban Gülü* (1920), *Nedret* (1922), *Ölmüş Bir Kadının Evrâk-ı Metrûkesi*, (1923).
- H. Remzi, Vodinalı, *Sevdâ-yı Medfun yahut Safahât-ı İstibdad* (1911).
- Hakkı Senih, *Hadiye Boşandıktan Sonra!!!* (1914).
- Halid Ziya [Uşaklıgil], *Nesl-i Ahir* (1908-1909) (tefrika tamamlanmıyor).
- Halit Ziya [Uşaklıgil], *Nesl-i Ahir* (*Sabah'ta* tefrika 1908-1909, kitap halinde 1990).
- Halide Edib [Adivar], *Heyula* (*Kerim Ustanın Oğlu* ile birlikte 1974, tefrikası 1908), *Raik'in Annesi* (1924, tefrikası 1908), *Seviye Talib* (1910), *Handan* (1913, tefrikası 1912),

- Yeni Turan* (1913), *Son Eseri* (tefrikası *Tanın* 13 Eylül-12 Aralık 1913, kitap halinde 1919), *Mev'ud Hükiim* (1918), *Ateşten Gömlek* (1922), *Vurun Kahpeye* (Akşam'da tefrika 16 Aralık 1923-29 Ocak 1924, kitap halinde 1926).
- Halide Nusret [Zorlutuna], *Küller* (1921), *Sisli Geceler* (1922).
- Halil Zihni, Giridli, *Nezihe* (1914), *Seniha* (1914).
- Hasan Bahri [Şövalye], *Telefonla Muaşaka -20. Asır-* (1911), *Kralların Sefahati* (1915), *Mısır Güzeli* (1915), *Tango Yüzünden* (1916).
- Hasan Nadir, *Bir Hafıye Ailesi yahut Mazlum-ı İstibdad* (1910).
- Hassan, Vaizzâde, *Hamıyyetli Bir Genç* (1910).
- Hayriye Melek [Hunç], *Zühre-i Elem* (1910).
- Hüseyin Hüsnü, *İki Hemşirenin Serencamı yahut Mücadele-i Aşk* (1916).
- Hüseyin Kâmî, (*Kâşif Dehri* takma adıyla), *Mecnune* (1912), *Kâbus İçinde* (1912) ve *Matem Tülleri* (1912) adında iki zeyli var. *Üvey Valide* (1912), *Müteverrim* (1912) adında bir zeyli var. *Mazlûme* (1916).
- Hüseyin Rahmi [Gürpınar], *Şıpsevdi* (1911), *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç* (1912), *Sevda Peşinde* (1912), *Cadı* (1914), *Gulyabani* (1914), *Hayattan Sahifeler* (1919), *Toraman* (1919), *Hakka Sığındık* (1919), *Cehennemlik* (1922), *Son Arzu*, (1922), *Tebessüm-i Elem* (1923).
- İrfan, *Madmazel Anjel* (1914).
- İsmail Hikmet [Ertaylan], *Vuslat-ı Memnua* (1908).
- İsmail Neşat, *Meliha* (1920).
- İzzet Melih [Devrim], *Tezad* (1915), *Sermed* (1918).
- İzzet Ulvi, *Son Mektuplar* (1916).
- Lemi' Nihad, *Uçurumlarda* (1914).
- M. Alişan, *Azgın* (1912), *Baskın* (1914), *Firavunun Cariyeleri* (1914), *Görümce Hanım* (1914), *Kadınların Aradığı* (1914), *Kaynana Çenesi* (1914), *Kurban* (1914), *Mısırlı Hanım* (1914), *Sevda Perisi* (1914), *Uryan* (1914).
- M. Ekrem, *Aşka Doğru* (1912).
- M. Hasib, Avukat, *Enfiye Kutusu -Ecinniler Hafıyesi Şendel Kandel'in sergüzeştlerinden-* (1915).
- M. Nevzad, Derviş Kaptanzâde, *Ra'na* (1914).
- M. S., *Alafranga Bir Hanım* (1913), *Maruf Aynalı Necibenin Kızı* (1914), *Büyücü Karı* (1914), *Düğün Gecesi Sağır Güvevin Muaşakası* (1914), *Zıfaf Gecesi Harem Ağasının Muaşakası* (1913).
- M. Sezai, *Kız Görücüleri* (1914).
- Mahmut Sadık, *Tekâmül* (1912).
- Mehmed Asaf, [Borsacı], *Lamia'nın Sergüzeşti* (1914), *Zavallı Baba* (1914), *Mihriban* (1920), *Benli Leyla* (1922).
- Mehmed Celâl, *İsyân* (1910), *Kuşdilinde* (1910), *Leman* (1910), *Nedamet (yahut) Bir Şairin Sernüvişti* (1910).
- Mehmed Emin, Seyyid Ganizâde, *Müthiş İntikam* (1908), *Katiller* (1909) adında bir zeyli var.
- Mehmed İhsan, *Kadınlarda Sabah Kahvesi yahut Oğlunun Klavuzu* (1910).
- Mehmed İrfan, *Kız mı Çiçek mi yahut Mini Mini Nadire* (1912).

- Mehmed İzzet, *Bir Leyle-i Vahdet* (1911).
- Mehmed Muzaffer, Raifbeyzâde, *Zorla Zıfaf* (1912).
- Mehmed Nâfi, *Türkün Romanı* (1916).
- Mehmed Rauf, *Bir Zanbağın Hikâyesi* (1910), *Bir Aşkın Tarihi* (6 kısa hikâyesi ile bir arada 1915, tefrikası *Servet-i Fünûn*, 1912), *Ferda-yı Garâm* (1913, tefrikası *Servet-i Fünûn*, 1897), *Garâm-ı Şebab* (*Aşıkâne* ve *Serap* ile bir arada 1909, tefrikası *İkdam* 1896), *Genç Kız Kalbi* (1914, tefrikası *Servet-i Fünûn*, 1912), *Menekşe* (1915, tefrikası *Servet-i Fünûn*, 1913), *Serap* (*Aşıkâne* ve *Garâm-ı Şebab* ile bir arada 1909, *Karanfil ve Yasemin* (1924, tefrikası *Tanin* 1923).
- Muammer Enise, *Aşk ve Günah* (1920).
- Muammer Vecdi Şemsi, *Harim-i Aşk* (1915).
- Muhib Talat, *Sev sev fakat! Bir Kadın Sev!!* (1912).
- Mustafa Akif, Hatibzâde, *Kaptan Cemal* (1912).
- Mustafa Hasib, *Güzellere* (1914).
- Mustafa Kâzım, Sipahizâde, *Oduncu* (1912).
- Müfide Ferid [Tek], *Aydemir* (1918).
- Namık Ekrem, *Bir Telgrafın Tefsiri* (1909).
- Nazmi Fuad, Moralzâde, *Bedia* (1914), *Zehrabe-i Kin* (1912).
- Necdet Rüştü [Efe], *Ahenk* (1920).
- Nezihe Muhlis [Hanım], *Şebab-ı Tebah* (1911).
- Nizamettin Nazif [Tepedelenlioğlu], *Deli Deryalı* (1923).
- Orhan Midhat, *Genç ve Güzel* (1918), *Kahraman Türk Kızı* (1917), *Kanlı Muşaka* (1917), *Küçük Gelin* (1914), *Şişli Hayatı* (1923).
- Osman Nuri, Malkaralı, *Katiller Salonu -Afyonlu Şerbet-* (1914), *Şah İsmail'in Sergüzeşterleri* (1921).
- Ömer Seyfeddin, *Eshab-ı Kehfimiz -Bir Ermeni Gencinin Hatıraları-* (1918), *Harem* (1918), *Primo Türk Çocuğu* (Tefrikası: 1914, tamamlanmıyor), *Efruz Bey* (1919), *Yalnız Efe: <Anadolu Romanı>* [İlkin *Yeni Mecmua*'da (Nisan 1918, c. II, sy. 41 (25), s. 296) küçük öykü tarzında yayımlandıktan 15 ay sonra aynı adla *Büyük Mecmua*'nın 10.-14. sayılarında (Haziran-Ağustos 1335/1919) "*Dibaçe*", "*Yörük Hocayla Kızı*", "*Hocanın Ölümü*", "*Vuran*" başlıklı bölümleri yayımlanmış, derginin kapanmasıyla tefrika yarım kalmıştır].
- Pakize, Şehbenderzâde, *Nihal* (1912).
- Peyami Safa, *Şimşek* (1923), *Sözde Kızlar* (tefrika 1922, kitap halinde 1924).
- R. A[dil] Namî, *Nurhayat* (1912), *Şadiye* (1913), *Balodan Sonra* (1915).
- R. Namık, *Beyza* (1914), *Fahriye* (1914).
- Refik Halit [Karay], *İstanbul'un İç (Bir) Yüzü* (1920).
- Reşat Nuri [Güntekin], *Harabelerin Çiçeği* (*Eski Ahbap* ve *Boyunduruk* ile bir arada 1979, tefrikası 1918), *Gizli El* (*Dersaadet*'te tefrika 1920, kitap halinde 1924), *Çalığışu*, (1922), *Dudaktan Kalbe* (tefrika 1923, kitap halinde 1924).
- S. A., *Mediha Hanım'ın Sergüzeşti ve Feci Hatime-i Hayatı* (1921).
- S. Abdullah, *Kara Sevda* (1915).

- Sadiye Vefik, *Muhabberât-ı Hakikiye* (1913).
- Safvetî Kemal, *Şadan* (1911).
- Safvetî Ziya, *Salon Köşelerinde* (1912, tefrikası *Servet-i Fünûn*, 1898-1899), *Yıldız Böcekleri* (tefrikası 1908-1909, tamamlanmıyor).
- Safvet Nezihî, *Kadınlar Arasında* (1909), *Müsebbib* (1910).
- Selahaddin Enis, [Atabeyoğlu], *Neriman* (1912).
- Salime Servet Seyfi, *Bir Hatıra-ı Pejmürde* (1913).
- Selami İzzet [Sedes], *Geceye Âşık* (1922).
- Suat Derviş [Baraner], *Ahmet Ferdi* (1919), *Kara Kitap* (1921), *Ne Bir Ses Ne Bir Nefes* (1923), *Hiç Biri* (1923), *Behire'nin Talipleri* (1923), *Fatma'nun Günahı* (tefrika 1923, kitap halinde 1924), *Ben mi* (tefrika 1923, kitap halinde 1924), *Buhran Gececi* (tefrika 1923, kitap halinde 1924).
- Süleyman Sudi, Süleymanof, *Ani Felâket* (Vassaf Kadri ile birlikte, 1914), *Aşub-ı Dil* (1914), *Çilingirin Esrarı* (1914), *Çin Guguklu Saat* (Vassaf Kadri ile birlikte, 1914), *Damad Beyim* (1914), *Dirilen Cenaze* (Vassaf Kadri ile birlikte 1914), *Esrarengiz Bir Düğün* (Vassaf Kadri ile birlikte, 1914), *Gece Kuşları -Nahid Sami Türk Arsen Lüpeni-* (Ekrem Ali ile birlikte, 1914), *Görülmemiş Bir Aşk* (Vassaf Kadri ile birlikte, 1914), *Kanlı Peri* (Vassaf Kadri ile birlikte, 1914), *Kanlı Perinin Son Aşk* (Vassaf Kadri ile birlikte, 1914), *Kara Cadı* (Vassaf Kadri ile birlikte, 1914), *Katina* (1914), *Kızıl Köşk* (1914), *Mihriban -Kumar felâketlerinden-* (1914), *Saliha Hanım* (1914), *Sevgilimde Bir Gece* (1914), *Siyah Pençe* (Vassaf Kadri ile birlikte, 1914), *Şefika* (1914), *Şefika'nın Nedameti* (1914), *Yeraltı Şehrinde Bir Cinayet* (Vassaf Kadri ile birlikte, 1914).
- Süleyman Tevfik, *Pakize* (1915), *Mercan'daki Konakta* (1915) ve *Cinayet Mahkemesinde* (1916) adlarında iki zeyli var.
- Tahir'ül Mevlevî, [Olgun], *Teşebbüs-i Şahsî* (1914).
- T. P. Z., *Muhabbet Odası* (1912).
- Vassaf Kadri, Moralizâde, *Ani Felâket* (Süleyman Sudi ile birlikte, 1914), *Çarşamba Karısı* (1915), *Çin Guguklu Saat* (Süleyman Sudi ile birlikte, 1914), *Dirilen Cenaze* (Süleyman Sudi ile birlikte, 1914), *Esrarengiz Bir Düğün* (Süleyman Sudi ile birlikte, 1914), *Görülmemiş Bir Aşk* (Süleyman Sudi ile birlikte, 1914), *Hırsız Feneri -Gizli Mezaristan-* (1914), *Kadınlar Komitesi* (1914), *Yetime* (1915) ve *Meçhul Konak* (1915) adlarında üç zeyli var, *Kanlı Peri* (Süleyman Sudi ile birlikte, 1914), *Kanlı Perinin Son Aşk* (Süleyman Sudi ile birlikte, 1914), *Kara Cadı* (Süleyman Sudi ile birlikte, 1914), *Melekper* (1914), *Ölüm Habercileri -Kızıl Sultan-* (1914), *Rauf'un Geceleri* (1915), *Safiye* (1914), *Siyah Pençe* (Süleyman Sudi ile birlikte, 1914), *Şimal Rüzgârı -Karanlık Dünya-* (1915), *Yeraltı Şehrinde Bir Cinayet* (Süleyman Sudi ile birlikte, 1914), *Yetimenin Kabri* (1915).
- Yakup Kadri [Karaosmanoğlu], *Kıralık Konak* (1922), *Nur Baba* (1922).
- Y[ervant] Oydan Efendi, *Abdülhamid ve Şerlok Holmes* (1912), *Saliha Hanım yahut Müstebide Karşı Osmanlı Ordusu* (1913) adında bir zeyli var.
- Yusuf Niyazi, *İşvekâr* (1911), *Kadın Pençesi yahut Bir Facia-ı Mazi* (1911), *Mesire Perisi* (1911), *Sukût yahut Ceza-yı Melânet* (1911).

Yazarların eserleri listesinde, gazete ve dergi sayfalarında ya da kitap arkalarında yayımlanacağı önceden duyurulmasına rağmen yayımlanmamış romanlar:

Sedat Bey (*Adem-i İktidar*), Ebü'l-Akif Mehmed Hamdi Hatib (*Anahtarsız Bukağı, Av Çantası, Barbastan Adası, Beşik Kertiği, Civelek Osman, Def-i Merak, Eskicinin Çocukları, Evham Neticesi, Hayme Nişin, Mahpeste Efeler, Mısırdı Üç Bölükbaşı, Tımarhane, Tüccarın Kızı*), Muammer Vecdi Şemsi (*Aşk Entrikaları, Susamış Mabud*), Moralızade Vassaf Kadri (*Kostantiniyyede Rus Casusları*), Süleyman Sudi (*Aşk İle Oynanmaz, Balcı Kız, Doktorun Esrarı, Haydut İni, Karyola Dolabı, Sadiye, Validenin Esrarı*), Mehmed Saib (*Baba*), A. Sami (*Bizans Mahzenleri, İstanbul Batakhaneleri, İstanbul Maskarası*), Ebü'l-Behzad (*Çiçekçi Sokağı Cinayeti*), S. Abdullah (*Gizli Haneler*), Cemil Süleyman (*Hakk-ı Hayat, Muamma, Nilüfer, Tarik-i Dünya, Tövbekâr*), Mehmed Celal (*Hüsrân*), Mehmed Rauf (*Kâbus*), İlyas Macid (*Kahkahalar*), Yusuf Niyazi (*Kan İzleri, Kır Alemleri, Kırmızı Fesliler, Musiki Perisi, Siyah Geceler, Vedide*), Ahmed Naci (*Oğuz Sultan, Oynak Kız*), Kisriyeli Mehmed Sıdkı (*Lamia*), Ahü's-Sakıp el-Mahrükî (*Müstesna*), Muhib Tal'at (*Şehik-i Sevda*), Dünder Alp (*Yıldırım Beyazıd ve Timurlenk*), Said Suzan (*Zıpçıktı*).

Bunların dışında “*derdest tab' edilmekte*” olduğuna dair bilgi verilenlerden *Tuhaf İzdivaç, Zehirli Buseler, Aşk-ı Girizan, Kadın Hiyleleri!, Kadınlar Macerası, Kanlı Çekmece, Ma'kus, Necibenin Kızı, Samiyenin Yedi Gecesi* adlı “roman” ve “büyük hikâye”ler ile Cemiyet Kütüphanesinin Vassaf Kadri ve Süleyman Sudi imzasıyla yayınlayacağını ilan ettiği “*millî cinayât koleksiyonu*”nun ikinci serisi yayınlanmamıştır. Bunlar sırasıyla *Yaver Bey Kimi Seviyor, Yer Altında Yangın, Ecinniler Arasında, Kayıp Kızlar, Yer Altının Çakıcısı, Mühim ve Müthiş Bir Define, Yedi Sene Kayıp Bir İnsan yahut Kömürcü Hüseyin'in Vakası, Mühim Bir Keşif, Yer Altını Keşfeden Çocuk, Son Vaka ve Son Cinayet* adlarını taşımaktadır. *Ararken*; Tahir Alangu Ö. Seyfeddin'in Ruzname'sine düştüğü 17 Aralık 1917 tarihli kayıta böyle bir romanın taslağının hazır olduğu bilgisini aktarmaktadır. *Sultanlığın Sonu*; Ali Canip Yöntem Ömer Seyfeddin'in otobiyografik karakterli böyle bir esere başladığını ama tamamlayamadığını söylemektedir. *Fo-ya*; Ali Canip'in verdiği bilgiye göre *Türk Dünyası Gazetesi*'nde aynı adla bir roman tefrikasına başlanacağı ilanı verilmişse de [13 Teşrin-i Evvel 1335] yayımlanmamıştır.

II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Roman Literatürü

“II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Roman Literatürü”nü sunmayı ve değerlendirmeyi hedefleyen bu çalışma, 1908-1923 yılları arasında yayımlanan roman, romancılığımız ve roman kültürümüz üzerine yazılmış her türlü yazı,

makale, kitap, tez, ansiklopedi ve ansiklopedik sözlük maddesini kapsamaktadır ve yalnızca, çerçevesini yukarıda çizdiğimiz dönemin romanı ile sınırlı tutulmuştur. Bu yüzden Türk romanı ile ilgili olarak düzenlenmiş genel bibliyografyalarda adı geçen kaynaklar ya da kuramsal ve roman anlayışını belirleyen eserler çalışmaya alınmamıştır. Ancak kaynakçayı düzenlerken roman yazarlarının dönem öncesinde ve sonrasında yayımlanmış oldukları eserleri ile ilgili değerlendirmeler, söz konusu romancılar ile ilgili kaynaklara bu özel sayının başka başlıkları ve dönemleri içinde yer verileceğinden dolayı, dönem içinde yayımlanmış romanları hakkında yapılan değerlendirmeler ile sınırlı tutulmuştur. Ayrıca dönemin romanından birkaç cümle ile söz eden ve dönemin romanıyla ilgili herhangi bir yargı içermeyen yazı ve çalışmalar da kaynakçanın dışında tutulmaya çalışılmıştır.

Bilindiği gibi ülkemizde bu alanda yapılmış çalışmalar çok yeni ve o kadar da yetersizdir. Söz gelişi bizim de bu çalışmada yararlandığımız *Türk Dili, Türk Yurdu ve Hece* dergilerinin roman özel sayıları dışındakiler belli konular ve dönemler üzerinde odaklanmıştır. Kaldı ki adını andığımız bu kaynaklar da belli bir döneme göre değil, genel bibliyografya oluşturmak amacıyla düzenlenmiştir.

Dönemin romanı ile ilgili olarak yararlandığımız kaynakları değişik başlıklar altında ve yine farklı bakış açılarına göre sınıflamak mümkün. Bu kaynaklardan ilk sırada edebiyat tarihleri gelmektedir. Özellikle Cumhuriyet yıllarında yazılmış olan bu çalışmalar içinde dönemi konu alanlardan Kenan Akyüz'ün, Şükran Kurdakul'un, Mahir Ünlü ve Ömer Özcan'ın, Hüseyin Tuncer'in, İsmail Hikmet Ertaylan'ın eserleri anılmaya değer. Kaynakçamıza kaynaklık etmesi bakımından ikinci sırada roman özetleri ve antolojiler gelmektedir. Genellikle didaktik özellik taşıyan bu eserler, hem romanlardan alıntılar yaparak okuru bilgilendirir hem de romanların genel değerlendirmesini yaparak özellikle öğretim kurumlarının çeşitli kademelerinde yardımcı kaynak olarak varlıklarını sürdürürler. Bunlar arasında Cevdet Kudret'in, Zahir Güvemli'nin, Şemsettin Kutlu'nun, Seyit Kemal Karaalioğlu'nun, Ziya Bakırcıoğlu'nun, Murat Uraz'ın eserleri öne çıkmaktadır. Bu başlık altında yararlandığımız üçüncü kaynağı, roman incelemesi ve çözümlemesi yapan eserler oluşturmaktadır. Söz konusu eserler, özet vermek yerine daha çok farklı bir teknikle ve farklı bakış açılarından roman yazarını ve romanı çözümlemektedir. Berna Moran, Tahir Alangu, İsmail Çetışli, Mehmet Kaplan, Orhan Okay, Şerif Aktaş, Gürsel Aytaç vd. akademisyenlerin çalışmaları bu çeşittendir. Dördüncü sırada *Meşrutiyet Romanında Yapı ve Tema, II. Meşrutiyet Devrinde Edebiyat ve Eğitim, Türk Romanında Aile Kurumu 1870-1970* gibi belli bir konu üzerinde odaklanmış izleksel çalışmalar ve monografik eserler; beşinci sırada, İnci Enginün, Birol Emil, Niyazi Akı gibi akademisyenlerin ve konuya ilgi duyan yazarların dönemin romancıları ile ilgili biyografik eserleri; altıncı sırada ise *Bugün de Diyorlar ki, Edebiyat-*

çılarımız Ne Diyorlar gibi romancılarla yapılmış görüşme ve röportajlar, açık oturum ve paneller ile yine roman yazarları ve romanlarını konu alan *TDV İslam Ansiklopedisi*, *Türkler Ansiklopedisi*, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü* gibi edebiyat sözlükleri ve ansiklopedi maddeleri gelmektedir.

Roman literatürünün önemli bir kaynağını da değişik zamanlarda yayımlanmış roman özel sayıları oluşturmaktadır. Ancak ülkemizde yayımlanan özel sayılara baktığımızda söz konusu sayıların fazla olmadığı görülmektedir. Bu konuda *Hece* dergisinin roman özel sayısına roman kaynakçası hazırlayan İlyas Dirin'in tespit ettiği 8 sayıdan ancak 3'ü II. Meşrutiyet sonrası döneme, yani 1908-1923 yılları arasında yayımlanmış romanlara kaynaklık edecek niteliktedir. Sözü ettiğimiz özel sayılardan ilki 1964 yılında *Türk Dili Dergisi* tarafından iki cilt halinde hazırlanan özel sayıdır. Özellikle birinci cildinde yer alan yazılardan Konur Ertop, "Cumhuriyet Çağında Türk Romanı" başlıklı makalesinde II. Meşrutiyet döneminde roman yazmaya başlayan ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında da romancılıklarını sürdüren romancıların eserlerini incelemekte; Baha Dürder ise yine Cumhuriyet'in ilk yıllarından başlayarak çeşitli zamanlarda yayımlanmış roman inceleme ve antolojilerini tanıtmaktadır. Bu yazılar içinde en önemlisi Ali Püsküllüoğlu tarafından hazırlanmış olan, Türk romanına dair kronolojik listedir. Ancak Püsküllüoğlu'nun tespit ettiği adların yukarıdaki verdiğimiz liste ile karşılaştırıldığında nicelik bakımından ne kadar yetersiz olduğu görülecektir. Derginin ikinci cildi ise tamamen Batı edebiyatına ve roman konulu çeviri yazılara ayrılmıştır.

Türk Dili dergisinin yayımladığı ikinci özel sayı, "Türk Romanında Kurtuluş Savaşı" adını taşımaktadır. Bu sayıda II. Meşrutiyet sonrası için kaynaklık edebilecek tek inceleme yazısı Mehmet C. Doğan'a aittir. "Türk Romanında Kurtuluş Savaşı" adını taşıyan bu yazıda 1922-1976 yıllarında yayımlanan Kurtuluş Savaşı konulu romanların değerlendirilmesi yapılmaktadır. Bu yazı dışında dergi, Kurtuluş Savaşını konu alan romanları değerlendiren dönemin ünlü roman yazarlarıyla yapılmış soruşturmalara yer vermektedir. Bu arada Sami N. Özerdim'in hazırlamış olduğu "Kurtuluş Savaşı Yazını" adlı bölüm de konuyu kaynaklık etmesi bakımından dikkate değer bilgiler içermektedir.

Bu konuda geniş olarak yararlandığımız *Türk Yurdu* dergisinin Roman Özel Sayısı (Mayıs/Haziran 2000) ile *Hece* dergisinin (Mayıs/Haziran/Temmuz 2002) Roman Özel sayılarını da anmamız gerekiyor. Söz konusu özel sayılardan *Türk Romanı* adıyla yayımlanan *Türk Yurdu*'nunki, sistematik bir düzenlemeden yoksun olmasına rağmen Tanzimat'tan günümüze kadar köşe taşı niteliğindeki pek çok romanla ilgili değerlendirme/inceleme yazıları ve soruşturmalar dışında özellikle Ramazan Çiftlikçi tarafından kaleme alınan ve başlangıçtan günümüze kadar çeşitli adlar ve biçimler altında yayımlanmış roman ile ilgili kay-

nakları türsel bir sınıflamaya tabi tutan kaynakça¹² bu konuda yapılacak araştırmalara kaynaklık edebilecek nitelikte.

Bu özel sayılar içinde *Hece* dergisinin Roman Özel Sayısı sistematik yapısı, yazarlarının zenginliği ve çok yönlülüğü ile mevcut özel sayılar içinde önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Yedi bölümden meydana gelen ve “Dünden Bugüne Türk Romanı” adını taşıyan birinci bölümünde başlangıçtan günümüze kadar Türk roman serüveni, farklı bakış açılarıyla ve farklı dönemlere ayrılarak değerlendirilmektedir. “Roman Tekniği” adını taşıyan ikinci bölümde kuramsal ve roman tekniği ile ilgili yazılara yer verilmekte, “Türk Romanına Tematik Yaklaşımlar” başlıklı üçüncü bölümde farklı bakış açılarıyla ve eleştirel dikkatle Türk romanı sorgulanmakta, “Roman Türleri” adlı dördüncü bölümde geleneksel anlatma formlarından günümüzün yeni roman akımlarına kadar farklı roman türleri değerlendirilmekte, “Yirmi Türk Romanı” başlıklı bölümde Laurent Mignon tarafından yazılan -ilk Türkçe romandan günümüz romancılarından Orhan Pamuk'un *Yeni Hayat*'ına kadar- 20 roman incelemesine yer verilmektedir. Özel sayının “Soruşturmalar” başlıklı altıncı bölümünün ardından özel sayının en önemli bölümü “Kaynakça” yer almaktadır. Çalışmasından bizim de geniş olarak yararlandığımız İlyas Dirin'in hazırladığı sistematik ve zengin bir roman kaynakçası, Ertuğrul Aydın'ın ise “1872-2000 Yılları Arasında Yazılan Türk Romanları Bibliyografyası” yer almaktadır. Son olarak kaynakçamıza kaynaklık eden Milli Kütüphane'nin önce seri ciltler halinde yayımladığı sonra tek bir CD içinde topladığı *Cumhuriyet Dönemi Makaleler Bibliyografyası*'nı da (1923-1999) burada anmalıyım.

Bu özel sayılar dışında “Romanda Bilinç Akımı”nı (Mayıs 1965) ve “Yeni Roman”ı (Kasım 1965) konu alan ve çeviri yazılara yer veren *Yeni Dergi*'nin iki roman özel sayısını, “Son On Yılın Türk Romanı”nı ve “Cumhuriyet Dönemi Romanında Toplumcu Gerçekçilik”i değerlendiren yazılarıyla *Oluşum* dergisinin roman özel sayısını (1980) ve daha çok eleştirmen ve akademisyenlerin izlenimlerine ve onlardan yapılmış alıntılara yer veren *Boğaziçi* dergisinin (Temmuz/Ağustos/Eylül 1991) özel sayısını; ayrıca, akademik çalışmaları tespit edip kategorik olarak sınıflayan Bahriye Çeri'nin *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* (“Yeni Türk Edebiyatı Tarihi”, c. I, sy. 7, 2006)'nde yayımlanan “Türkiye Üniversitelerinde Yeni Türk Edebiyatı Alanında Yapılmış Yüksek Lisans ve Doktora tezlerinin Konularına Göre Sınıflandırılmış Bibliyografyası” ve Banu Öztürk Bayramoğlu'nun adı geçen derginin aynı sayısında yayımlanan “Fransa'da Türk Edebiyatı Üzerine Yapılmış Tezler ve ‘La Présence française dans les débuts de la modernité littéraire turque’ [Modern Türk Edebiyatı'nın Başlangıcında Fransız Varlığı]” adlı Doktora Tezi Üzerine” başlıklı yazılarımı burada anımsatmak isterim.

12 Ramazan Çiflikçi, “Türk Hikâye ve Romanı Üzerine Yapılan Çalışmalar”, *Türk Yurdu*, Türk Romanı Özel Sayısı, Mayıs-Haziran 2000, c. XX, sy. 153-154, s. 36-44.

II. Meşrutiyet sonrası roman kaynakçasını oluşturmada hiç kuşku yok ki dergilerin de önemi yadsınamaz. Ancak bu konuda çalışma yapanların çok iyi bildikleri kütüphane çalışmaları ve dergi taramaları ile ilgili zorluklardan söz etmeyeceğim. Bu bibliyografyayı hazırlarken çeşitli zamanlarda, değişik çalışmalar için yaptığım dergi/gazete taramaları dışında dönemin dergileri ile ilgili yapılmış yüksek lisans ve doktora seviyesindeki tezlerden geniş ölçüde yararlandığımı, ayrıca yine dönemi konu alan monografik ve biyografik eserler kaynakçasının da bu bibliyografyaya kaynaklık ettiğini söylemeliyim.

Buraya kadar yaptığım kısa değerlendirmeyi şöyle sonlayayım: Olabildiğince titiz ayıklama çabalarına rağmen yine de bu bibliyografik çalışma; gerek kaynakçanın niceliği, gerek ulaşamadığım kimi kaynakların niteliği bakımından eksiksiz ve kusursuz olduğu iddiasında değildir. Ancak kendinden sonraki çalışmalara katkı sağlayacağı, yine onların katkılarıyla eksiklerini tamamlayacağı ve böylece zenginleşeceği inancını taşımaktadır.

II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Roman Kaynakçası

(Gazete/dergi yazıları, ansiklopedi maddeleri, kitaplarda bölümler)

- Acaroğlu, M. Türker, "Halide Edip ve Eserleri, 1889-1964", *Kitap Belleten*, Mart 1964, sy. 9, s. 2-3.
- Adivar, Halide Edip, "Hüseyin Rahmi'nin Eserleri Karşısında I", *Yeditepe*, Ağustos 1964, sy. 100, s. 6-7.
- Adivar, Halide Edip, "Hüseyin Rahmi'nin Eserleri Karşısında II", *Yeditepe*, Eylül 1964, sy. 101, s. 10-11.
- Ağbaş, Sevinç, "İzzet Melih Devrim ve Tezat Romanı", Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003, 220 s.
- Ahmet Nebil, "Muhterem Simalar, Bekir Fahri", *Piyano*, 8 Teşrinisani 1326/1910, sy. 13, s. 141-142.
- Ahn, Son-Ae, "Türk Kadınının 1876-1942 Yılları Arasında Geçirdiği Sosyal-Kültürel Değişme Sürecinin 3 Türk Romanında İncelenmesi", Yüksek Lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995, 85 s.
- Ak, M. Akif, "Amak-ı Hayal", *İlim, Kültür ve Sanatta Gerçek*, Şubat 1980, c. II, sy. 20, s. 3-12.
- Akagün, Oya, "'Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Dört Romanında Dejenere Tipler", Lisans tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 1966.
- Akalın, Lütfullah Sami, *Mehmet Rauf, Hayatı-Sanatı-Eserleri*, İstanbul: Varlık Yayınları, 1953.
- Akı, Niyazi, "Yakup Kadri Karaosmanoğlu", Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1956, v+214 s.; *Yakup Kadri Karaosmanoğlu <insan, eser, üslup>*, İstanbul: İstanbul Matbaası, 1960; *Yakup Kadri Karaosmanoğlu*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.
- Akıncı, Gündüz, *Türk Romanında Köye Doğru*, Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları, 1961. (*Karabibik, Küçük Paşa ve Yaban* hakkında).

- Akpınar, Soner, "Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarının Yapı ve Muhteva Bakımından İncelenmesi", Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002, 256 s.
- Aktaş, Şerif, "Handan", *Doğuş Edebiyat*, Aralık/Ocak/Şubat 1984, sy. 22/23/24, s. 22-23.
- Aktaş, Şerif, "II. Meşrutiyet Sonrası Romanlarında Siyasi Temalar, Eskinin Tenkidi, Yönetim Sisteminde Düzensizliğin Ortaya Konulması", *Türk Yurdu*, Türk Romanı Özel Sayısı, Mayıs/Haziran 2000, c. XX, sy. 153-154, s. 110-121.
- Aktaş, Şerif, "Nur Baba Romanı Üzerine", *Doğuş Edebiyat*, Ekim 1983, sy. 19 (43), s. 10-13.
- Aktaş, Şerif, *Ahmet Rasim'in Eserlerinde İstanbul*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1988.
- Aktaş, Şerif, "Refik Halit Karay'ın Eserleri Üzerine Bir Araştırma I, II, III", Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1973; *Refik Halit Karay*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1986.
- Aktaş, Şerif, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.
- Aktaş, Şerif, "Halide Edip Adıvar", *Büyük Türk Klâsikleri*, İstanbul: Ötüken-Söğüt Neşriyat, 1992, c. XI, s. 60-66.
- Aktaş, Şerif, "Hüseyin Rahmi Gürpınar", *Büyük Türk Klâsikleri*, İstanbul: Ötüken-Söğüt Neşriyat, c. X, 1990, s. 237-243.
- Aktaş, Şerif, "Kıralık Konak Üzerine Bir Tahlil", *Fikir ve Sanatta Hareket*, Mart 1982, s. 51-55.
- Aktaş, Şerif, "Reşat Nuri Güntekin", *Büyük Türk Klâsikleri*, İstanbul: Ötüken-Söğüt Neşriyat, 1992, c. XII, s. 217-223.
- Aktaş, Şerif, "Yakup Kadri Karaosmanoğlu", *Büyük Türk Klâsikleri*, İstanbul: Ötüken-Söğüt Neşriyat, 1992, c. XII, s. 166-273.
- Akyüz, Kenan, "Türkler", [Türk Edebiyatı], *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: MEB Yayınları, 1979, c. XII-2, s. 530-627.
- Akyüz, Kenan, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923*, 4. baskı, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1984, s. 152-153 ve 175-187.
- Alangu, Tahir, "Hüseyin Rahmi'nin Romancılığı", *Değirmen*, Nisan 1944, sy. 12, s. 260-164 ve 167.
- Alangu, Tahir, "Reşat Nuri Güntekin-Ercüment Ekrem Talu", *Yenilik*, Ocak 1957, c. XI, sy. 51, s. 8-21.
- Alangu, Tahir, *100 Ünlü Türk Eseri*, c. I, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1974.
- Alangu, Tahir, "Hüseyin Rahmi Gürpınar", *Ataç*, Ekim 1964, c. III, sy. 29-30, s. 3-7.
- Ali Naci, [Hemedanizade], *Feth-i Meyyit - Şekavet-i Edebiyye'ye Cevapname*, İstanbul: Matbaa-i Şems, 133/1916.
- Alver, Köksal, "Züppeliğin Sosyolojisi: Türk Romanında Züppe Tipler Örneği", *Hece*, Türk Romanı Özel Sayısı, Mayıs/Haziran/Temmuz 2002, sy. 65/66/67, s. 252-266.
- And, Metin, "İzzet Melih ve Leyla'sı", *Hisar*, Şubat 1968, s. 22-23.
- Andaç, Feridun, "Yakup Kadri'nin Romancılığı", *Yazınsal Gerçekçiliğin Boyutları*, Ankara: Ümit Yayıncılık, Ekim 1995, s. 103-122.
- Andı, M. Fatih, "Kadınlar, Romanlar ve Roman Kadınları I", *Kaşgar*, Şubat 1998, sy. 2, s. 39-45.
- Andı, M. Fatih, "Kadınlar, Romanlar ve Roman Kadınları II", *Kaşgar*, Nisan 1998, sy. 3, s. 44-51.
- Andı, M. Fatih, "Kadınlar, Romanlar ve Roman Kadınları III", *Kaşgar*, Haziran 1998, sy. 4, s. 78-89.

- Andı, M. Fatih, "Tanzimat Sonrasından Cumhuriyet Sonrasına Roman ve Piyasa", *Kaşgar*, Ağustos 1998, sy. 5, s. 29-40.
- Andı, M. Fatih, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Edebiyatı*, İstanbul: Yeni Şafak Yayınları, 1995.
- Argunşah, Hülya, "Tarihî Romanda Post-Modern Arayışlar", *İlmî Araştırmalar*, Güz 2002, sy. 14, s. 17-27.
- Argunşah, Hülya, "Tarihî Romanın Yükselişi", *Hece*, Türk Romanı Özel Sayısı, Mayıs/Haziran/ Temmuz 2002, sy. 65/66/67, s. 440-449.
- Argunşah, Hülya, "Türk Edebiyatında Tarihî Roman", Doktora tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.
- Arık, Şahmurat, "Cumhuriyet Öncesi Türk Romanında Değerler Çatışması", *Hece*, Türk Romanı Özel Sayısı, Mayıs/Haziran/ Temmuz 2002, sy. 65/66/67, s. 294-302.
- Arık, Şahmurat, "Cumhuriyet'e Kadarki Türk Romanında Değerler Çatışması", Doktora tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, 578 s.
- Arpad, Burhan, "Hüseyin Rahmi'nin Romanları", *Türk Dili*, Haziran 1969, sy. 213, s. 197-199.
- Arseven, Tülin Oruç, "Milli Edebiyat Döneminde Eleştiri", Yüksek Lisans tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları, 1991.
- Arslan, Abdullah, "Bekir Fahri [İdiz] Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri", Yüksek Lisans tezi, Ezurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü, 1996.
- Aslan, Sebahattin, "Genel Hatlarıyla Türk Romanında İntihar", Yüksek Lisans tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998, 117 s.
- Aşa, H. Emel, "Fatma Aliye Hanım", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Divantaş Yayınları, c. XII, s. 261-262.
- Aşa, H. Emel, "İlk Türk Kadın Romancısı Fatma Aliye Hanım, Hayatı, Eserleri, Fikirleri", Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1993.
- Aşa, Emel, "1928'e Kadar Türk Kadın Mecmuaları", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1989.
- Atalay, Ali, "Jönler-Mısır'da", *Sosyal Bilimlerde Araştırma Dergisi*, Aralık 1991/Ocak 1992, c. I, sy. 2-3.
- Atalay, Ali, "1908-1914 Türk Romanında Konu Seçimi", Yüksek Lisans tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 1986.
- Ateş, Ömer, "Milli Edebiyat", *Tema Larousse Tematik Ansiklopedi*, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1993-1994, s. 70-71.
- Ateş, Ömer ve Yusuf Çotuksöken, "Popüler Edebiyat ve Hüseyin Rahmi", *Tema Larousse Tematik Ansiklopedi*, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1993-1994, s. 86-87.
- Avcıoğlu, Nevin, "Safvet Nezih Hayatı ve Eserleri", Yüksek Lisans tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı, 1995.
- Ayata, Yunus, "Ayanzade Namık Ekrem-Hayatı, Sanatı, Eserleri", Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002, 399 s.
- Aygün, Özcan, "Edebiyatımızda Popüler Roman ve Aka Gündüz", Doktora tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000, 321 s.

- Aymaz, Göksel, "Toplumsal İletişim ve Edebiyat - Osmanlı Modernleşmesi ve Aydın Kimliği Açısından Türk Romanında Küçük Burjuva Etiği", Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998, 84 s.
- Ayvaz (Ateş), Sezer, "Türk Romanında Değişen Bir Paradigma: Politik Roman", Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992, 179 s.
- Baha Tevfik, "Jönler", *Teşvik*, 10 Temmuz 1326/1910, sy. 2, s. 2-5.
- Bakırcıoğlu, N. Ziya, *Başlangıçtan Günümüze Türk Romanı*, İstanbul: Ötügen Yayınları, 1983.
- Bal, Halis, "Halide Nusret Zorlutuna [1901-1984]", *Konevi*, Temmuz-Eylül 1984, sy. 2 (22), s. 16-18.
- Balcı, Yunus, "Batılılaşma Açısından Roman-Aydın İlişkisi ve İlk Dönem Romanlarımızda Aydınlar", *Türk Yurdu*, Türk Romanı Özel Sayısı, Mayıs-Haziran 2000, c. XX, sy. 153-154, s. 133-139.
- Balcı, Nurgül, "İzzet Melih Devrim'in Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri Üzerinde Bir İnceleme", Yüksek Lisans tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 1994.
- Balcı, Yunus, "Türk Romanında Aydın Sorunu", *Hece*, Türk Romanı Özel Sayısı, Mayıs/Haziran/Temmuz 2002, sy. 65/66/67, s. 281-293.
- Balcı, Yunus, *Türk Romanında Aydın Problemi (1908-1950)*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002, s. 63-168.
- Banarlı, Nihat Sami, *Resimli Türk Edebiyatı*, İstanbul: MEB Yayınları, 1971-1978, c. II.
- Baran, Olcay, "Cemil Süleyman Alyanakoğlu'nun Hayatı, Sanatı, Eserleri", Yüksek Lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998, 189 s.
- [Baraner], Suat Derviş, "Eski Hastalık", *Yeni Edebiyat*, Temmuz 1942, sy. 18, s. 3.
- Baydar, Mustafa, *Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar? <50 sanatçı, biyografi-röportaj>*, İstanbul: Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık, 1960. (Halide Edip, Reşat Nuri, Yakup Kadri, Refik Halit, Peyami Safa vd. ile Türk romanı üzerine yapılmış röportajlar).
- Bayraktar, Esin, "1884-1918 Yılları Arasında Türk Edebiyatında Polisiye Roman", Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998, 296 s.
- Bayram, Menderes, "Yakup Kadri Karaosmanoğlu'ndaki Din ve Aile", Yüksek Lisans tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999, 77 s.
- Bayramoğlu, Banu Öztürk, "İzzet Melih Devrim: Sa vie, ses oeuvres et l'occidentalisme", [İzzet Melih Devrim: Yaşamı, Eserleri ve Batılılaşma], Bitirme Tezi, INALCO, 2002.
- Behramoğlu, Ataol, "Üç Romaniyle Yakup Kadri Karaosmanoğlu", *Alan* 67, Haziran 1967, sy. 4, s. 3-8.
- Bek, Kemal, "Hüseyin Rahmi ve Boş İnançlar", *Hürriyet Gösteri*, Şubat 1997, sy. 195, s. 77-79.
- Bek, Kemal, "Romanda Doğu-Batı Sorunsalı ve Halide Edip", *Tema Larousse Tematik Ansiklopedi*, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1993-1994, s. 80-81.
- Bek, Kemal, "Yakup Kadri Karaosmanoğlu", *Tema Larousse Tematik Ansiklopedi*, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1993-1994, s. 82-83.
- Bekiroğlu, N. Nazan, "Halide Edip Adıvar'ın Romanlarının Roman Tekniği Bakımından İncelenmesi", Doktora tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1987.

- Bekiroğlu, Nazan, "Ateşten Gömlek Romanı", *Türk Edebiyatı*, Şubat 1988, sy. 172, s. 58-61.
- Bekiroğlu, Nazan, *Halide Edip Adıvar*, İstanbul: Şule Yayınları, 1999.
- Belge, Murat, "Öksüz Turgut'un Zorlu Serüveni", *Kitap-luk*, Mart 2005, sy. 81, s. 42-53.
- Berkes, Mediha, "Hüseyin Rahmi Romanlarında Kadın Tipleri", *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, Temmuz/Ağustos 1945, c. III, sy. 5.
- Berkes, Mediha, "Hüseyin Rahmi'nin Romanlarında Aile ve Kadın", *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, Mart/Nisan 1945, c. III, sy. 3, s. 253-266.
- Berkes, Niyazi, "Hüseyin Rahmi'nin Sosyal Görüşleri", *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, Mart/Nisan 1945, c. III, sy. 3, s. 3-17.
- Berksoy, Berkiz, "Fecr-i Ati Yazarlarından Cemil Süleyman Alyanakoğlu'nun Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Eserlerinin Feminist Eleştirel İncelenmesi", Yüksek Lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003, 252 s.
- Besnillan, Mireille Castelli, "Les débuts du roman paysan turc, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Yaban", [Türk Köy Romanının Başlangıcı: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban*], Doktora tezi, INALCO, 1982.
- [Beyatlı], Yahya Kemal, "Yeni Turan", *Peyam-ı Edebî*, 9 Aralık 1329/1913.
- Beyhan, Mehmet Ali, "II. Abdülhamid Döneminde Hafiye Teşkilatı ve Journaller", *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, c. XII, s. 939.
- Bezirci, Asım ve Refika Taner, *Seçme Romanlar (Yazarları, özetleri, eleştiriler, kaynaklar)*, 3. baskı, İstanbul: Hür Yayınevi, 1973.
- Bilgin, Ümmühan Topçu, "Anadoluculuk Hareketi ve Türk Edebiyatına Etkileri", Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999, 301 s.
- Bingöl, Necdet, "Yakup Kadri'nin Romanlarında Üslûp I", *Hisar*, Mart 1971 c. XI, sy. 87, s. 10-14.
- Bingöl, Necdet, "Yakup Kadri'nin Romanlarında Üslûp II", *Hisar*, Nisan 1971, c. XI, sy. 88, s. 22-25.
- Birinci, Ali, "Müstehcenlik Tartışmaları Tarihinde 'Bir Zanbağın Hikayesi'", *Dergâh*, Haziran 1991, sy. 16, s. 18-20.
- Birinci, Necat, "A'mak-ı Hayal", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Divantaş Yayınları, 1989, c. II, s. 555-556.
- Bolay, Süleyman Hayri, *Türkiye'de Ruhçu ve Maddeci Görüşün Mücadelesi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1995.
- Bolay, Süleyman Hayri, "Tanzimat'ta Cumhuriyet'e Türk Düşünce Tarihi", *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, c. XIV, s. 739.
- [Bolayır], Ali Ekrem, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: 1339/1340 (1924).
- Bombaci, Alessio, *Histoire De La Litterature Turque*, çev. I. Melikoff, Paris: Librairie C. Klincksieck, 1968.
- Boratav, Pertev Naili, "Hüseyin Rahmi'nin Romancılığı", *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, Ocak/Şubat 1945, c. III, sy. 2, s. 205-212.
- Bozok, Hüsamettin, "Hüseyin Rahmi'nin Romanlarında Köy ve Köylü", *Yeditepe*, Ağustos 1964, sy. 100, s. 4-9.
- Burdurlu, İbrahim Zeki, *Romanlarıyla Reşat Nuri Güntekin*, İzmir: Eğitim Enstitüsü Yayınları, 1971.

- Can, Esat, "Milli Mücadele Romanında İç Cephe", Doktora tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998, 1023 s.
- Can, Gülnur, "Halide Edip Adivar, Aka Gündüz ve Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Kadın", Yüksek Lisans tezi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997, 235 s.
- Canan, Nevzat, "Musavver Muhit Mecmuası İnceleme-Fihrist ve Metin", Yüksek Lisans tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.
- Caner, Sabri, "Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarında Alafranga Tipler", Yüksek Lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997, 96 s.
- Cengiz, Reşide, "Halide Nusret Zorlutuna'nın Biyografisi", *Kadın*, Haziran 1987, 27.
- Cengiz, Reşide, "Halide Nusret Zorlutuna'nın Romanlarındaki Kadın Tipleri", Mezuniyet tezi, Hacettepe Üniversitesi Yeni Türk Edebiyatı, 1981.
- Cengiz, Reşide, "Halide Nusret Zorlutuna", *Töre*, Ağustos 1982, sy. 12 (135), s. 38-50.
- Cevdet Tahir, "Neriman' Münasebetiyle", *Ufk-ı Atı*, 27 Haziran 1327/1911, sy. 8, s. 3-4.
- Ceyhun, Demirtaş, *Türk Edebiyatındaki Anadolu*, İstanbul: Sisçanı Yayınları, 1997.
- Coşkun, Erdoğan, *Mehmed Rauf*, İstanbul: Toker Yayınları, 1976.
- Coşkun, Nusret Safa, "İnsan Selahaddin Enis", *Servet-i Fünun*, 13 Haziran 1942, sy. 2391, s. 53 ve 59.
- Cumbur, Müjgan, "İstiklal Savaşı Kadın Yazarlarımızdan Müfide Ferit Tek", *Ka-De-Fe*, Mart 1984, c. VIII, sy. 1, s. 25.
- Cumbur, Müjgân (haz.), *Türk Kadın Yazarların Eserleri <Bibliyografya 1928-1958>*, Ankara: Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu Yayınları, 1955.
- Cunbur, Müjgan ve İsmail Parlatur, "Edebiyat", *Erdem*, Mayıs 1988, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, c. IV, sy. 11.
- Çağırın, Önder, "Mürebbiye Romanında Terbiye", *Türk Edebiyatı*, Eylül 1988, sy. 179, s. 41-42.
- Çankaya, E(rol), "Türk Romanında İttihat ve Terakki Yılları I", *Yazko Edebiyat*, Mayıs 1983, c. V, sy. 31, s. 100-116.
- Çankaya, E(rol), "Türk Romanında İttihat ve Terakki Yılları II", *Yazko Edebiyat*, Haziran 1983, sy. 32, s. 101-102.
- Çelen, Z. Gülru, "Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Cumhuriyet Dönemi Siyasal Gelişmeleri Üzerine Düşünceleri", Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000, 137 s.
- Çelik, Hüseyin, "Reşat Nuri Güntekin", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Divantaş Yayınları, c. XIV, s. 307-309.
- Çelik, Hüseyin, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Sosyal Tenkit*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2000.
- Çelik, Naci, *Romanda Hesaplaşma*, Ankara: Türkiye Defteri Yayınları, 1971.
- Çelik, S. Dilek Yalçın, "XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatında Popüler Roman", *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, c. XV, s. 195.
- Çeri, Bahriye, "Türkiye Üniversitelerinde Yeni Türk Edebiyatı Alanında Yapılmış Yüksek Lisans ve Doktora tezlerinin Konularına Göre Sınıflandırılmış Bibliyografyası", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2006, c. VII, Yeni Türk Edebiyatı Tarihi-I, s. 603-704.

- Çete, Mehmet, "Halide Nusret'in Romanlarının Roman Tekniği Bakımından İncelenmesi", Yüksek Lisans tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989, 194 s.
- Çetin Atilla, "Ercüment Ekrem Talu", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Divantaş Yayınları, c. XI, s. 274-276.
- Çetin, Nurullah, "İzzet Melih'in *Sermet* Adlı Romanı", *Türk Dili*, Nisan 1998, sy. 556, s. 359-366.
- Çetin, Nurullah, "Türk Edebiyatında 'Don Juan' Tipi", *Türk Dili*, Ağustos 1998, sy. 560, s. 162-168.
- Çetişli, İsmail, *Metin Tahlillerine Giriş II*, Ankara: Akçağ Yay., 2002.
- Çevik, Dilek, "Mürebbiyelik ve Türk Romanında Mürebbiye Tipleri", Yüksek Lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999, 65 s.
- Çiflikçi, Ramazan, "Türk Hikâye ve Romanı Üzerine Yapılan Çalışmalar", *Türk Yurdu*, Türk Romanı Özel Sayısı, Mayıs-Haziran 2000, c. XX, sy. 153-154, s. 36-44.
- Daşcıoğlu, Yılmaz, "Popüler Roman Geleneği ve Mehmet Celal'in Romanları", Yüksek Lisans tezi, Sakarya Üniversitesi SBE, 1995, 158 s.
- Demir, Ali Özcan, "Batıda ve Osmanlı Toplumunda Aydınlanma-Roman İlişkisi", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995, 118 s.
- Demirci, İbrahim, "Romanımızın 27 Yılına Bakış", *Hece*, Türk Romanı Özel Sayısı, Mayıs/Haziran/Temmuz 2002, sy. 65/66/67, s. 58-66.
- Demircioğlu, Cemal, "Eğitim ve Milliyetçilik Bağlamında Müfide Ferit Tek'in Romanları", Yüksek Lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.
- Dilmen, İbrahim Necmi, *Tarih-i Edebiyat Dersleri*, c. II, İstanbul, 1925.
- Dirin, İlyas, "Roman Kaynakçası", *Hece*, Türk Romanı Özel Sayısı, Mayıs/Haziran/Temmuz 2002, sy. 65/66/67, s. 755-786.
- Dizdaroğlu, Hikmet, *Müftüoğlu Ahmet Hikmet*, Ankara: TDK Tanıtma Yayınları, 1964.
- Djindjiç, Slavoljub, "Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarındaki Kişiler ve Bu Kişilerin Yaşadıkları Devrin Olaylarına Karşı Tutumları", *Türk Dili*, Ağustos 1966, c. XV, sy. 179, s. 1021-1028.
- Doğan, Abide, "Aka Gündüz Romanlarında Sosyal Meseleler", *Türk Kültürü*, 1 Şubat 1988, sy. 26 (298), s. 42-47.
- Doğan, Abide, "Aka Gündüz'ün Romanlarında Sosyal Meseleler", Yüksek Lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1985, ii+271 s.
- Doğan, Abide, *Aka Gündüz*, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1989.
- Doğan, H. Mehmet, "Türk Romanında Kurtuluş Savaşı", *Türk Dili*, Türk Romanında Kurtuluş Savaşı Özel Sayısı, Temmuz 1976, c. XXXIV, sy. 298, s. 7-40.
- Duman, Harun, "Balkan Savaşı Edebiyatımız", Doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991, 326 s.
- Duman, Harun, *Balkanlara Veda: Basın ve Edebiyatta Balkan Savaşı (1912-1913)*, İstanbul: Duyap Yayıncılık, 2005.
- Dürder, Baha, *Halide Edip*, İstanbul: Çığır Kitabevi, 1940.
- Dürder, Baha (haz.), *Okunacak Romanlar*, İstanbul: Öğretmenler Derneği, Öğretmen Cep Kitapları, 1959.

- Ekinci, M. Zeki, "II. Meşrutiyet Devri Düşünce Adamı Ahmet Hilmi", Doktora tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.
- Ekşi, Davut, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Üç Yazarda (F. Rıfık Atay, R. Nuri Güntekin, Y. Kadri Karaosmanoğlu) Arap İmajının Tarihi Kökenleri ve Türk Dış Politikasına Yansımaları", Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, v+153 s., 1999.
- Emil, Birol "Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Çocuk Problemi", *Mehmet Kaplan'a Armağan*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1984, s. 92-100.
- Emil, Birol, "Reşat Nuri Güntekin", *Türk Kültür ve Edebiyatından Şahsiyetler*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1997, s. 283-298.
- Emil, Birol, "Öğretmenler Romancısı Reşat Nuri Güntekin", *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1990, sy. 2, s. 73-83.
- Emil, Birol, "Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Çocuk Problemi", *Türk Kültür ve Edebiyatından Şahsiyetler*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1997, s. 299-310.
- Emil, Birol, "Türkiye'de Çağdaşlaşma Meselesi ve Edebiyattaki Akisleri", *Türk Kültürü*, Mart 1982, sy. 227, s. 261-271.
- Emil, Birol, *Reşat Nuri Güntekin*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları 1983.
- Emil, Birol, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Şahıslar Dünyası <Harabelerin Çiçeği'nden Gökyüzü'ne>*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., 1984.
- Emil, Birol, "Öğretmenler Romancısı Reşat Nuri Güntekin", *Türk Kültür ve Edebiyatından Şahsiyetler*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1997, s. 311-335.
- Ender, Muzaffer, *Milli Edebiyat ve Sonrası*, İstanbul: Yeni Matbaa, 1967.
- Enginün, İnci, "Ateşten Gömlek Romanının İngilizce Tercümelemleri", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 1973, c. XX, s. 93-104.
- Enginün, İnci, "Ateşten Gömlek", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1977, c. I, s. 222.
- Enginün, İnci, "Aydemir", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1977, c. I, s. 239-240.
- Enginün, İnci, "Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı", *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, c. XVIII.
- Enginün, İnci, "Çalıküşü", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1977, c. II, s. 111-113.
- Enginün, İnci, *Doğumunun 100. Yılında Yakup Kadri Karaosmanoğlu*, Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1989.
- Enginün, İnci, "Gulyabani", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1978, c. III, s. 377.
- Enginün, İnci, "Halide Edib'in Kalemile Atatürk", *Milli Kültür*, Ağustos 1981, c. III, sy. 3, s. 4-9.
- Enginün, İnci, "Halide Edip Adıvar'ın Eserlerinde Çocuklar", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, 1979, sy. 11, s. 349-363.
- Enginün, İnci, "Halide Edip Adıvar'ın Eserlerinde Çocuklar", *Türk Dili*, Nisan 1985, c. XLIX, sy. 400, s. 247-258.

- Enginün, İnci, "Halide Edip ve Mevlevilik", *Mevlana ve Yaşama Sevinci*, Konya: Uluslararası 3. Mevlana Semineri, 16 Aralık 1978, s. 39-52.
- Enginün, İnci, "Halide Nusret Zorlutuna", *Türk Dili*, Haziran/Temmuz 1984, sy. 48 (390-391), s. 255-259.
- Enginün, İnci, "Handan", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1981, c. IV, s. 96.
- Enginün, İnci, "Kiralık Konak", *Hareket*, Mart 1979, sy. 1, s. 70.
- Enginün, İnci, "Kiralık Konak", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1982, c. V, s. 353-354.
- Enginün, İnci, "Milli Mücadele Devrinin Edebiyata Aksı", *Milli Kültür*, Ağustos/Eylül/Ekim 1980, sy. 3/4/5, s. 35-42.
- Enginün, İnci, "Nur Baba", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1990, c. VII, s. 82.
- Enginün, İnci, "Romanımızda Yabancı Okullar", *Mukayeseli Edebiyat*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1992, s. 241-246.
- Enginün, İnci, "Türk Kadın Yazarları ve Halide Edip", *Türk Kültürü*, Kasım-Aralık 1980, sy. 217, s. 41-55.
- Enginün, İnci, "Ziya Gökalp ve Halide Edip Adıvar", *Milli Kültür*, Eylül 1977, sy. 9, s. 10-16.
- Enginün, İnci, *Halide Edip Adıvar*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989, s. 48-94.
- Enginün, İnci, *Halide Edip Adıvar'ın Eserlerinde Doğu-Batı Meselesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1978.
- Enginün, İnci, "Fatma Aliye Hanım", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, c. III, s. 166-167.
- Enginün, İnci, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1983.
- Enginün, İnci, "Romanımızda Yabancı Okullar Meselesi", *Türk Edebiyatı*, Kasım 1978, sy. 61, s. 13-15.
- Enginün, İnci, "Türk Kadın Romanları I", *Hisar*, Mayıs 1975, c. XV, sy. 137, s. 17-19.
- Enginün, İnci, "Türk Kadın Romanları II", *Hisar*, Haziran 1975, c. XV, sy. 138, s. 25-28.
- Enginün, İnci, "Türk Kadın Yazarları ve Halide Edip", *Türk Kültürü Özel Sayısı*, Kasım/Aralık 1980, c. XIX, sy. 217, s. 41-55.
- Ercilasun, Bilge, "Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun Orhun Abideleriyle İlgili Bir Romanı: Gönül Hanım", *V. Milletlerarası Türkoloji Kongresi*, İstanbul, 23-28 Eylül 1985.
- Ercilasun, Bilge, "Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun Orhun Kitabeleri ile İlgili Romanı: Gönül Hanım", *Yeni Türk Edebiyatı Üzerine İncelemeler 1*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997, s. 380-390.
- Ercilasun, Bilge, "II. Meşrutiyet Devrinde Tenkit", *Türkçü Tenkit*, Ankara: Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 1995.
- Eren, Hasan, "Ebubekir Hazım Tepeyran, 1864-1947", *Türk Dili*, Mart 1972, c. XXV, sy. 246, s. 541-543.
- Ergül, Müslim ve Osman Nuri Ekiz, *Yeni Türk Edebiyatı*, İstanbul: Toker Yayınları, 1988.
- Ergün, Mehmet, "Kırsal Kesim Gerçekçiliğine Açılan Bir Pencere: Küçük Paşa", *Yazko Edebiyat*, Mayıs 1982, c. III, sy. 19, s. 103-118.

- Erişenler, Satı, "Acı Gülüş, Tebessüm-i Elem I", *Türk Dili*, Haziran 1972, sy. 249, s. 216-221.
- Erişenler, Satı, "Acı Gülüş, Tebessüm-i Elem II", *Türk Dili*, Temmuz 1972, sy. 250, s. 329-334.
- Erişenler, Satı, "Acı Gülüş, Tebessüm-i Elem III", *Türk Dili*, Ağustos 1972, sy. 251, s. 428-436.
- Erişenler, Satı, "Hüseyin Rahmi'nin Gerçekliği", *İstanbul*, Mart 1955, c. II, sy. 3, s. 32-35.
- Erişenler, Satı, "Hüseyin Rahmi Gürpınar ve Halk", *Türk Dili*, Nisan 1966, c. XV, sy. 177, s. 431-438.
- Erişenler, Satı, "Hüseyin Rahmi'ye ve Aşka Dair", *İstanbul*, Mart 1956, c. III, sy. 3, s. 25-27.
- Erkal, Metin, "Fazlı Necip, Hayatı ve Eserleri", Yüksek Lisans tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 1993.
- Ertaylan, İsmail Hikmet, *Türk Edebiyat Tarihi*, 4 cilt, Bakü: 1920 (Ahmet Rasim c. II, s. 661-671; Hüseyin Rahmi, c. II, s. 672-681; Mehmet Rauf, c. III, s. 931-951; Ahmet Hikmet, c. III, s. 952-968; Yakup Kadri, c. IV, s. 29-37; Refik Halit, c. IV, s. 38-49; Ercüment Ekrem, c. IV, s. 155-161; Halide Edip, c. IV, s. 162-172; Reşat Nuri, c. IV, s. 271-277).
- Ertop, Konur, "Hüseyin Rahmi'nin Cadı Romanıyla İlgili Geniş Tartışma: Bireycilik-Toplumculuk Çekişmesi", *Milliyet Sanat*, 7 Mayıs 1976, sy. 183, s. 14-16.
- Es, Hikmet Feridun, *Bugün de Diyolar ki <Harpten Evvelkiler, Harpten Sonrakiler>*, İstanbul: Remzi Kitaphanesi, 1932 (Hüseyin Rahmi, Mehmet Rauf, İzzet Melih, Selami İzzet, Selahattin Enis, Halide Nusret, Reşat Nuri vd. romancılarla eserleri üzerine görüşmeler).
- Esen, Nüket, "Seviye Talip'te Kadın Yazarın Sesi", *Varlık*, Mart 1998, sy. 65 (1086), s. 13-15.
- Esen, Nüket, "Türk Romanında Aile Kurumu", Doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989, 386 s.; *Türk Romanında Aile Kurumu 1870-1970*, Ankara: Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991.
- Esin, Emel, "Müfide Ferit Tek", <1892-24 Mart 1971>, *Türk Kültürü*, Mayıs 1971, c. IX, sy. 103, s. 72.
- Geçer, İlhan, "Romanlarıyla Reşat Nuri Güntekin", *Hisar*, Temmuz 1971, c. XI, sy. 91, s. 27-28.
- Genç, Ayten Doğu, "Peyami Safa'nın ve Hermann Hesse'nin Eserlerinde Kutupluluk", Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989, 255 s.
- Gerçek, Şenel, "Türk Romanında Tarihin Yeniden Kurgulanışı", Yüksek Lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.
- [Gezgin], Hakkı Süha, "Selahaddin Enis - Edebî Portreler", *Yeni Mecmua*, 28 Şubat 1941, sy. 96, s. 7.
- [Gezgin], Hakkı Süha, "İzzet Melih", *Yeni Mecmua*, 4 Nisan 1941, c. VI, sy. 101, s. 7.
- Gezgin, Faruk, "Ali Kemal: Hayatı-Şahsiyeti-Siyasi ve Edebi Eserleri", Yüksek Lisans tezi, 9 Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.
- Göçgün, Önder, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Çocuklar", *Türk Edebiyatı Araştırmaları I*, Konya: Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1991, s. 494.
- Göçgün, Önder, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Güllüncü Tipler", *Türk Edebiyatı Araştırmaları I*, Konya: Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1991, s. 479.

- Göçgün, Önder, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Çocuklar", *Türk Dili*, Nisan 1985, sy. 49 (400), s. 228-235.
- Göçgün, Önder, "Hüseyin Rahmi Gürpınar", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Divantaş Yayınları, c. XIV, s. 324-326.
- Göçgün, Önder, *Hüseyin Rahmi Gürpınar*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.
- Göçgün, Önder, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1987.
- Gökman, Muzaffer, *Hüseyin Rahmi Gürpınar, <açıklamalı bibliyografya>* (sürelî yayımlar bibliyografyası), İstanbul: MEB Yayınları, 1966.
- [Gökşen], Enver Naci, "Türk Edebiyatında Kadın Romancılar: Halide Nusret", *Yarım Ay*, Mayıs 1941, sy. 131, s. 14.
- Gönül Hanım", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1978, c. III, s. 363.
- Gültekin, Zülfiye, "Safveti Ziya: Hayatı ve Eserleri", Yüksek Lisans tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 1994.
- Gündüz, Osman, "Meşrutiyet Dönemi Romanında Geleneksel Hikâyeden Gelen Unsurlar", *Türk Yurdu*, Türk Romanı Özel Sayısı, Mayıs-Haziran 2000, c. XX, sy. 153-154, s. 92-97.
- Gündüz, Osman, "Selahaddin Enis: Hayatı, Edebi Kişiliği, Hikâyeciliği", Yüksek Lisans tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 1987.
- Gündüz, Osman, "Üst Kurmaca Metin Olarak A'mak-ı Hayal", *A'mak-ı Hayal <sadeleştirilmiş metin>*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2005, s. 15-25.
- Gündüz, Osman, *Meşrutiyet Romanında Yapı ve Tema I-II*, İstanbul: MEB Yayınları, 1997.
- Gündüz, Osman, "Türk Edebiyatında Pozitivist Fikirler ve Natüralizmin Tesirleri", *Yedi İklim*, Haziran 1988, sy. 16.
- Gündüz, Osman, Yakup Çelik ve Tacettin Şimşek, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Erzurum: Bakanlar Matbaası, 1999.
- Günel, Zeki, *Halide Nusret Zorlutuna, Hayatı ve Eserleri*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.
- Güneş, Zeliha, "Millî Edebiyat Romanında Aydın Tipi", Doktora tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.
- Güneş, Zeliha, "Millî Edebiyatta Roman ve Öykü", *Çağdaş Türk Edebiyatı*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını 1998.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi, "Roman Üzerine", *Türk Dili*, Temmuz 1964, c. XIII, sy. 154, s. 628-629.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi, *Şekavet-i Edebiye*, İstanbul: Matbaa-i Hayriye ve Şürekası, 1913.
- Güvemli, Zahir, *Türk Romanları Resimli Antolojisi*, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1954.
- Güzel, Şehmus, "Tanzimat'tan Cumhuriyete Toplumsal Değişim ve Kadın", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985, c. III-IV, s. 857-874.
- Hakkı Tahsin, "Müdafaalardan Sonra", (Cadı Hakkında), *Rûbab*, 1913, sy. 82, s. 542-547.

- Hakkı Tahsin, "Müdafaalardan Sonra", (Cadı Hakkında), *Rübab*, 1913, sy. 83, s. 564-565.
- Hakkı Tahsin, "Müdafaalardan Sonra", (Cadı Hakkında), *Rübab*, 1913, sy. 84 s. 578-582.
- "Halide Nusret Zorlutuna", *Orkun*, Ekim 1962, sy. 9, s. 30.
- Hayber, Abdülkadir, "Halide Edip, Yakup Kadri ve Reşat Nuri'nin Romanlarında Nesil Çatışmaları", Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, vii+575, 1989; *Halide Edip, Yakup Kadri ve Reşat Nuri'nin Romanlarında Nesil Çatışmaları*, İstanbul: MEB Yayınları Araştırma-İnceleme Dizisi, 1993.
- Hayber, Abdülkadir, *Ebubekir Hazım Tepeyran*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.
- Hayber, Serpil, "Ebubekir Hazım Tepeyran'ın Hikayeleri ve Romanları", Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1986, 113 s.
- Hece*, Türk Romanı Özel Sayısı, Mayıs/Haziran/Temmuz 2002, sy. 65-66-67.
- Hergüner, Şebnem, "Selami İzzet Sedes: Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Eserleri", Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998, 287 s.
- Hızarcı, Suat, *Hüseyin Rahmi Gürpınar*, İstanbul: Varlık Yayınları, 1953.
- İşık, İhsan, *Yazarlar Sözlüğü*, İstanbul, Toker Yayınları, 1999.
- İşıldak, Müjde, "Meşrutiyet Dönemi (1908-1922) Roman ve Hikâyelerinde Kadın ve Kadın Eğitimi", Yüksek Lisans tezi, 9 Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003, 127 s.
- [İdiz], Bekir Fahri, "Natürallizm <Mülhaza-i Edebiye>", *Piyano*, 1326/1910, sy. 10.
- [İdiz], Bekir Fahri, "Tabii Romanlar", *Piyano*, 1326/1910, sy. 10.
- [İdiz], Bekir Fahri, "Eşkal-i Sanat", *Piyano*, 26 Eylül 1910, sy. 6, s. 70.
- [İdiz], Bekir Fahri, "Seviye Talip", *Piyano*, 26 Eylül 1910, sy. 6, s. 69-60.
- İldem, Arzu Etensel, "Celal Nuri İleri ve Pierre Loti'nin Romanlarında Türk Kadını İmgesi", *Frankofoni*, 2001, sy. 13.
- İleri, Selim, "Biten (İki) Yüzyıldan Gelen Yüzyıla, Türk Romanında Kadın Portreleri", *Varlık*, Ekim 1999, sy. 1005, s. 24-31.
- İleri, Selim (haz.), *Gençlere Türk Romanından Altın Sayfalar I-II*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1994.
- İleri, Selim, "Kiralık Konak", *Yeni Ufuklar*, Eylül 1975, sy. 264, s. 38-43.
- İleri, Selim, "Unutulmuş Eski Bir Romancı [Güzide Sabri]", *Hürriyet Gösteri*, Haziran 1979, sy. 79, s. 16-18.
- İleri, Selim, "Yakup Kadri ve Kiralık Konak", *Yeni Ufuklar*, Şubat 1975, sy. 22 (257), s. 20-26.
- İleri, Selim, "Yakup Kadri'de Konak", *Türk Dili*, Şubat 1975, sy. 281, s. 111-118.
- İleri, Selim, "Halk Romancısı Hüseyin Rahmi", *Yeni Ufuklar*, Eylül 1974, c. XXII, sy. 252, s. 29-32.
- İsfahani, "Şekavet-i Edebiye Muharririne", (Cadı romanı hakkında), *Rübab*, 1913, sy. 84, s. 575.
- İslam, Aysenur, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Halk İnanışları", Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi, 1985.
- İstanbul Kütüphanelerindeki Eski Harfli Türkçe Kadın Dergileri Bibliyografyası*, İstanbul: 1992.

- İz, Fahir, "Yüzyılımız Türk Romanı Üzerine Düşünceler", *Gösteri*, Mart 1981, c. I, sy. 4, s. 60-63.
- "Jön Türk", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1982, c. V, s. 53.
- Kabaklı, Ahmet, *Türk Edebiyatı*, 3 cilt, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1969.
- Kahraman, Alim, "Mütareke ve Milli Mücadele (1918-1922) Dönemi Edebiyat Dergilerinde Edebi Eleştiri", Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000, xix+368 s.
- Kahraman, Alim, "II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e (1908-1923) Türk Romanı", *Hece*, Türk Romanı Özel Sayısı, Mayıs/Haziran/Temmuz 2002, sy. 65/66/67, s. 53-57.
- [Kalpakçioğlu], Fethi Naci, "Gizli El", [Eleştiri Günlüğü], *Adam Sanat*, Haziran 1995, sy. 115, s. 9-17.
- [Kalpakçioğlu], Fethi Naci, "Kıralık Konak", *Yeni Dergi*, Ağustos 1968, sy. 47, s. 150-152.
- [Kalpakçioğlu], Fethi Naci, "Reşat Nuri Güntekin'den Bir Roman", *Adam Sanat*, Eylül 1994, sy. 106, s. 14-15.
- [Kalpakçioğlu], Fethi Naci, "Şıpsevdi", *40 Yılda 40 Roman*, İstanbul: Oğlak Yayıncılık, 1994.
- [Kalpakçioğlu], Fethi Naci, "Toplumsal Değişme ve Türk Romanı", *Milliyet Sanat*, Eylül 1981, sy. 32, s. 27.
- [Kalpakçioğlu], Fethi Naci, "Türk Romanında Niçin 'Tipik' Kişiler Yok?", *Hürriyet-Gösteri*, Eylül 1981, c. I, sy. 10, s. 186-188.
- [Kalpakçioğlu], Fethi Naci, "Yakup Kadri Karaosmanoğlu: Kıralık Konak", *Yeni Dergi*, Ağustos 1968, c. IV, sy. 47, s. 150-152.
- [Kalpakçioğlu], Fethi Naci, *100 Soruda Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*, İstanbul: Gerçek Yayınları, 1981, s. 517.
- [Kalpakçioğlu], Fethi Naci, *40 Yılda 40 Roman*, İstanbul: Oğlak Yayınları, 1994.
- [Kalpakçioğlu], Fethi Naci, *Reşat Nuri'nin Romancılığı*, İstanbul: Oğlak Yayınları, 1995.
- [Kalpakçioğlu], Fethi Naci, "Tarih ve Roman", *Hürriyet Gösteri*, Haziran 1982, c. II, sy. 19, s. 25.
- [Kalpakçioğlu], Fethi Naci, *Yüzyılın 100 Türk Romanı*, İstanbul: Adam Yayınları, 1999.
- Kandur, Nuray, "Siyah Gözler", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998, c. VIII, s. 26.
- Kansu, Ceyhan Atuf, "Aliye Öğretmen, Ayşe Hemşire, Halide Onbaşı", *Türk Dili*, Türk Romanında Kurtuluş Savaşı Özel Sayısı, Temmuz 1976, sy. 298, s. 41-48.
- Kantarcıoğlu, Sevim, *Türk ve Dünya Romanlarında Modernizm*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.
- Kaplan, Mehmet, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Aslı Tipler", *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I*, 2. baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1992, s. 459-475.
- Kaplan, Mehmet, "Hüseyin Rahmi'nin Üslubu ve Hayat Görüşü", *Hisar*, Eylül 1964, c. V, sy. 9, s. 6-9.
- Kaplan, Mehmet, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1995.
- Kaplan, Mehmet, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar II*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1987.
- Kaplan, Ramazan, "Aydemir", *Milli Kültür*, Mart 1990, sy. 70, s. 32-34.

- Kaplan, Ramazan, "Türk Romanı ve Dış Türkler: Aydemir", *Milli Kültür*, Mart 1990, sy. 70, s. 32-34.
- Kara, İsmail, "A'mak-ı Hayal", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1977, c. I, s. 129.
- Karaalioğlu, Seyit Kemal, *Özetli Örneklili Türk Romanları*, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1983.
- Karaalioğlu, Seyit Kemal, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: İnkılap ve Aka Basımevi, 1980.
- Karaalioğlu, Seyit Kemal, *Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü*, 2. baskı, İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevi, 1978.
- Karaca, Alaattin, "Ercüment Ekrem Talü'nün Edebiyat ve Basın Dünyasındaki Yeri", Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, 1993.
- [Karacan], Ali Naci, "Cadı Hortladı!!!", *Rûbab*, 1913, sy. 61, s. 281-292.
- [Karacan], Ali Naci, "Cadı Hortladı!!!", *Rûbab*, 1913, sy. 62, s. 303-305.
- [Karacan], Hemedanizade Ali Naci, *Feth-i Meyyit - Şekavet-i Edebiyye'ye Cevapname*, İstanbul: Matbaa-i Şems, 1916.
- Karadişoğulları, Ekrem, "Dergâh Mecmuası (İnceleme-Metin-Fihrist)", Yüksek Lisans tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Bölümü, 1995.
- Karakartal, Oğuz, "Türk Edebiyatında Para (1870-1970)", Doktora tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 1995, 433 s.
- Karakışla, Yavuz Selim, "Osmanlı İmparatorluğunda Müstehcenlik Tartışmaları ve Bir Zanbağın Hikâyesi", *Tarih ve Toplum*, Nisan 2001, sy. 208.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, "Kiralık Konak", (Tanıtın: Selim İleri), *Yeni Ufuklar*, Eylül 1975, c. XXIII, sy. 264, s. 38-43.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, "Roman Üzerine Mektup", *Varlık*, Mayıs 1952, sy. 18-38, s. 21.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1969.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, "Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1889)", *Türk Dili*, Mart 1972, sy. 246, s. 613-623.
- [Karaosmanoğlu], Yakup Kadri, "İzzet Melih Bey", *Nevsal-i Milli*, 1915, s. 145-146.
- [Karaosmanoğlu], Yakup Kadri, "Sermed", *İkdam*, 15.12.1921, sy. 8890, s. 2.
- [Karaosmanoğlu], Yakup Kadri, "Biraz Edebiyat", *İkdam*, 16.11.1920, sy. 8511, s. 2.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, "Yakup Kadri Karaosmanoğlu Anlatıyor", (Konuşan: Fikret Otyam), *Yeni Edebiyat*, Aralık 1969, sy. 2, s. 20-22.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, "Yakup Kadri ile Mülakat", (Konuşan: Adile Ayda), *Türk Edebiyatı*, Ağustos 1974, c. III, sy. 32, s. 14-15.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, "Roman Üzerine", *Türk Dili*, Temmuz 1964, c. XIII, sy. 154, s. 639-640.
- [Karaosmanoğlu], Yakup Kadri, "Efkâr ve Adât: II- Tezad", *Rûbab*, sy. 75, s. 431-433.
- [Karaosmanoğlu], Yakup Kadri, "Halide Edib Hanımın Son Kitabı 'Handan' Hakkında", *Rûbab*, 11 Teşrinievvel 1328/24 Ekim 1912, sy. 40, s. 458-462.
- [Karaosmanoğlu, Yakup Kadri], "Kiralık Konak", <Yakup Kadri Bey> [Roman ve Hikaye], *Dergâh*, 1921, sy. 39, s. 48.
- [Karaosmanoğlu], Fevzi Lütfi, "Ruhlar ve Nur Baba", *Dergâh*, 1921, sy. 26, s. 27-28.

- Karataş, Turan, "Handan Romanının Tahlil Denemesi", *Yedi İklim*, Haziran 1995, sy. 63, s. 22-28.
- Kasap, Nigar, "Peyami Safa'nın Romanlarında Eğitim Meselelerinin Ele Alınışı", Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1987, 123 s.
- Kavcar, Cahit, *II. Meşrutiyet Döneminde Edebiyat ve Eğitim 1908-1923*, İnönü Üniversitesi Yayınları, 1988.
- Kavcar, Cahit, *II. Meşrutiyet Devrinde Edebiyat ve Eğitim (1908-1923)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1974.
- Kaya, İ. Güven, "Türk Edebiyatında Roman", *Tema Larousse Tematik Ansiklopedi*, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1993-1994, s. 72-73.
- Kaya, Muharrem, *Türk Romanında Destan Etkisi*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2002.
- Kayakıran, Sevim, "Türk Romanında Düşmüş Kadın Tipi, 1860-1918", Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 1952.
- Kazmaz, Süleyman, "Küçük Paşa", *Yurt ve Dünya*, Şubat 1942, c. III, sy. 14, s. 9-17.
- Kefeli, Emel, "Romanda Kadının İç Sesi: Mektuplar", (*Handan* hakkında), *Karşılaştırmalı Edebiyat İncelemesi*, İstanbul: Kitabevi, 2000, s. 43-53.
- Kefeli, Emel, *Anlatım Tekniği Olarak Mektup*, İstanbul: Kitabevi Yayıncılık, Ekim 2002 (*Handan* hakkında).
- Kerman, Zeynep, "Hüseyin Rahmi ve Halit Ziya'da Mürebbiye Meselesi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 1980-1986, c. XXXIV-XXXV, s. 299-304.
- [Kestelli], Raif Necdet, "*Seviye Talip*", *Resimli Kitap*, 1910, c. IV, sy. 24.
- [Kestelli], Raif Necdet, *Hayat-ı Edebiyye 1909-1922*, İstanbul: Orhaniye Matbaası, 1922.
- Kıbrıs, İbrahim, "Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarındaki Öğretmenlerin Dine ve Din Adamlarına Karşı Tutumları", *Öğretmen Dünyası*, Şubat 1985, sy. 62, s. 21-22.
- Kılıçkap, Esin, "Peyami Safa'da Doğu-Batı Sorunu", Yüksek Lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000, 200 s.
- Kırkpınar, Leyla, *Türkiye'de Toplumsal Değişme ve Kadın*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.
- Kıymaz, Ahmet, "1918-1928 Yılları Arasında Yayınlanan Romanlarda Milli Mücadele Dönemi", Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991, 235 s.; *1918-1928 Arası Romanda Milli Mücadele*, Ankara: Akçağ Yayınları 1991.
- Kızıltan, Mübeccel, *Fatma Aliye Hanım: Yaşamı, Sanatı, Yapıtları ve Nisvan-ı İslam*, İstanbul: 1993.
- Kızmaz, Zahir, "Peyami Safa'nın Eserlerinin Sosyolojik Analizi", Yüksek Lisans tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997, 114 s.
- "Kıralık Konak", *Çağdaş Eleştiri*, Haziran 1982, sy. 4, s. 28-32.
- "Kıralık Konak", *Fikir ve Sanatta Hareket*, Mart 1982, sy. 25, s. 51-55.
- "Kıralık Konak", *Milli Kültür*, Ekim 1983, sy. 42, s. 38-42.
- "Kıralık Konak", *Yeni Dergi*, Ağustos 1968, sy. 4 (47), s. 150-152.
- "Kıralık Konak'ta Madame Bovary Etkileri", 3.5.2003, <http://www.hafif.org>
- Kocagöz, Samim, "Romanda Hikâyede Konuşma", *Yeni Ufuklar*, Mayıs 1957, c. V, sy. 60 s. 928-931.

- Kocagöz, Samim, "Yakup Kadri'den Anılar", *Varlık*, Mart 1975, c. XLI, sy. 810, s. 4-5.
- Kocakaplan, İsa, "Halide Nusret Zorlutuna İçin Anne Sanatkâr", *Türk Edebiyatı*, Temmuz 1984, sy. 129, s. 38.
- Kocatürk, Vasfi Mahir, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Edebiyat Yayınevi, 1964.
- Koç, Murat, *Yeni Türk Edebiyatında Boğaziçi ve Boğaziçi Medeniyeti*, İstanbul: Eren Yayıncılık, 2005.
- Koç, Sevgi, "Halide Edip Adıvar et la guerre d'indépendance", [Halide Edip Adıvar ve Kurtuluş Savaşı], Bitirme Tezi, INALCO 2004.
- Koşar, Emel, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Batıl İnançlar", Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2005.
- Kökden, Uğur, "Tatarcık Üstüne Yaz Notları", *Adam Sanat*, Temmuz 1994, sy. 104, s. 35-39.
- Köksal, Hüseyin, "Yakup Kadri Romanlarında Cumhuriyet Öncesi Tarihsel Dönüşüm Çerçevesinde, Toplum ve Birey", *Türk Yurdu*, Türk Romanı Özel Sayısı, Mayıs-Haziran 2000, c. XX, sy. 153-154, s. 250-266.
- Köksel, Behiye, "Peyami Safa'nın Romanlarında Kadın", Yüksek Lisans tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992, 182 s.
- [Köprülü], Mehmet Fuat, *Bugünkü Edebiyat*, İstanbul: İktal Kitaphanesi, 1924.
- [Köprülü], Mehmet Fuat, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 2. baskı, İstanbul: Ötügen Yayınları, 1981.
- Köprülüzade Mehmed Fuad. "Edebiyatımızda Milliyet Hissi", *Türk Yurdu*, 1913, sy. 4 (8), s. 667-678.
- Köprülüzade, Mehmet Fuat, "Aydemir", *Büyük Mecmua*, 13 Mart 1919, sy. 2, s. 27-28.
- Köprülüzade Mehmet Fuat, "Aydemir", *Bugünkü Edebiyat*, İstanbul, 1924, s. 172-180.
- Köprülüzade Mehmet Fuat, "Mev'ud Hüküm", *Bugünkü Edebiyat*, İstanbul, 1924, s. 157-168.
- Körpe, Oya, "Suat Derviş'in Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme", Yüksek Lisans tezi, 9 Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, 180 s.
- Körükçü, Muhtar, "Yakup Kadri'nin Romancı Kişiliği", *Varlık*, Şubat 1975, c. XLI, sy. 809, s. 9-10.
- Kurdakul, Şükran, *Çağdaş Türk Edebiyatı Meşrutiyet Dönemi 2*, 3. baskı, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1992, s. 13-160.
- Kurdakul, Şükran, *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1989.
- Kurhan, Mürüvvet, "L'influence française sur le roman turc [fin XIXe et début XXe]", [Türk Romanı Üzerinde Fransız Etkisi, XIX. Yüzyıl Sonu ve XX. Yüzyıl Baş], Doktora tezi, Université de Provence-Aix-Marseille I, 1972.
- Kurnaz, Şefika, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)*, Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991.
- Kutlu, Mustafa, "Küçük Paşa", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1986, c. VI, s. 31-32.
- Kutlu, Şemsettin, "Halit Ziya'nın Son Romanı", [Nesl-i Ahir], *Hürriyet Gösteri*, Eylül 1986, sy. 70, s. 5-6.
- Kutlu, Şemsettin, *Başlangıçtan Günümüze Kadar Türk Romanları*, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1970; *Başlangıçtan Günümüze Kadar Türk Romanları*, İstanbul: Toker Yayıncılık 1987.

- Küçükbatır, Y. Tuncer, "Hermann Brach ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarında Yitirilmiş Değerlerin İncelenmesi", Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999, 211 s.
- Lee, Nan A., "Peyami Safa'nın Eserlerinde Doğu-Batı Meselesi", Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996, 216 s.; *Peyami Safa'nın Eserlerinde Doğu-Batı Meselesi*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1997.
- Lekesiz, "Ömer, Osmanlı'dan Bugüne Popüler Romanlar", *Hece*, Türk Romanı Özel Sayısı, Mayıs/Haziran/Temmuz 2002, sy. 65/66/67, s. 450-459.
- Levend, Agah Sırrı, "Hüseyin Rahmi Gürpınar", *Türk Dili*, Haziran 1969, c. XX, sy. 213, s. 193-196.
- Levend, Agâh Sırrı, *Hüseyin Rahmi Gürpınar*, Ankara: TDK Tanıtma Yayınları, 1964.
- Levent, Agah Sırrı, "Son Yüzyılda Roman", *Türk Dili*, Temmuz 1964, c. XIII, sy. 154, s. 570-572
- Mahmut Nedim, "Bizde Edebiyat", *Musavver Muhit*, c. II, sy. 29, s. 197-200; sy. 30, s. 237-239; sy. 31, s. 263; sy. 32, s. 298; sy. 34, s. 347-351; sy. 35, 3 Haziran 1909-15 Temmuz 1909, s. 375-377.
- Mecdi Sadreddin, "Büyük Romancı Hüseyin Rahmi Bey'de İki Saat", *Yeni Kitap*, Temmuz 1927, sy. 3, s. 20-28.
- Mehmetefendioğlu, Ahmet, "Refik Halit Karay'ın II. Meşrutiyet Dönemindeki Sürgün Yıllarına Ait Bir Mektup", *Tarih ve Toplum*, Kasım 1993, sy. 20 (119), s. 290-293.
- Menteş, Zühal, "İzzet Melih Devrim", Mezuniyet tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1972.
- Menzel, Th., "Mehmed Rauf", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: MEB Yayınları, 1977, c. VII, s. 610-612.
- Meriç, Cemil, 'Hayalîyyun'dan 'Hakikiyyun'a, *Pınar*, Ağustos 1977, c. VI, sy. 68, s. 2-13.
- Mert, Necati, "Anadolu'ya Reşat Nuri Gibi Bakmak ve Bakmamak", *Düşler/Öyküler*, Ocak 1997, sy. 3, s. 151-152.
- Millas, Herkül, "Türk Edebiyatında Yunanlı'nın İmajı, Karşılaştırmalı Bir Yöntemle Ulusçuluk ve Kimlik Sorunları", Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998, 451 s; *Türk Romanı ve Öteki: Ulusal Kimlikte Yunan İmajı*, İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları, 2000; *Türk ve Yunan Romanlarında "Öteki" ve Kimlik*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005 .
- Millî Kütüphane, *Cumhuriyet Dönemi Makaleler Bibliyografyası 1923-1999*, Ankara: Kültür Bakanlığı, Nüvis Beşeri Araştırmalar ve Yayıncılık Ltd. Şti.
- Miyasoğlu, Mustafa, "Efruz Bey", *Roman Düşüncesi ve Türk Romanı*, İstanbul: Ötüken, 1998, s. 129-133.
- Miyasoğlu, Mustafa, "Kiralık Konak, Yaprak Dökümü ve Fatih-Harbiye", *Roman Düşüncesi ve Türk Romanı*, İstanbul: Ötüken, 1998, s. 133-135.
- Miyasoğlu, Mustafa, "Şiçevdi", *Roman Düşüncesi ve Türk Romanı*, İstanbul: Ötüken, 1998, s. 127-129.
- Miyasoğlu, Mustafa, *Roman Düşüncesi ve Türk Romanı*, İstanbul: Ötüken, 1998.
- Miyasoğlu, Mustafa, "Çağdaş Türk Romanı", *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, c. XVIII, s. 219-229.
- Moran, Berna, "Ahmet Mithat'tan Ahmet Hamdi Tanpınar'a", *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, İstanbul: İletişim, 1983.

- Moran, Berna, "Alafranga Züppe'den Alafranga Haine", *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, İstanbul: İletişim, 1983, s. 219-226.
- Moran, Berna, "Batılılaşma Sorunu ve Türk Romanının Bazı Özellikleri", *Gösteri*, Mart 1981, sy. 4, s. 63-65.
- Moran, Berna, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'da Sosyalizm ve Haydutluk", *Birikim*, Haziran 1975, s. 5-9.
- Moran, Berna, "Kiralık Konak", *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, İstanbul: İletişim, 1983, s. 151-169.
- Moran, Berna, "Şiapsevdi", *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, İstanbul: İletişim, 1983, s. 111-128.
- Moran, Berna, "Tanzimat'tan Cumhuriyete Roman", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul: İletişim 1985, c. II, s. 409-420.
- Moran, Berna, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1983, s. 286.
- Moran, Berna, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın 'Yüksek Felsefesi'", *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, İstanbul: İletişim, 1983, s. 94-110.
- Mustafa Reşit, "Ölmeyen", <Celal Nuri Beyefendiye>, *Edebiyat-ı Umumiye*, 17 Ağustos 1918, sy. 81, s. 927-929.
- Mutluyay, Rauf, *100 Soruda Çağdaş Türk Edebiyatı (1908-1972)*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1973.
- Müftüoğlu, Ahmet Hikmet, "Gönül Hanım", *Milli Kültür*, Mart 1990, sy. 70, s. 50-51.
- Nalbant, Ayşe Kılıç, "Müfide Ferit Tek'in Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme", Yüksek Lisans tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002, 94 s.
- Naci Fikret, "Hüseyin Rahmi Bey ve Roman", *Yeni Fikir* (Konya), 15 Eylül 1926, sy. 16, s. 7-8.
- Namikoğlu, Fevzi, "Türk Romanının Yüzyılı", *Hareket*, Aralık 1971, c. VI, sy. 72, s. 8-12
- Necatigil, Behçet, *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 10. baskı, İstanbul: Varlık Yayınları, 1979.
- Necatigil, Behçet, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, 10. baskı, İstanbul: Varlık Yayınları, 1980.
- Nur, Meral, "Peyami Safa'nın Romanlarında Mistisizm", Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997, 149 s.
- Oğuzkan, A. Ferhan, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu Hayatı-Sanatı*, 2. baskı, İstanbul, 1958.
- Oğuzkan, Turhan, "Seviye Talip, Handan, Son Eseri'nde Benzerlikler", *Millet*, İlk Kanun 1943, sy. 20, s. 243-247.
- Okay, M. Orhan, "Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, İstanbul: IRCICA Yayınları 1998, c. II, s. 69-94. (Aynı makalenin İngilizce yayını: "Turkish Literature During the Period of Westernization", *History of the Ottoman State, Society and Civilisation*, 2002, vol. II, s. 89-124).
- Okay, M. Orhan, "Edebiyatımızın Batılılaşması yahut Yenileşmesi", *Büyük Türk Klasikleri*, İstanbul: Ötügen-Söğüt Yayınları, 1988, c. VIII, s. 301-316.
- Okay, M. Orhan, "Yirminci Asırda Türk Edebiyatı", *Büyük Türk Klasikleri*, İstanbul: Ötügen-Söğüt Yayınları, 1990, c. X, s. 228-236.
- Okay, Orhan, "Edebiyatımızda Batılılaşma", *İlim ve Sanat*, Kasım/Aralık 1986, sy. 10, s. 18-23.

- Okay, Orhan, "Osmanlı Devleti'nin Yenileşme Döneminde Türk Edebiyatı", *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, c. XV.
- Oktay, Ahmet, *Romanımıza Ne Oldu?*, İstanbul: Dünya Kitapları, 2003.
- Okurer, Cahit, "Handan", *Millet*, Eylül 1943, sy. 17, s. 140-144.
- Olcayto, "Reşat Nuri Güntekin ve Çalıkuşu Sokağı", *Yelpaze*, 12 Şubat 1958, sy. 12 (296).
- Onaran, Mustafa Şerif, "Ölümünün Onuncu Yılında Halide Nusret Zorlutuna", *Çağdaş Türk Dili*, Haziran 1994, sy. 6 (76), s. 20-25.
- Orakçı, Adem, "Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Maarif Teşkilatı ve Öğretmen", Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990, 250 s.
- Oy, Aydın, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın İlk Romanlarında Kadınların Kültür Dünyası", *Türk Folklor Araştırmaları Yıllığı*, 1975, sy. 2, s. 87-95.
- Oy, Aydın, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Halk Hekimliği", *Türk Folklor Araştırmaları*, Mart 1976, c. XVI, sy. 320, s. 7587-7591.
- [Ozansoy], Halit Fahri, "Refik Halit Bey", *Dergâh*, 1921, sy. 13, s. 5-7.
- [Ozansoy], Halit Fahri, "Yakup Kadri", *Dergâh*, 1921, sy. 14, s. 4.
- Önal, Mehmet, "Peyami Safa İmzalı Romanlarda Fiktif Yapı", Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989, 546 s.
- "Öncü Bir Kadın Yazar: Fatma Aliye Hanım", *TUBA Fahir İz Armağanı I*, İstanbul, 1990, s. 283-323.
- Önertoy, Olcay, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romancılığı", *Türk Dili*, Ağustos 1964, c. XI-II, sy. 155, s. 842-849.
- Önertoy, Olcay, "Halide Edib'in Yeni Turan'ı ve Ziya Gökalp", *Türk Ocağı*, 1969, c. II, sy. 1, s. 289-296.
- Önertoy, Olcay, "Halide Edib'in Yeni Turan'ı ve Ziya Gökalp", *Türkooloji*, Eylül 1965, sy. 1, s. 251-258.
- Önertoy, Olcay, "Reşat Nuri Güntekin ve Anadolu", *Türkooloji*, 1974, c. VI, sy. 1, s. 81-108.
- Önertoy, Olcay, "Reşat Nuri Güntekin'in Yazınımızdaki Yeri", *Türk Dili*, Aralık 1981, c. XLI-II, sy. 360, s. 366-370.
- Önertoy, Olcay, *Reşat Nuri Güntekin*, Ankara: TDK Yayınları, 1983.
- Özalp, Ahmet, "Edebiyatta Dirijizm: Çalıkuşu Operasyonu I", *Kaşgar*, Temmuz 1999, sy. 10, s. 29-36.
- Özalp, Ahmet, "Edebiyatta Dirijizm: Çalıkuşu Operasyonu II", *Kaşgar*, Eylül 1999, sy. 11, s. 10-23.
- Özalp, N. Ahmet, "Bir Deste Ansiklopedi Öğretimi: A'mak-ı Hayal Nasıl Yanlış Tanıtılabilir?", *Yedi İklim*, Haziran 1998, sy. 99.
- Özalp, N. Ahmet, "Bir Kitabın Makus Talihi: A'mak-ı Hayal", *Yedi İklim*, Nisan 1998, sy. 97.
- Özbalcı, Mustafa, "Hüseyin Rahmi'nin Bazı Romanlarında Ferdi ve Sosyal Tenkit", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1991, sy. 6, s. 207-220.
- Özbalcı, Mustafa, *Mehmet Rauf'un Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, İstanbul: MEB Yayınları, 1997.
- Özcan Demir, Nilüfer, "II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Feminizmi", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Aralık 1999, s. 107-115.

- Özcan, İhsan, "Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarında Sanat ve Mitoloji", Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Özçelik, Nalan, "Güzide Sabri'nin Romanlarında Kadın ve Aile", Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002, 107 s.
- Özdemir, Emin, "Romanımızın Coğrafyamızla Bütünleşmesi Konusal Yönelimlerin Zenginleşmesine Yol Açmıştır", *Gösteri*, Nisan 1981, c. I, sy. 5, s. 63-64.
- Özer, Halis Ahmet, "Roman Tenkidleri 1923-1928 Yılları Arasında Hüseyin Rahmi Gürpınar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Halide Edip Adıvar ve Reşat Nuri Güntekin'in Romanları Hakkında Yazılan Makaleler", Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, 155 s.
- Özer, Mehmet, "İzmir Gazeteleri (1923-1950)'ndeki Milli Mücadele Romanları Üzerine Bir Araştırma", Doktora tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995, 283 s.
- Özerdim, Sami N., "Kurtuluş Savaşı Yazını Zamandizini", *Türk Dili*, Türk Romanında Kurtuluş Savaşı Özel Sayısı, Temmuz 1976, sy. 298, s. 122-125.
- Özerdim, Sami N., "II. Meşrutiyet Devrinde Edebiyat ve Eğitim (Cahit Kavcar'ın kitabı hakkında)", *Varlık*, Mayıs 1975, c. XLI, sy. 812, s. 12.
- Özher, Sema, "Hikaye ve Romanlarıyla Güzide Sabri", Yüksek Lisans tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, 128 s.
- Özkırmırlı, Atilla, *Türk Edebiyatı Tarihi I-II*, İstanbul: İnkılap Yayınevi, 2005.
- Özkütükçü, Hakan, "1870-1923 Yılları Arasında Yayımlanan Türk Romanında Asker", Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, 321 s.
- Özmen, Kemal, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Fransız Kişiler", *FDE*, 1979, 1 (B), s. 150-166.
- Özmen, Kemal, "Fransız Yazını ve Hüseyin Rahmi Gürpınar", *FDE*, 1(R) 1978, s. 33-46.
- Özmen, Kemal, "Hüseyin Rahmi Gürpınar ve Sigmund Freud", *FDE*, 1981, c. II, sy. 8, s. 75-85.
- Özön, Musafa Nihat, "Türk Romanı Üzerine", *Türk Dili*, Temmuz 1964, c. XIII, sy. 154, s. 577-591.
- Özön, Mustafa Nihat, *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Maarif Matbaası, 1941.
- Özrahim, Sami Nabi, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Bugünkü Durumu", *Varlık*, Temmuz 1965, c. XXXII, sy. 649, s. 15.
- Öztürk Bayramoğlu, Banu, "Fransa'da Türk Edebiyatı Üzerine Yapılmış Tezler ve 'La Présence française dans les débuts de la modernité littéraire turque' [Modern Türk Edebiyatı'nın Başlangıcında Fransız Varlığı] Adlı Doktora tezi Üzerine", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2006, c. VII, Yeni Türk Edebiyatı Tarihi-I, s. 705-739.
- Öztürk, Elif Emine, "Hikaye ve Romanlarına Yansıyan Yönleriyle Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Siyasi ve Edebi Hatıraları", Yüksek Lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000, 182 s.
- Öztürk, İbrahim Halil, "Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarında Kültür Öğeleri", Yüksek Lisans tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, 108 s.
- Parla, Jale, *Babalar ve Oğullar: Türk Romanına Epistemolojik Bir Yaklaşım*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

- Parlak, Mustafa, "Hayat Mecmuasının 1. 2. 3. Ciltlerindeki Edebi Makaleler ve Tahlili Fihrist", Yüksek Lisans tezi, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 1982.
- Parlatır, İsmail, "Türk Romanında Tipler: Feride", *Türk Dili*, Mayıs 1986, c. LI, sy. 413, s. 368-375.
- Parlatır, İsmail, "Türk Romanında Tipler: Kaya", *Türk Dili*, Eylül 1985, c. L, sy. 405, s. 84-88.
- Parlatır, İsmail, "Türk Romanında Tipler: Naim Efendi", *Türk Dili*, Mart 1986, c. LI, sy. 411, s. 242-248.
- Pirimoğlu, Ayla, "Ebubekir Hazım Tepeyran, Hayatı-Eserleri", Yüksek Lisans tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1988, iv+155+28 s.
- Polat, Nazım Hikmet, "Yakup Kadri Karaosmanoğlu", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Divantaş Yayınları, c. XXIV, s. 465-468.
- Polat, Nazım (Hikmet), "Hüseyin Rahmi'nin "Cadı", Romanı Hakkında Münakaşalar", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Aralık 1982, sy. 21, s. 187-216.
- Polat, Nazım Hikmet, "Rübab Mecmuası; İnceleme, Tahlil, Fihrist ve Edebiyatla İlgili Makaleler", Yüksek Lisans tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 1981; *Rübab Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi*, *Türk Kültür, Edebiyat Hayatı*, Ankara: Akçağ Yayınları 2005.
- Rado, Şevket, "Şairlerin En Garibi Ahmet Haşim, İzzet Melih'le Nasıl Çatışmıştı?", *Tarih ve Edebiyat*, Ağustos 1982, s. 13-15.
- Reşat Nuri, *Anthologie Des Ecrivains Turks D'aujourd'hui*, İstanbul: Devlet Basımevi, 1935, s. 104- 114.
- "Romanımızda Aydın Kavramı ve 'Tip'ler", *Hürriyet Gösteri*, Ocak 1984, sy. 38, s. 43-57.
- Romanlar* (ortak), Güzel Yazılar Dizisi: 9/10, Ankara: TDK Yayınları, 1999.
- Sadri Nüzhet, *Cadı Münasebetiyle* (Feth-i Meyyit'e) *İsyân*, İstanbul: Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, 1329/1913.
- Safa, Peyami, "Roman Nedir? Dün Nasıl Roman Yazarlardı, Bugün Nasıl Yazarlar?", *Resimli Ay*, Haziran 1930, s. 9-10.
- Safa, Peyami, "Selahaddin Enis <Bakışlar>", *Tasvir-i Efkâr*, 13 Haziran 1942, s. 1-2.
- Saray, Zehra, "Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarında Kültür Kompleksi", Yüksek Lisans tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989.
- Satı, Gülümay, "Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarında Aydın Tipi", Yüksek Lisans tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, 163 s.
- Satoğlu, Abdullah, "Halide Nusret Zorlutuna", *Türk Dili*, Temmuz 1997, sy. 547, s. 77-81.
- Seçkin, Beyhan, "1920-1928 Arası Türk Romanında Yaşlı Erkek Tipleri", Yüksek Lisans tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1987.
- Selçuk, Ali, "Peyami Safa'da İnancın Psikolojisi", Yüksek Lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995, 78 s.
- Serdar, Ali, "Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarında Cinsellik", Yüksek Lisans tezi, Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002, 107 s.
- Sevengil, Refik Ahmet, "Hüseyin Rahmi Bey ve Kahramanları", *Yedigün*, 23 Mayıs 1934, c. III, sy. 63, s. 3 ve 26.
- Sevengil, Refik Ahmet, *Hüseyin Rahmi Gürpınar*, İstanbul: Hilmi Kitabevi, 1944.

- Sevinçli, Efdal, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Yazarlık Anlayışı ve Tartışmaları", *Dönemeç*, Ağustos 1977, sy. 18, s. 20-25.
- Sevinçli, Efdal, "Hüseyin Rahmi'nin Tartışmaları-Kavgaları", *Yazko Edebiyat*, Mart/Nisan 1984, sy. 41-42, s. 124-135.
- Sevük, İsmail Habip, *Tanzimat'tan Beri Türk Edebiyatı Tarihi I-II*, İstanbul: Maarif Vekaleti, 1942-1943.
- [Sevük], İsmail Habip, "Bugünün Edebiyatı", <Nasirler ve Hikâyeciler> (Halide Edip, Yakup Kadri, Refik Halit, Ömer Seyfettin, Falih Rıfki, Reşat Nuri), *Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Matbaa-ı Amire, 1340/1924, s. 627-642.
- Sevük, İsmail Habip, "Tanzimat'tan Bugüne Kadar Türk Edebiyatı", *Avrupa Edebiyatı ve Biz*, İstanbul: Remzi Kitabevi, c. II, 1941.
- Sınar, Alev, "Türk Hikâye ve Romanında Çocuk (1872-1950)", Doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995, vi+383 s.; *Hikaye ve Romanımızda Çocuk*, İstanbul: Alfa Yayınları, 1997.
- [Sinaoğlu], Nüzhet Haşim, *Milli Edebiyata Doğru*, İstanbul: Cemiyet Kütüphanesi, 1918.
- [Solok], Cevdet Kudret, "Tanzimat'tan Cumhuriyete Türk Edebiyatı", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985, c. II, s. 388-408.
- [Solok], Cevdet Kudret, *Türk Edebiyatında Hikaye ve Roman I (1859-1910)*, 3. baskı, İstanbul: Varlık Yayınları, 1977.
- [Solok], Cevdet Kudret, *Türk Edebiyatında Hikaye ve Roman II (1910-1923)*, 3. baskı, İstanbul: Varlık Yayınları, 1978.
- [Solok], Cevdet Kudret, *Türk Hikaye ve Roman Antolojisi*, İstanbul: Nebioğlu Yayınları, 1945.
- Soykan, Ömer Naci, "Edebiyat Sosyolojisinde Uygulamalı Bir Yöntem Denemesi", [Ateşten Gömlek], *Adam Sanat*, Eylül 1989, sy. 46, s. 19-22.
- Soysal, Murat, "Tanzimat'tan Günümüze Yabancılaşma", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Yapı ve Sosyal Değişme Anabilim Dalı, 1995.
- Sönmez, Emel, "Türk Romanında Aile Yapısı, Hürriyet, Sorumluluk ve Kişilik İlişkisi", *Hacettepe Sosyal ve Beşeri İlimler Dergisi*, Mart 1972, c. IV, sy. 1, s. 62-85.
- Sönmez, Emel, "Türk Romanında Kadın Hakları", *Türk Kültürü Araştırmaları*, Mart/Haziran 1966/1969, s. 19-70.
- Söylemez, Orhan, "Peyami Safa'nın Romanlarında Milli Mücadele", Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1986.
- Sözer, Önay, "Yakup Kadri'nin Romanı Gerçekçi Bir Roman mıdır?", *Çağdaş Eleştiri*, Eylül 1982, sy. 7, s. 32-37.
- Şahabettin Süleyman, "Şekavet-i Edebiye Münasebetiyle", <Bizde Tenkit>, *Büyük Duygu*, sy. 22, s. 353-359.
- Şahabettin Süleyman, "Bekir Fahri Bey'e", *Rûbab*, 31 Mayıs 1328, sy. 20, s. 210-212.
- Şahabettin Süleyman, "Bir Kitab-ı Şütüm", *Rûbab*, 1329/1913, sy. 62, s. 294-296-298. (Hüseyin Rahmi'nin Cadı Çarpıyor adlı eserinin eleştirisi.)
- Şahabettin Süleyman, "Tezad", <İntikad>, *Şehbal*, 15 Eylül 1329/1913, sy. 82, s. 198-200.
- Şahabettin Süleyman, "İtiraza Cevap", *Rûbab*, 1329/1913, sy. 54, s. 168-169.

- Şahabettin Süleyman, "Kadın Ruhı", *Rübab*, sy. 11, s. 94-95.
- Şahabettin Süleyman, "Son Bir Eser: Cadi", *Rübab*, 1329/1913, sy. 51, s. 117-119.
- Şahabettin Süleyman, "Tekamül", (Mahmut Sadık), *Rübab*, 22 Nisan 1329/1913, sy. 57, s. 216-218.
- Şahabettin Süleyman, "Selahaddin Enis Bey", *Neval-i Milli*, 1330/1914, s. 212.
- Şahabettin Süleyman, "Kadın Edebiyatı", *Rübab*, 1 Mayıs 1913, sy. 56, s. 199-200.
- Şahin, İbrahim, "Türk Romanının Tarihi Gelişimi", *Türk Yurdu*, Türk Romanı Özel Sayısı, Mayıs-Haziran 2000, c. XX, sy. 153-154, s. 45-65.
- Şahin, Mehmet, "Kiralık Konak", *Milli Kültür*, sy. 42, Ekim 1983, s. 38-42.
- Şen, Semra, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarındaki Folklor Unsurları", Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum, 1995.
- Şen, Semra, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Şık, Tesadüf, Şıpssevdi, Metres Adlı Eserlerinde Halk Edebiyatı Unsurları", Yüksek Lisans tezi, Atatürk Üniversitesi SBE Erzurum, 1987.
- Şenkal, Tuncay, "Türk Romanında Eşkıya", *İlim, Kültür ve Sanatta Gerçek*, Nisan 1979, c. I, sy. 10, s. 21-27.
- Şenkal, Tuncay, "Türk Romanında Eşkıya I", *İlim, Kültür ve Sanatta Gerçek*, Mayıs 1979, c. I, sy. 11, s. 25-33.
- Şenkal, Tuncay, "Türk Romanında Eşkıya II", *İlim, Kültür ve Sanatta Gerçek*, Haziran 1979, c. I, sy. 12, s. 17-23.
- Şenkal, Tuncay, "Türk Romanında Eşkıya III", *İlim, Kültür ve Sanatta Gerçek*, Temmuz 1979, c. II, sy. 13, s. 13-16.
- Şenkal, Tuncay, "Türk Romanında Eşkıya IV", *İlim, Kültür ve Sanatta Gerçek*, Ağustos 1979, c. II, sy. 14, s. 13-19.
- "Şıpssevdi", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998, c. VIII, s. 154.
- Şimşek, Tacettin, "Romandaki Hafıye ya da Polisiye Roman", *Hece*, Türk Romanı Özel Sayısı, Mayıs/Haziran/Temmuz 2002, sy. 65/66/67, s. 510-514.
- Talı, Ercüment Ekrem, "Fatma Aliye", *Son Posta*, 15 Temmuz 1936.
- Taner, Aydın, "Peyami Safa'da Din ve Toplum Anlayışı", Yüksek Lisans tezi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002, 150 s.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, "Roman ve Roman Üzerine Notlar", *Türk Dili*, Temmuz 1964, c. XIII, sy. 154, s. 651-656.
- Tanrıkulu, Abdullah, *Hüseyin Rahmi Gürpınar*, İstanbul: Toker Yayınları, 1974.
- Tannöven, Erdoğan, "Türk Romanında İdeal Kadın Tipleri: Kaya'dan Gönül Hanım'a", *Kültür ve Sanat*, Şubat/Mart 1984, sy. 35/36, s. 5-7.
- Tannöven, Erdoğan, "Türk Romanında İdeal Kadın Tipleri", *Nilüfer*, Mart 1985, sy. 1, s. 4-5.
- Tansel, Fevziye Abdullah, "Halide Nusret Zorlutuna'nın Eserlerinin Edebî Şahsiyeti I", *Defne*, Temmuz 1967, sy. 43, s. 6-8.
- Tansel, Fevziye Abdullah, "Halide Nusret Zorlutuna'nın Eserlerinin Edebî Şahsiyeti II", *Defne*, Ağustos 1967, sy. 44, s. 9-10.
- Tansel, Fevziye Abdullah, "Hüseyin Rahmi Gürpınar", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: MEB Yayınları 1977, c. V-1, s. 655-663.
- Tansel, Fevziye Abdullah, "Hüseyin Rahmi'nin Halkçılığı", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Ekim 1972, sy. 4, s. 36-46.

- Tanyol, Cahit, "Hüseyin Rahmi'nin Kahramanları", *Değirmen*, Nisan 1944, sy. 12, s. 153-154.
- Tarakçı, Gülsüm, "İki Roman Örneğinde Milli Roman", *Hece*, Türk Romanı Özel Sayısı, Mayıs-Haziran-Temmuz 2002, sy. 65-66-67, s. 481-492. (Yeni Turan hakkında.)
- Tarı, Gültekin, "Halide Edip ve Anadolu", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Temmuz 1966, sy. 14, s. 81-110.
- Tarım, Rahim, "Mehmet Rauf", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Divantaş Yayınları, c. XXVIII, s. 515-517.
- Tarım, Rahim, "Ercüment Ekrem Talu'nun Romanlarında Milli Mücadele", Yüksek Lisans tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1986.
- Tarım, Rahim, *Mehmet Rauf: Hayatı, Sanatı, Eserleri*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1998.
- Tarım, Rahim, *Mehmet Rauf'un Hayatı ve Hikayeleri Üzerine Bir Araştırma*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2000.
- Tatarlı, İbrahim ve Rıza Mollof, *Hüseyin Rahmi'den Fakir Baykurt'a Marksist Açından Türk Romanı*, İstanbul: Habora Kitabevi, 1969.
- Tekin, Mehmet, "Peyami Safa'nın Romanlarının Yapı ve Anlatım Teknikleri Bakımından İncelenmesi", Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1986, 332 s.; *Romancı Yönüyle Peyami Safa*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1999.
- Tekinci, Ali, "Bekir Fahri İdiz'in 'Jönler' Romanının Yeni Baskısı Dolayısıyla", *Tarih ve Toplum*, Temmuz 1985, sy. 19, s. 67-68.
- Tekşan, Mesut, "Safveti Ziya'nın Hayatı ve Eserleri", Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993, 524 s.
- Temel, Mehmet, "Mütareke Dönemi İstanbul'unda Sosyal Yaşam ve Sorunları", *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, c. XIV, s. 162-168.
- Tevfik Mecdi, *Cadı Meselesine Dair - Recm*, Dersaadet: Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, 1329/1913.
- Tilki, Bahriye, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Çocuk", Yüksek Lisans tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.
- Timur, Taner, *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*, İstanbul: Afa Yayınları, 1991.
- Toker, Şevket ve Hakan Sazyek, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Alafranga Tipler", *Türk Dili*, Mart 1991, sy. 471, s. 184-186.
- Toker, Şevket, "Batılılaşma ve Alafrangalık", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, İzmir, 1985, sy. 4, s. 79-109.
- Toker, Şevket, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Alafranga Tipler", Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi 1983; "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Alafranga Tipler", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, İzmir, 1990, sy. 9.
- Toker, Şevket, "Şıvsevdi Romanı", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 1983, sy. 2, s. 148-172.
- Tolan, Barlas, "Geleneksel Aileden Çağdaş Aile Yapısına Doğru", *Aile Yazıları*, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1990, s. 493-505.
- Toprak, Zafer, "Meşrutiyetten Cumhuriyete Müstehcen Avam Edebiyatı", *Tarih ve Toplum*, Şubat 1987, c. VII, sy. 38, s. 25-29.

- Törenek, Mehmet, "İki Roman ve Bir Mukayese", [Kiralık Konak, Goriot Baba], *Yedi İklim*, Haziran 1988, sy. 16, s. 27-28.
- Törenek, Mehmet, *Hikaye ve Romanlarıyla Mehmet Rauf*, İstanbul: Kitabevi, 1999.
- Törenek, Mehmet, *Türk Romanında İşgal İstanbulu*, İstanbul: Kitabevi, 2002.
- Tuna (Dinekli), Süreyya, "Halide Edip'in Romanlarında Kadınlar ve Sorunları", Yüksek Lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997, 90 s.
- Tuncer, Hüseyin, *Meşrutiyet Devri Türk Edebiyatı*, İzmir: Akademi Kitabevi, 1994.
- Tuncer, Hüseyin, "Halide Nusret Zorlutuna'nın Hayatı", *Türk Yurdu*, Haziran 1990, sy. 10 (380), s. 48-54.
- Tuncor, Ferit Ragıp, "Fatma Aliye", *Önasya*, Ekim 1968, c. IV, sy. 38, s. 16-17 ve 20.
- Tuncor, Ferit Ragıp, "Kadın Yazarlarımız, Fatma Aliye 1864-1924", *Türk Kadını*, Temmuz 1966, c. I, sy. 2, s. 16-17.
- Tuncor, Ferit Ragıp, "Emine Semiye [Hanım]", *Önasya*, Ocak 1969, c. IV, sy. 41, s. 16-17.
- Tuncor, Ferit Ragıp, "Nezihe Muhittin [Hanım]", *Önasya*, Aralık 1968, c. IV, sy. 40, s. 12-13.
- Tuncor, Ferit Ragıp, "Halide Nusret Zorlutuna", *Yeni Defne*, Kasım 1982, sy. 2 (16), s. 7-10.
- Tural, Sadık Kemal, "Halide Edip'in Kültür Değişmelerindeki Yeri Üzerine Bir Çalışma", *Şahsiyetler ve Eserler*, Ankara: Ecdat Yayınları, 1993, s. 191-266.
- Tural, Sadık Kemal, "Halide Nusret Zorlutuna", *Şahsiyetler ve Eserler*, Ankara: Ecdat Yayınları, 1993, s. 63-82.
- Tural, Sadık Kemal, "[Hayatı ve Eserleri ile] Halide Nusret Zorlutuna", *Töre*, Temmuz 1984, sy. 158, s. 4-9.
- Tural, Sadık Kemal, "II. Meşrutiyet Döneminde Türk Edebiyatı", *Türk Dünyası El Kitabı*, Ankara: TKAE Yayınları, 1992, c. III, s. 471-502.
- Tural, Sadık Kemal, "Osmanlı İmparatorluğunun Son Yıllarında (1908-1920) Edebiyatımızda Türkçülük Akımı", Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Şubat 1978, 385 s.
- Turinay, Necmettin, "Hikâye Etme Sanatı ve İstanbul'un Bir Yüzü", *Milli Kültür*, Ekim 1981, sy. 5, s. 36-38.
- Turinay, Necmettin, "Resimli Kitap, Edebiyata Dair Yazılar ve İndeks", Yüksek Lisans tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 1980.
- Türk Dili*, Roman Özel Sayısı I, 1 Temmuz 1964, TDK Yayınları, sy. 154.
- Türk Dili*, Türk Romanında Kurtuluş Savaşı Özel Sayısı, Temmuz 1976, TDK Yayınları, sy. 298.
- "Türk Kadın Hakları Mücadele Tarihinde Fatma Aliye Hanım'ın Yeri", *Kuram Kitap I*, İstanbul, 1993, s. 83-93.
- Türk Yurdu*, Türk Romanı Özel Sayısı, Mayıs-Haziran 2000, c. XX, sy. 153-154.
- Türkdoğan, Melike, "Ahmet Midhat Efendi'nin *Jöntürk* Romanında Geleneksel Kadından Modern Kadına", *Yedi İklim*, Ekim 1999, sy. 115, s. 53-57.
- Uç, Himmet, *Mehmet Celal'in Hikâye ve Romanları*, Ankara: Bizim Büro Yayınları, 2000.
- Uç, Himmet, *Hikaye ve Romancı Yakup Kadri Karaosmanoğlu*, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2005.
- Uç, Himmet, "Türkiye'de Roman Eleştirisinin Dünü Bugünü ve Sorunları", *Hece*, Türk Romanı Özel Sayısı, Mayıs-Haziran-Temmuz 2002, sy. 65-66-67 s. 313-351.

- Uçman, Abdullah, "II. Meşrutiyetten Sonraki Bazı Edebi ve Fikri Faaliyetler Üzerine", *Milli Kültür*, Şubat 1983, sy. 38, s. 39-42.
- Uçman, Abdullah, "Halide Edip'in Doğu-Batı Meselesine Bakışı", *Hisar*, Ekim 1978, c. XVIII, sy. 253, s. 13-15.
- Uçman, Abdullah, "Tanzimat'tan Sonra Kültür ve Edebiyat Hayatımızdaki Değişme ve Yenileşmeler", *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, c. XV, s. 181-188.
- Uğurcan, Sema, "Halide Edib Adıvar'da İstanbul", *Dergâh*, Nisan 2004, sy. 171, s. 8-11.
- Uğurcan, Sema, "*Kiralık Konak* ve *Tatarcık* Romanlarında Nesiller", *Mehmet Kaplan'a Armağan*, İstanbul: Dergâh Yayınları 1984, s. 286-305.
- Uğurcan, Sema, "Osmanlı Türk Romanında Kadın Tipleri", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, Mart 2002, sy. 11, s. 117-126.
- Uğurcan, Sema, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadın", *Erdem III*, Temmuz 2000, sy. 33.
- Uğurcan, Sema, "Yakın Tarihimiz Hakkında Önemli Bir Kitap: Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu", *Milli Kültür*, Ocak 1982, sy. 8, s. 54-56.
- Uğurcan, Sema, "Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanları ile Hatıraları Arasındaki Münasebet", *Doğumunun Yüzüncü Yılında Yakup Kadri Karaosmanoğlu*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları 1989, s. 205-218.
- Uğurcan, Sema, "Yakup Kadri'nin Kahramanlarında Değişme", *Türk Dili*, Temmuz 1990, sy. 463, s. 46-55.
- Uğurcan, Sema, "Makbule Leman: Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri", *Türklük Araştırmaları*, 1990, sy. 6, s. 331-408.
- Uğurcan, Sema, "Türk Romanında Çalışan Kadın Tipleri -Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kadar-", Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 1983.
- Uludağ, Zekeriya, *Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi ve Spiritüalizm*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1996.
- Uyguner, Muzaffer, "II. Meşrutiyet Devrinde Edebiyat ve Eğitim", (Cahit Kavcar'ın kitabı hakkında), *Türk Dili*, Haziran 1975, c. XXXI, sy. 285, s. 483-484.
- Uyguner, Muzaffer, "Reşat Nuri Güntekin Üzerine", *Hisar*, Aralık 1967, sy. 48, s. 14-15.
- Uyguner, Muzaffer, *Halide Edip Adıvar: Yaşamı, Sanatı, Yapıtlarından Seçmeler*, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1994.
- Uzun, Meral Sema, "Romancı Yönüyle Suat Derviş", Yüksek Lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, 452 s.
- Ünaydın, Ruşen Eşref, *Diyorlar ki*, Şemsettin Kutlu (haz.), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985.
- Ünlü, Mahir ve Öner Yağcı, "20. Yüzyılın Türk Edebiyatı: Meşrutiyet Dönemi", *Varlık*, Mart 1988, sy. 55 (966), s. 33.
- Ünlü, Mahir ve Ömer Özcan, "Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı", *20. Yüzyıl Türk Edebiyatı 1900-1940*, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2003, c. I, s. 25-234.
- Üyepazarcı, Erol, *Korkmayınız Mr. Sherlock Holmes: (Türkiye'de Yayımlanmış Çeviri ve Telif Polisiye Romanları Üzerine Bir İnceleme, 1881-1928)*, İstanbul: Göçebe Yayınları, 1997.
- Vatandaş, Celalettin, "Kültür Değişmeleri ve Batılılaşmanın Osmanlı Dönemi", Yüksek Lisans tezi, İstanbul: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, 1995.

- Yakar, Aytekin, "Türk Romanında Milli Mücadele", Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi 1963; *Türk Romanında Milli Mücadele*, Ankara: DTCF Yayınları, 1973.
- "Yakup Kadri [Nur Babal]", *Anthologie Des Ecrivains Turks D'aujourd'hui*, İstanbul: Devlet Basımevi, 1935, s. 59-61.
- Yalçın, Alemdar, "1920-1928 Türk Romanında Batılı İtikatlar ve Yobazlık", Erzurum: Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Doktora Ön Çalışması, 1979.
- Yalçın, Alemdar, *Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı 1920-1946*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2002.
- Yalçın, Alemdar, "Türk Edebiyatında Kadın Romancılar ve Emine İşinsu", *Töre*, Aralık 1982, c. XII, sy. 139, s. 74-80.
- Yalçın, Alemdar, "Halide Nusret Zorlutuna ve Anadolu", *Töre*, Temmuz 1984, sy. 14 (158), s. 20-21.
- Yalçın, Hüseyin Cahit, "Yakup Kadri Bey: Kiralık Konak I", (Matbuat Hayatı), *Fikir Hareketleri*, 16 Ağustos 1934, c. III, sy. 43, s. 266-268.
- Yalçın, Hüseyin Cahit, "Yakup Kadri Bey: Kiralık Konak II", (Matbuat Hayatı), *Fikir Hareketleri*, 27 Eylül 1934, c. III, sy. 49, s. 363-364.
- Yalçın, Hüseyin Cahit, "Yakup Kadri Bey: 'Nur Baba', <Roman I>", *Fikir Hareketleri*, 9 Ağustos 1934, sy. 2 (42), s. 251-253.
- Yalçın, Hüseyin Cahit, "Yakup Kadri Bey: 'Nur Baba', <Roman II>", *Fikir Hareketleri*, 16 Ağustos 1934, sy. 2 (43), s. 266-268.
- Yalçın-Çelik, S. Dilek, *Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları*, Akçağ Yayınları, Ankara: 2005.
- Yaldız, Mustafa, "Peyami Safa'nın Romanlarında Aile", Yüksek Lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996, 122 s.
- Yavuz, Hilmi, *Roman Kavramı ve Türk Romanı*, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1977.
- Yazar, Mehmet Behçet, *Edebiyatçılar Alemi*, Ankara: 21. Yüzyıl Yayınevi, 1999.
- Yazar, Mehmet Behçet, "İzzet Melih Devrim", *Yedi Gün*, sy. 425, s. 15-16.
- Yazar, Mehmet Behçet, *Genç Romancılarımız ve Eserleri*, İstanbul: Ahmed Said Matbaası, 1937.
- Yetiş, Kâzım, "Türk Romanında Aile", *Hece*, Türk Romanı Özel Sayısı, Mayıs/Haziran/Temmuz 2002, sy. 65/66/67, s. 271-274.
- Yetkin, Çetin, "Yazarlarımızda 'Aydın' Reşat Nuri Güntekin", *Sanat Olayı*, Ekim 1981, sy. 10, s. 12-15.
- Yetkin, Çetin, "Yazarlarımızda 'Aydın' Yakup Kadri Karaosmanoğlu", *Sanat Olayı*, Ağustos 1981, sy. 8, s. 14-18.
- Yılmaz, Ayfer, "Safvet Nezih", Yüksek Lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991, 458 s.
- Yılmaz, Durali, "Cadı", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1977, c. II, s. 2-3.
- Yılmaz, Durali, *Roman Kavramı ve Türk Romanının Doğuşu*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.
- Yılmaz, Durali, *Romanımız ve İnsanımız*, İstanbul: Kültür Basın Yayın Birliği, 1985.

- Yılmaz, Ensar, "Yakup Kadri'nin Romanlarında Toplumsal Değişme", Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Sosyal Bilimler Enstitüsü SBE, 1996.
- Yücel, Hasan Âli, *Edebiyat Tarihimizden*, 2. baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 1989.
- Yüksel, H. Avni, "Rahmetli Halide Edip Adıvar'ın Bir Romanı: *Yeni Turan*'da Türk Kadını", *Türk Kadını*, Şubat 1970, sy. 45, s. 18-19.
- Zekiye, "Tezad Romanı Münasebetiyle Birkaç Söz", *Resimli Kitap*, 1911, c. VI, s. 36-37.
- Zülfikar, Hayal, "Kurtuluş Savaşını Konu Alan Romanlarda Türk Kadınının Etkinliği ve Sorunları", Doktora tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi DTCE, 1986.

New Openings in the Turkish Novel from the Second Constitutional Era to the Republic

Osman GÜNDÜZ

Abstract

Novel attains a function far from its traditional features in times of increased social and political conflict and the regression of values. As such, its social function outgrows its essential aim. The novel of the Second Constitutional Era, exhibiting these features, is unique in terms of its novel-reader relations, plot, subject matter and especially structure.

In general, the novel of the Second Constitutional Era has an open message, is engaged in the social and political events, and it is imbued with many conflicts from social values to administration, from the conflict between the old-new to the clash between the East-West propelled by westernization, from transforming values to the conflict of mentality and finally to the utopian fantasies of the political and social structures.

The political activities developing against the administration before 1908 direct the conflicts in novels. Accordingly, there is both the depression of a certain generation and the political, economic and moral disintegration of a society behind these conflicts. In this regard, novels that aim to question the administration and society, on one hand, try to reflect the corruption in the traditional values of the Turkish society on its way to westernization and the extent this disintegration has reached on an individual and social level. On the other hand, they seek a way out of this corruption through the depiction of their idealistic characters.

In conclusion, the novel of the Second Constitutional Era is the novel of a search despite its technical deficiencies.

The subjects studied in the novels/short novels/long stories of this period would later be continued by the novelists of the Republican period in both a richer and a more detailed way.

Key Words: Novel, Popular Novel, Second Constitution, Westernization, Traditional Novel.

Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türk Romanında Yeni Açılımlar

Osman GÜNDÜZ

Özet

Roman, özellikle toplumsal ve siyasal kargaşanın arttığı, değerlerin alt-üst edildiği çöküş dönemlerinde, sosyal işlevi bakımından aslı fonksiyonunun önüne geçer ve daha aktif bir rol üstlenir. Bu özellikleri gösteren *II. Meşrutiyet Dönemi Romanı*, eser-okur ilişkisi, konu, olay örgüsü ve daha çok yapı bakımından kendinden önceki ve sonrakilere ayrılr.

Ana hatlarıyla *II. Meşrutiyet Dönemi Romanı*, açık mesajlı, sosyal ve siyasal olaylara angaje; toplum değerlerinden yönetime, *eski-yeni* boyutundan *Batılılaşma* izleğiyle desteklenen *Doğu-Batı* çatışmasına; değişen değerlere, zihniyet çatışmasına ve nihayet siyasal ve sosyal yapının geleceğe dönük ütopyik fantezilerine kadar pek çok çatışmayı bünyesinde taşır.

1908 öncesi dönemin yönetimi aleyhinde gelişmekte olan siyasal çalışmalar, eserlerin çatışmalarını yönlendirir. Buna göre romanlardaki çatışmaların arkasında, belli bir kuşağın bunalımı olduğu kadar, çöküş dönemi yaşayan bir toplumun siyasal, ekonomik ve bilhassa ahlâkî bakımdan çözülüşü vardır. Buna göre yönetimi ve toplumu sorgulamayı hedef alan romanlar, bir yandan *Batılılaşma* yolundaki Türk toplumunun altı asırdır yaşayageldiği kıymet hükümlerinde görülen bozulma, çözülme ve yozlaşmanın bireysel ve toplumsal planda nerelere gelebildiğini gözler önüne sererken, bir yandan da ülkücü kişileri aracılığıyla, bu çöküş yılları psikolojisi içinde, bir çıkış yolu göstermeyi hedefler.

Bütünleyecek olursak, *II. Meşrutiyet Dönemi Romanı*, bütün acemiliklerine rağmen bir arayışın romanıdır. Bu dönemde yazılan roman/kısa roman/uzun öykülerde gündeme getirilen/çözümlemeye çalışılan sorunlar ve işlenen izlekler Cumhuriyet kuşağı romancıları tarafından zenginleştirilerek ve derinleştirilerek devam edecektir.

Anahtar Sözcükler: Roman, Popüler Roman, II. Meşrutiyet Dönemi, Batılılaşma, Geleneksel Roman.